

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
CİLT PROGRAMI

HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ 'NDEKİ
YEKŞAH CİTLER
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:

20152309003 Nil MUCUK

Danışman

Prof. Dr. A. Sacit AÇIKGÖZOĞLU

İSTANBUL, 2019

Nil MUCUK tarafından hazırlanan **HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YEKŞAH CİTLER** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Öçokluğuyla~~ Yüksek Lisans ~~Eser Metni~~ olarak Kabul Edilmiştir.

Tez

Kabul (Sınav) Tarihi : 10/06/2019

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

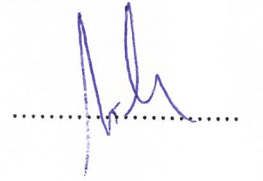
Jüri Üyesi : Prof. Dr. A. Sacit AÇIKGÖZOĞLU (Danışman)

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN

Jüri Üyesi : Doç. Hülya DOĞRU (Sakarya Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Sayfa no

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
RESİMLER LİSTESİ	vi
ÇİZİMLER LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Çerçevesi ve Önemi.....	1
1.2. Kaynak ve Araştırmalar	1
1.3. Yöntem.....	3
2. HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ VE CİLT SANATI	4
2.1. Kütüphanenin Tarihçesi	4
2.2. Koleksiyonlar	8
2.3. Cilt Sanatı ve Tarihçesi	10
2.4. Cilt Çeşitleri ve Yekşah Cilt	12
3. KATALOG	17
4. UYGULAMALAR	95
DEĞERLENDİRME	161
SONUÇ	174
KAYNAKÇA	176
ÖZGEÇMİŞ	180

ÖN SÖZ

Dünya ülkeleri arasında en fazla el yazması ve nadir esere sahip kütüphaneleri barındıran Türkiye'deki değerli kütüphanelerden biri olan İstanbul/ Üsküdar Hacı Selimağa Kütüphanesi, bu tezin ana kaynağını oluşturmaktadır. Çok küçük bir yapı olmasına rağmen binlerce nadir esere ev sahipliği yapmaktadır. Bu binlerce eser, aralarında seçim yapılamayacak kadar muhteşem koleksiyonlar oluşturmaktadır. Bu tezde muhteşem eserlere sahip beş koleksiyonda yekşah ciltler incelenmiştir.

Yekşah kelimesinin, uygulama yapılan alet ve ortaya çıkan uslubun ifadesinde kullanıldığı, bu aletlerin farklı yöntemlerle kullanıldığı halde hepsine yine de yekşah denildiği görülmektedir. Yani "yekşah" kelimesinin kesin olarak neyi ifade ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Tez kapsamında, özellikle gerçek anlamda yekşah aleti ile yekşah uygulamasının nasıl yapıldığı araştırılmıştır. Hangi dönemde bu tarzın uygulanmaya başladığı, daha çok hangi motiflerin tercih edildiği, ne tür aletler ve nasıl kullanıldıkları araştırılmıştır.

Bu konuda bilgisini ve zamanını paylaşan tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Sacit Açıkgözoğlu'na, araştırma ve uygulamalarımda sabırla bana destek olan Öğr. Gör. Gürcan Mavili'ye ve uzman restoratör-konservatör Paul Hepworth'a, koleksiyondaki eserleri incelememe kolaylıklar sağlayan Hacı Selimağa Kütüphanesi yetkililerine emeği geçen, yardımlarını esirgemeyen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

HACI SELİMAĞA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ YEKŞAH CİTLER

ÖZET

Üsküdar'da bulunan kütüphane 1196 yılında Hacı Selimağa tarafından kurulmuştur. Kütüphanede Nurbanu Sultan, Yakup Ağa, Kemankeş Emir Hoca, Hüdai Aziz Mahmut Efendi ve Hacı Selimağa olmak üzere toplam beş koleksiyon mevcuttur. Şuan kütüphanedeki eser sayısı toplam 4335 adettir. Bu koleksiyonlarda dini konulardaki eserlerden başka edebiyat, tarih, coğrafya, hendese, heyet, ahlak ve mantık konularında da önemli eserler vardır. Tez kapsamında kütüphanedeki tüm koleksiyonlar taranarak toplam 18 adet yekşah cildin olduğu tespit edilmiştir. Eserlerin kütüphane sistemindeki mevcut görsellerinden yararlanılarak manuel birebir çizimleri yaptırılmış ve sistemde mevcut olan bilgilerden yararlanılarak eserlerin konuları, tarihleri, yazarları, süslemeleri ve ciltleri üzerindeki uygulamalarını içeren katalog bilgileri hazırlanmıştır. Tez kapsamında 411 envanter nolu eserin klişesi çıkarttırılarak, kalıbı yaptırılmıştır. Yaptırılan kalıp ile iki adet farklı uygulama yapılmıştır (Resim 117 ve Resim 118). Ancak uygulama kalıp ile yapıldığından yekşah aleti kullanılamamıştır. Klasik yöntemle dikilmiş farklı ebatlardaki defterlerin kapakları ve tıpkı basım kitaplara da yeni kaplar hazırlanarak toplamda 22 adet yekşah uygulaması yapılmıştır. Koleksiyondaki her bir yekşah cildin güzelliğini tecrübe etmeden geçilmemiş, her eserin belirlenen motiflerinden kesitler alınarak (örneğin; şemsenin yarısı, köşebentin bir parçası, sadece salbekler v.b.) özgün motifler üzerinde çalışılmıştır. Yapılan inceleme ve araştırmalar değerlendirme ve sonuç bölümlerinde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cilt, Yekşah, Kitap Sanatları, Yekşah cilt, El Yazması.

THE YEKSHAH BOOKBINDINGS AT THE HACI SELIM AGA LIBRARY

SUMMARY

The library in Üsküdar was founded in 1196 by Hacı Selimağa. There are five collections in the library: Nurbanu Sultan, Yakup Ağa, Kemankeş Emir Hoca, Hüdayi Aziz Mahmut Efendi and Hacı Selimağa. The total number of works in the library is 4335. In addition to works on religious subjects, these collections also contain important works in the fields of literature, history, geography, calculus, dignity, delegation, morality and logic. Within the scope of the thesis, all the collections, has been scanned and 18 yekşah bookbindings was found. By using the existing visuals in the library system, manual drawings were made and catalog information including works, history, writers, decorations and applications on the volumes of the works were prepared by using the information available in the system. Two different applications were made with the mold (Picture 117 & 118). However, since the application was made with mold, the instrument was not used. Covers of books of different sizes sewn by the classical method and new containers were prepared in printing books and 22 of them were applied. Each single-handed skin of the collection of the beauty of the skin has not been passed, the motifs of each of the works determined by taking the sections (for example, half of the medallion, a part of the gusset, only pendants etc.) has been studied on the original motifs. The investigations and researches are explained in the evaluation and conclusion sections.

Keywords: Bookbinding, Yekshah, Book Arts, Yekshah bookbinding, Manuscript.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: HSA Kütüphanesinin Dışarıdan Görünüşü.....	4
Resim 2: Kütüphane Ana Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe	5
Resim 3: Ahşap Kapının Üzerindeki Tarih Kitabesi	6
Resim 4: Okuma Salonu	7
Resim 5: 42/1-2-3 No' lu Yazma Eser, Ön kapak 225x135mm	19
Resim 6: 42/1-2-3 No' lu Yazma Eser, Arka kapak 225x135mm	20
Resim 7: 45 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 210x150mm.....	23
Resim 8: 45 No'lu Yazma Eser Arka Kapak- 210x150mm.....	24
Resim 9: 155 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-210x155mm.....	28
Resim 10: 155 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak ve Mıkleti-210x155mm	29
Resim 11: 167 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 252x160mm.....	32
Resim 12: 167 No'lu Yazma Eser Arka Kapak- 252x160mm.....	33
Resim 13: 234 No'lu Yazma Eser Ön Kapak-200x160mm.....	36
Resim 14: 234 No'lu Yazma Eser Arka Kapak-200x160mm	37
Resim 15: 375 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-202x110 mm.....	40
Resim 16: 375 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-202x110 mm.....	41
Resim 17: 411 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 235x130 mm.....	44
Resim 18: 411 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 235x130 mm.....	45
Resim 19: 411 No'lu Yazma Eserin Bordürü Üzerinde Fotoğraf Çekimi	47
Resim 20: 411 No'lu Yazma Eserin Bordürü Üzerinde Fotoğraf Çekimi	47
Resim 21: 411 No'lu Yazma Eserin Bordürü Üzerinde Fotoğraf Çekimi.....	48
Resim 22: 411 No'lu Eserin Şemsesi Üzerinde Fotoğraf çekimi.....	48
Resim 23: 558 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 305x177 mm.....	51
Resim 24: 558 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 305x177 mm.....	52
Resim 25: 566 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 293x185 mm.....	55
Resim 26: 566 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 293x185 mm.....	56
Resim 27: 811 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-273x157 mm.....	59
Resim 28: 811 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-273x157 mm	60
Resim 29: 987 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-310x167mm.....	63
Resim 30: 987 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-310x167mm.....	64
Resim 31: 987 No'lu Eserin Şemsesi Üzerinde Fotoğraf Çekimi.....	66

Resim 32: 987 No'lu Eserin Salbek Üzerinde Fotoğraf Çekimi.....	66
Resim 33: 1022 No'lu Eser Ön Kapak-237x138mm.....	68
Resim 34: 1022 No'lu Eser Arka Kapak-237x138mm.....	69
Resim 35: 1069 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-203x127mm.....	72
Resim 36: 1069 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-203x127mm.....	73
Resim 37: 1088 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-263x185mm.....	76
Resim 38: 1088 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-263x185mm.....	77
Resim 39: 1210 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-245x142mm.....	80
Resim 40: 1210 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-245x142mm.....	81
Resim 41: 1217 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-212x135mm.....	84
Resim 42: 1217 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-212x135mm.....	85
Resim 43: 1607 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-165x105mm.....	88
Resim 44: 1607 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-165x105mm.....	89
Resim 45: 208 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-236x131mm.....	92
Resim 46: 208No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-236x131mm.....	93
Resim 47: Yekşah Aleti Örneği (İslam Seçen).....	96
Resim 48: Emin Barın Terekesinden Yekşah Örneği.....	96
Resim 49: Uygulamalarda Kullanılan Çeşitli Aletler.....	97
Resim 50: Yekşah Uygulaması İçin Uygun Hale Getirilmiş Medikal Aletler.....	97
Resim 51: Emin Barın'ın Terekesinden Olan Aletin Benzer Çalışması.....	98
Resim 52: Yekşah Aletine Bir Örnek (İslam Seçen).....	98
Resim 53: 167 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması.....	99
Resim 54: 167 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması.....	100
Resim 55: 167 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması.....	101
Resim 56: Şiraze Uygulaması.....	102
Resim 57: 167 No'lu Eserin Şemses Tasarımında Yekşah Uygulaması.....	102
Resim 58: 234 No'lu Eserin Şemse Motifinin Yekşah Uygulaması.....	103
Resim 59: 234 No'lu Eserin Şemse Motifinin Yekşah Uygulaması.....	104
Resim 60: 375 No'lu Eserin Köşebent ve Salbeği Üzerinde Yekşah Uygulaması.....	105
Resim 61: 375 No'lu Eserin Köşebent ve Salbeği Üzerinde Yekşah Uygulaması..	106
Resim 62: 375 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması.....	107
Resim 63: Altın Uygulamasından Sonra Mühreleme.....	108

Resim 64: 375 No'lu Eserin Benzeri Üzerinde Yekşah Çalışması	109
Resim 65: Yekşah Hazırlığı	110
Resim 66: Yekşah Hazırlığı	111
Resim 67: Yekşah Hazırlığı	112
Resim 68: 375No'lu Eserin Benzer Çalışması Üzerinde Yekşah Uygulaması	113
Resim 69: 375 No'lu Eserin Benzer Çalışması Üzerinde Yekşah Uygulaması	114
Resim 70: 375 No'lu Eserin Bordürü Üzerinde Yekşah Uygulaması.....	115
Resim 71: Yekşah Uygulaması	116
Resim 72: Köşebent Üzerinde Yekşah Uygulaması.....	117
Resim73: 411 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	118
Resim 74: 411 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	119
Resim 75 : 8 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop İle 200X Görünümü	120
Resim 76: 8 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop İle 200X Görünümü	121
Resim 77: 8 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop ile 200X Görünümü (Şemse üzerindeki beyaz altın)	122
Resim 78 : 8 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop İle 200X Görünümü (Şemse Üzerindeki Beyaz Altın).....	123
Resim 79: 811 No'lu Eserin Şemsesi İle Özgün Çalışma.....	124
Resim 80: 811 No'lu Eserin Şemse Yarısı Üzerinde Yekşah Uygulaması	125
Resim 81: 811 No'lu Eserin Şemse Yarısı Üzerinde Yekşah Uygulaması	126
Resim 82: 811 No'lu Eserin Orta Salbekleri Uygulaması	127
Resim 83: 811 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	128
Resim 84: Yekşah Uygulaması	129
Resim 85: Yekşah Uygulaması	130
Resim 86: 12 No'lu Uygulamanın USB mikroskop ile 200X Görünümü	131
Resim 87 : 12 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop İle 200 Görünümü	132

Resim 88: Yekşah Uygulaması	133
Resim 89: 987 No'lu Eserin Şemse Ortasında Yekşah Uygulaması.	134
Resim 90: 1069 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	135
Resim 91: 1069 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	136
Resim 92: 1069 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	136
Resim 93: 1088 No'lu Eserin Farklı Tasarımında Yekşah Uygulaması	137
Resim 94: 1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	138
Resim 95: 1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	139
Resim 96: 1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	139
Resim 97: 1217 No'lu Eserin Tasarımı Üzerinde Yekşah Uygulaması	140
Resim 98: 1217 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulamasından Kesit	141
Resim 99: 1217 No'lu Eserin Tasarımı Üzerinde Yekşah Uygulaması	142
Resim 100: 16 No'lu Uygulamada Birbirine Paralel Yapılan Yekşah Uygulaması. USB Mikroskop; 200X	143
Resim 101: 16 No'lu Uygulamada Birbirine Paralel Yapılan Yekşah Uygulaması. USB Mikroskop; 200X.	144
Resim 102: 1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	145
Resim 103: 1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	146
Resim 104: 1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	147
Resim 105: 1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması	148

Resim 106: 17 No'lu Uygulamanın Salbekten Bir Kesiti, USB Mikroskop;200X	148
Resim 107: 17 No'lu Uygulamanın Şemseden Bir Kesiti, USB Mikroskop;200X	149
Resim 108: Yekşah Uygulaması	150
Resim 109: Yekşah Uygulaması	151
Resim 110: Yekşah Uygulaması	151
Resim 111: Yekşah Uygulama Hazırlığı	152
Resim 112: Yekşah Uygulama Denemeleri	153
Resim 113: Yekşah Uygulama Denemeleri	153
Resim 114: Yekşah Uygulama Denemeleri	154
Resim 115: Yekşah Uygulama Denemeleri	154
Resim 116: 411 No'lu Yazma Eserin Şemse ve Bordur Kalıbı İle Uygulaması	156
Resim 117: 411 No'lu Yazma Eserin Şemse ve Bordur Kalıbı İle Uygulaması	157
Resim 118: 411 No'lu Yazma Eserin Şemse, Salbek ve Köşebent Kalıpları İle Uygulaması	158
Resim 119: 411 No'lu Yazma Eserin Şemse, Salbek ve Köşebent Kalıpları İle Uygulaması	159
Resim 120: Şemse, Salbek ve Köşebentlerdeki Altının Mührelenmesi	160
Resim 121: 411 No'lu Yazma Eserin Kalıpları	160
Resim 122: 42 No'lu Yazma Eser	162
Resim 123: 1088 No'lu Yazma Eser	162
Resim 124: 45 No'lu Yazma Eser	163
Resim 125: 1217 No'lu Yazma Eser	163
Resim 126: 155 No'lu Yazma Eser	164
Resim 127: 566 No'lu Yazma Eser	164
Resim 128: 558 No'lu Yazma Eser	164
Resim 129: Kemankeş Koleksiyonu 208 no'lu eser	164
Resim 130: 375 No'lu Yazma Eser	165
Resim 131: 411 No'lu Yazma Eser	1665
Resim 132: 167 No'lu Yazma Eser	166
Resim 133: 987 No'lu Yazma Eser	166

Resim 134: 1210 No'lu Yazma Eser.....	166
Resim 135: 811 No'lu Yazma Eser.....	167
Resim 136: 234 No'lu Yazma Eser.....	168
Resim 137: 1022 No'lu Yazma Eser.....	168
Resim 138: 1069 No'lu Yazma Eser.....	168
Resim 139: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu 699 No'lu Eser	169
Resim 140: İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu 812 No'lu Eser	170
Resim 141: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu 1166 No'lu Eser	171
Resim 142: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu 778 No'lu Eser	172
Resim 143: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu 913 No'lu Eser	173

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: 42/1-2-3 No'lu Yazma Eser Çizimi	21
Çizim 2: 45 No'lu Yazma Eser Ön Kapak Çizimi.....	25
Çizim 3: 155 No'lu Yazma Eser Çizimi	30
Çizim 4: 167 No'lu Yazma Eser, 1/2 Ölçekli Çizimi	34
Çizim 5: 234 No'lu Yazma Eser Çizimi	38
Çizim 6: 375 No'lu Yazma Eser Çizimi	42
Çizim 7: 411 No'lu Yazma Eser Çizimi	46
Çizim 8: 558 No'lu Yazma Eser Çizimi	53
Çizim 9: 566 No'lu Yazma Eser Çizimi	57
Çizim 10: 811 No'lu Yazma Eser Çizimi	61
Çizim 11: 987 No'lu Yazma Eser Çizimi	65
Çizim 12: 1022 Demirbaş No'lu Eser Çizimi.....	70
Çizim 13: 1069 No'lu Yazma Eser	74
Çizim 14: 1088 No'lu Yazma Eser 1/2 Ölçekli Çizimi	78
Çizim 15: 1210 No'lu Yazma Eser Çizimi	82
Çizim 16: 1217 No'lu Yazma Eser 1/2 Ölçekli Çizimi	86
Çizim 17: Hüdai Koleksiyonu 1607 No'lu Eser Çizimi	90
Çizim 18: Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonu 208 No'lu Eser Çizimi.....	94

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Çerçevesi ve Önemi

Kütüphanede bulunan eserler, Hacı Selimağa, Nur Banu Sultan, Kemankeş Abdulkadir Emir Hoca, Yakup Ağa ve Aziz Mahmut Hüdayi koleksiyonlarından oluşmaktadır. Kütüphanede 2988 yazma, 1347 matbu olmak üzere toplam 4335 eser vardır. Tez kapsamında, koleksiyonlardaki tüm eserler taranmış ve toplam 18 adedinin yekşah olduğu tespit edilmiştir. Bu ciltler Hacı Selimağa Koleksiyonu; 42-45-155-167-234-375-411-558-566-811-987-1022-1069-1088-1210-1217 no'lu, Aziz Hüdayi Koleksiyonu; 1607 no'lu (Resim 43) ve Kemankeş Abdulkadir Emir Hoca Koleksiyonu; 208 no'lu (Resim 45) ciltlerdir.

Eserlerin en erkeni 1310 tarih ile 811 no'lu, en yakını ise 1796 tarih ile 1217 no lu eserdir. Ancak bu tarihlerin ciltlere ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

Bu ciltlerin tespit edilmesi ile motif, teknik ve kullanılan malzeme konularında inceleme yapılmaya başlanmıştır.

1.2. Kaynak ve Araştırmalar

Tez kapsamında incelenen kaynaklarda, yekşah hakkında az da olsa bilgiler edinilmiştir.

Kemal Çığ, Türk Kitap Kapları adlı eserinde yekşah için şöyle bir tanımlama yapmıştır; ‘‘ yekşah tabir edilen ve yıldız sürülmüş zemine demiri kakmak sureti ile yapılan ciltler. Bu nevi ciltlerde süsleme motifi klasik ciltlerin stilize motifleridir, fakat teknik başkadır. 1786 yılında yapılmış (Topkapı Sarayı E. Kütüphanesi, n:1435, Tarih-i Ali Osman adlı kitabın kabı) , kenar bordürü ve köşebentleri yıldız zemin üzerine demirle kakma suretiyle işlenmiş rumi motifleri ihtiva eder. Şemsesi yıldız zemin üzerine klasik teknikle yapılmış, kabartma rumi motifi ile bunların arasında küçük hatalı, gonce ve yaprak süslerden müteşekkildir’’¹.

Mine Esiner Özen, Türk Cilt Sanatı adlı eserinde Kemal Çığ'ın tarifine yer vermiştir şu şekilde; ‘‘Yekşah tekniğinde ise, altın sürülmüş deriyekşah demiri kakmak sureti

1 Kemal ÇIĞ, Türk Kitap Kapları, İstanbul.

ile süslenmektedir. Böyle ciltlere yekşah cilt denir ve motifleri klasik şemseli ciltlerin, stilize rumi ve hatai motifleridir”².

İsmet Binark, Eski Kitapçılık Sanatlarımız adlı kitabında yekşah için şu tarifi vermiştir; ‘‘Deriden yapılan ciltlerin üzeri sıvama varak altını yahut ezme altın sürülmek suretiyle kaplanmış böyle ciltlere yazma cilt adı verilir. Eğer cilt yaldızlandıktan sonra motifler kalıpla basılmışsa gömme cilt, yekşah denilen aletle motifler çukurlaştırılarak meydana getirilmiş ise yekşah cilt denir’’³.

Prof. Dr. Oktay Aslanapa Osmanlı Devri Cilt Sanatı başlıklı yazısında ‘‘XVIII yy sonlarında gerileme başlar. Yıldızlı deri üzerine yeni bir teknik ile demir basarak süslenmiş, yekşah denilen ciltler de yapılmış, bunlarda klasik stilize motifler kullanılmıştır’’⁴.

Ahmet Saim Arıtan ise İslam Ansklopedisi, ciltcilik maddesinde yekşah için ‘‘bu ciltlerde usluo klasik olmakla birlikte, teknik yenidir. XVIII. Yüzyılın sonlarında ve XIX. Yüzyılda zilbahar süslemeli ciltler de bu teknikle yapılmıştır’’⁵.

İncelenen kaynaklarda, yekşah cilt hakkında ağırlıklı olarak yazılı ve benzer bilgilere rastlanmıştır. Az sayıda da olsa bazı kaynaklarda görseller de mevcuttur. Yekşah hakkında yeteri kadar araştırma olmadığından, tez kapsamında bu konu seçiminin isabetli olduğu görülmüştür.

2 Mine Esiner ÖZEN, Türk Cilt Sanatımız.

3 İsmet BİNARK, Eski Kitap Sanatlarımız.

4 Oktay ASLANAPA, Türkiyemiz Dergisi.

5 Ahmet Saim ARITAN, İslam Ansiklopedisi.

1.3. Yöntem

Araştırmanın merkezi İstanbul/ Üsküdar ilçesinde yer alan Hacı Selimağa Kütüphanesi'ndeki yazma eserleridir. Bu eserlerin bir kısmı orijinallerine bakılarak incelenmiş olup, eserler hakkındaki katalog bilgileri, kütüphanede mevcut envanterden alınmıştır.

Araştırmaya öncelikle kütüphanedeki koleksiyonların mevcut görsellerinin taranması ile başlanmıştır.

Koleksiyonlardaki yekşah ciltler tespit edildikten sonra, kütüphane sisteminden eserlerin dijital ortamdaki görselleri alınmış, fotokopileri üzerinden birebir çizimleri yapılmıştır. Uygulamalarda makinede traşlanmış, hazır boyalı deri kullanılmıştır. Mevcut ham deriler, deri boyası ile boyanarak kullanıma hazırlanmıştır. Motiflerde 24 ayar beyaz, yeşil ve sarı altın kullanılmıştır. Mührelenen altın bezemeli motifler, üzerine, özel olarak yaptırılmış ve bazı medikal el aletlerinden faydalanılarak hazırlanan aletler ile yekşah uygulamaları yapılmıştır. Yekşah uygulaması tamamlanan eserlerin kapları, sarı ve beyaz gomalak sürülerek uygulamalar tamamlanmıştır.

2. HACI SELİMAĞA KÜTÜPHANESİ VE CİLT SANATI

2.1. Kütüphanenin Tarihçesi

1712?-1879 yılları arasında yaşamış, III. Mustafa ve I. Adülhamit dönemlerinde görev almış bir devlet adamı olan Hacı Selimağa tarafından 1782 yılında yaptırılan kütüphane, Üsküdar'da, Selami Ali Efendi Caddesi'nde yer almaktadır. Hemen yanındaki sıbyan mektebi ile yapılmıştır. Zamanla genişletilmek amacı ile sıbyan mektebi, Hacı Selimağa İlkokulu adıyla yeniden inşa edilmiştir. Avlu içinde kütüphane ile birlikte, kütüphane görevlisinin kalabileceği bir bina, bir çeşme, kütüphane sahibi Hacı Selimağa ile ailesine ait, buraya sonradan nakledilmiş küçük bir mezarlık bulunmaktadır. Eski okulun genişletilmesi çalışmaları sırasında, arka bahçede bulunan Hacı Selimağa'nın eşi Zeynep Kadın ve oğlu Ahmet Nazif Efendi'nin mezarları, kütüphanenin arka bahçesine taşınmıştır⁶.

Resim 1: HSA Kütüphanesinin Dışarıdan Görünüşü

6 Yıldız DURBALI, İstanbul Kütüphaneleri ve Sıbyan Mektepleri.

Resim 2: Kütüphane Ana Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

- 1-Cenb-i umde-i erkan-ı devlet mefhar-ül eşbah
Sutude-i menba lutf-u mürüvvet zat-ı ali-cah
Emin-i matbah-ı şahinşehi Hacı Selim Ağa
- 2-Ki evsaf- ı cemili nasa olmuş ziver-i efvah
Fena-yı devlet-i pader-rikab-ı dehri derk edüp
Tedarük etdi azm-i menzil-i ukbaya zad-ı rah
- 3-Edüb ilm-i şerife izzet ve erbabına ikram
Mükemmel bir kütübhane bina etdi li-vechi'llah
Sigar-ı ümmete mekteb kibarına kütübhane
- 4-Binasına muvaffak oldu ol-sahib-i dil agah
Edüb her harf-i evrak-ı kitabınca sevab ihsan
Dü alemde muradın vire Hakk ber suret-i dillah
- 5-Düagune dedi itmamının tarihini Tefvik
Zehi dar-ül-kütüb-i ecreyn mükemmel eyleye Allah
Ketebehu'l-fakir Muhammed Es'ad-ül
Yesari ğufira zunubuhu 1196⁷.

⁷ Yıldız DURBALI, İstanbul Kütüphaneleri ve Sıbyan Mektepleri.

Kitabelerin yazımı ve okunuşu Adnan Menderes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yrd. Doç. Dr. Ramazan Bardakçı tarafından yapılmıştır⁸. Bu dizeler, Şair Tevfik Efendi tarafından yazılmıştır. Hattı Yesari Mehmed Esad Efendi'ye aittir. Kitabe tarihi hem ebced hem de rakam ile belirtilmiştir. Ebced hesabı ile de 1781 çıkmaktadır. Ayrıca Hacı Selimağa'nın 1781 tarihli bir de vakfiyesi mevcuttur. Vakfiyesinde kütüphanede öğretimin yanı sıra tayin edilecek üç kütüphane görevlisinden, ikisinin görevlerinden hariç öğretmenlik yapmaları şartını koşmuştur⁹.

Resim 3: Ahşap Kapının Üzerindeki Tarih Kitabesi

8 Sibel H. ÜNALAN, Sanat Tarihi Dergisi.
9Yıldız DURBALI, İstanbul Kütüphaneleri ve Sıbyan Mektepleri.

Resim 4: Okuma Salonu

Okuma salonu oldukça küçük ve kare şeklindedir. Kitap deposu, okuma salonuna büyük bir kemer ile açılmaktadır. Kitap deposunun zemini okuma salonundan birkaç basamak daha yüksektir. Kitap deposunun üstü, aynası büyük tutulmuş bir manastır tonozu ile örtülüdür. Kitap deposu demir parmaklı kapı ile korunmaktadır.

Hacı Selimağa'nın yaptırmış olduğu okul, kütüphane ve kitapların giderleri için İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan emlakini vakfetmiş olduğunu, Süleymaniye kütüphanesi fotokopi arşivinde 4 muharrem 1197 H. Tarihli 20 numarada kayıtlı, 32 yapraklı Vakıfnamesinde görmekteyiz¹⁰. Hacı Selimağa'nın vakfettiği kitapların basılmış bir fihristi vardır¹¹.

10 Vakıflar Dergisi.

11 Defter-i Kütüphane-i el-Hac Selimağa.

2.2. Koleksiyonlar

Hacı Selimağa'nın kütüphaneye vakfettiği kitaplar 1299 (1265 yazma,34 matbu) adettir. Sonradan Nurbanu Camii'sinden 139, Yakup Ağa Mektebi'nden 29 adet kitap dahil olmuştur. Kemankeş Emir Hoca'nın 1722 senesinde Nurbanu Valide Sultan Cami' sine vakfettiği 695 adet ve Hüdai Aziz Mahmut Efendi Camii kütüphanesindeki 1996 adet kitap da Hacı Selimağa bünyesine katılmıştır. Bu koleksiyonlarda dini konulardaki eserlerden başka edebiyat, tarih, coğrafya, hendese, heyet, ahlak ve mantık konularında önemli eserler vardır.

Vakfettiği kitaplar için yaptırmış olduğu kütüphanede eser sayısı zamanla onbeşbin adet olmuştur. Bu durum karşısında bir kütüphaneye daha ihtiyaç olduğu görülerek Üsküdar'da Şemsipaşa Kütüphanesi yaptırılmış ve 29 Mayıs 1953 tarihinde halka açılmıştır. 1953 yılında yeni harfli kitapların Şemsipaşa Kütüphanesi'ne taşınması ile Hacı Selimağa kütüphanesinde sadece yazma eserler kalmıştır. Kütüphanede vakıf koleksiyonları dışında, harf inkılabına kadar gerek resmi makamlar gerek ise özel şahıslar tarafından eski harfli olup aralarında el yazmaları da bulunan kitaplar bağışlanmıştır. Bunlar asar-ı cedide adı altında toplanmıştır.

Kütüphane müdiresi Sayın Raziye Nugay Hanım'ın zamanında vermiş olduğu bilgiye göre kütüphanede 4207 eser bulunmaktadır. Bunların 1299 adedi Hacı Selimağa kütüphanesindedir. Nurbanu Camii'sinden getirilen 139, Yakup Ağa Mektebi'nden getirilen 29, Kemankeş Emir Hoca 'dan 1135, 1722 senesinde Kemankeş Emir Hoca 'nın Nurbanu Valide Sultan Cami'sine vakfettiği 696 adet ve Hüdai Aziz Mahmut Efendi Camii kütüphanesindeki 1996 adet kitap, HSA kütüphanesine getirilmiştir. Bunların 2049' u Arapça, 166'sı Türkçe, 161'i Farsça, 99'u Arapça-Türkçe, 5'i Arapça-Farsça, 1'i Fransızca ve 1'i de Kürtçe'dir¹².

Araştırmacı Selda Sert 2008 tarihli "XVIII. y.y.dan bir kebiçe: HSA Kütüphanesi" adlı makalesinde toplam eser sayısını 4172 adet olarak belirtmiştir¹³.

1987 tarihinde "İlçeleri ile İstanbul ve Marmara Bölgesi" adlı kitapta Kütüphanedeki toplam eser sayısı 6017 olarak geçmektedir¹⁴. Milli Kütüphane Müdürlüğü yapmış Adnan Ötügen, arkadaşı avukat Hasan Refik Ertuğ'un kendisine

12Mehmet Nermi HASKAN –Yüzyıllar Boyunca Üsküdar.

13Selda SERT "XVIII. y.y.dan bir kebiçe: HSA Kütüphanesi".

14 Rıfat GÖKÇEN 'İlçeleri ile İstanbul ve Marmara Bölgesi'".

gönderdiği ‘‘İstanbul ve Osmanlı illerindeki kütüphanelerin adları ile mevcut ve vakfedilmiş kitaplarının miktarları’’ hakkında bilgi veren bir defterden bahsetmiştir. Bu defterdeki notları kimin yazdığı kesinlikle belirtilmemiştir. Ancak yazının çok düzgün ve okunaklı olması bu listeyi kütüphanelere meraklı bir insanın yapmış olabileceğine işaret etmektedir. Bu kişi Hacı Selimağa Kütüphanesi hakkında kütüphanenin bulunduğu yeri, matbah-ı amire Selim Ağa, kitap sayısı 1320, kuruluş tarihini de 1196 olarak belirtmiştir¹⁵.

Esat Serezli 25 Haziran1947’de Tanin Gazetesi’ndeki makalesinde Selimağa’nın ilk vakfettiği kitapların hepsinin yazma olduğu ve sayılarının yaklaşık 1275 adet olduğunu belirtmiştir. Ancak Selimağa’dan sonra buraya bağışlanan kitaplara Selimağa büyük mührü basıldığı için ve daha önceden düzenlenmiş bir vakıf defteri olmadığı için kitap sayısı net olarak bilinmemektedir. Son yıllarda getirilen kitaplar ile toplamda 10044’e yakın kitap olmuştur. Esat Serezli ‘nin araştırmasına göre 3223 adedi yazma, 6821’i basma kitaptır. Maalesef ki; 1 no’lu Mushaf-ı şerif, 906-907 no lu hamsey-i atai, 909 no lu hamsey-i nizami, 921 no’lu divan-i şevket, 924 no’lu divan-i yahya, 951 no’lu caminin sübhatu’l ebrari kayıp olmuş eserler arasındadır. ¹⁶

1957 yılında Neriman Malkoç ‘‘İstanbul ve Ankara kütüphaneleri’’ adlı kitabında 1300’ü HSA, 1998’i Aziz Hüdayi, 141’i Nur Banu, 704’ü Kemankeş, 29’u Yakup Ağanın kitapları olmak üzere Hacı Selimağa Kütüphanesi’nde 7369 kitabın olduğu bilgisini vermiştir.¹⁷

Günay Kut, 1980 yılında yayınlanan ‘‘İstanbul’daki Yazma Kütüphaneleri’’ adlı makalesinde toplam Hacı Selimağa kütüphanesindeki kitap sayısını 2952 olarak belirtilmiştir.¹⁸ Adı geçen makale ve yayınlarda kitapların zaman içinde farklı kütüphanelere gönderilmesinden kaynaklı adet değişiklikleri göze çarpmaktadır. Kütüphanede şuan toplam eser sayısı 4335 adettir. Çok değerli eserlerin bulunduğu kütüphaneden 28 Mayıs 2002 yılında 9 adet elyazması eser çalınmıştır. 23.07.2002 tarihinde Radikal Gazetesi’nde Nuray Mert bu hırsızlık olayından bahsetmiştir. Hacı Selimağa Kütüphanesi’nden çalınan yazma eserler ile ilgili bilgiler mevcuttur¹⁹ .

15Adnan ÖTÜKEN, ‘‘Eski bir defter 60 yıl önceki İstanbul kütüphaneleri’’ .

16Esat SEREZLİ, Hacı Selimağa Kütüphanesi

17 Neriman MALKOÇ, İstanbul ve Ankara kütüphaneleri.

18Günay KUT- İstanbul’daki Yazma Kütüphaneleri .

19Songül BOLAT, Hacı Selimağa Kütüphanesi Tezhipli Eserler Tezi.

2.3. Cilt Sanatı ve Tarihçesi

Antik dönemde esas yazı malzemesi olarak papirüs yaprakları kullanılmakta ve zorunlu olarak rulolar halinde saklanmakta idiler²⁰. Yazının bulunması ile başlayan bu süreçte, yazılı kağıt parçalarının dağılmaması ve kaybolmaması için ahşaptan kapaklar yapılmıştır. Zamanla ahşap kapaklar, yerini deri ile kaplı kapaklara bırakmıştır. Deri arapçada cilt anlamına geldiğinden bu kapaklara cilt denilmiştir. Telcid ; ciltcilik, ciltleme işini yapanlara da mücellit denilmiştir²¹. Mücellitler sadece cilt yapan ustalar değil, aynı zamanda nakkaş, müzehhib, hattat ve ebru konularında da uzman idiler²².

Ortaçağda yazının gelişimi ile yazılı ruloları korumak için daha dayanıklı malzeme olan deriden kaplar yapılmaya başlanmıştır. Bu durum hem deriye hem de deriden kap yapan sanatçılara talebin artmasına sebep olmuştur. Ortaçağ döneminde Ta'if (Suudi Arabistan), San'a (Yemen) , Fez (Fas), Kurtuba (İspanya) şehirleri deri sanayiinde ve cilt yapımında önde gelen şehirler olmuştur. XI. yy döneminde kağıdın ve derinin boyanması, derinin tabaklanması, mürekkep ve cilt yapımında kullanılacak tutkallar hakkında İbn Badis bir kitap yazmıştır²³.

XIII. y.y ortalarından XVI. yy başına kadar Memlukler Döneminde Ortaçağ İslam ciltlerinin en güzel örnekleri yapılmıştır. İlhanlı ve Anadolu Beylikleri döneminde de Memlukler sanatının etkisi devam etmiştir. Bu dönemde deri üzerine aletler ile desenler yapılmış, baskı demiri ısıtılarak deri üzerine rumi veya geometrik desenler yapılmıştır. Hatta İlhanlı mücellitler her zaman olmasa da isimlerini kalıp ile cilt üzerine basmışlardır²⁴. XII. yy. ortalarından itibaren Anadolu'da o döneme göre zengin sayılabilecek kitaplara sahip kütüphaneler olduğu vakıf kayıtlarında görülmektedir. XII-XIV. yy da deri olan cilt kaplarında yazma çok kollu yıldız, geçme bantlı şemse, geçme bantlı enli bordür süslemeler görülmektedir. Kapların iç kısımları ise blok kalıpla yapılmış sıvama, sarmal dallar ve rumilerle süslenmiş, kimi zaman bu bezemeler arasına mücellidin ismi yazılmıştır. XVIII. yy la ait deri ciltler incelendiğinde daha çok lake ciltler (deri üzerine çeşitli boyalar ve altın yıldız

20 Metin SÖZEN/ Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü

21 Zeynep BALKANAL, Türkler Ansiklopedisi.

22 Zeren TANINDI, Uluslararası Cilt Buluşması.

23 Zeren TANINDI, Uluslararası Cilt Buluşması.

24 Zeren TANINDI, Uluslararası Cilt Buluşması.

ile motifler boyandıktan sonra vernik çekilerek yapılan ciltlerdir), sırma işlemeli ciltler (deri üstüne motiflerin sırma ile işlendiği ciltler), yekşah ciltler (altın yaldız ile boyanmış deriye yekşah demiri kakmak suretiyle yapılan ciltler) ve realist motifli ciltler göze çarpmaktadır²⁵.

Zaman içerisinde ortaya çıkan cilt çeşitleri, ait oldukları kültürün adı ile adlandırılmıştır. İslam cilt usulları; Hatayi (Kaşi, Horasan, Buhara ve Dihlevi alt usullarına ayrılır), Arap (el-Cezire, Halep ve Şam bölgelerinde gelişmiş, Abbasiler ile başlayan Türk tesirli bir üsluptur ve Uygur tarzından etkileşim fazladır), Rumi (Anadolu Selçuklu ve Moğol istilasından sonra Selçuklu etkisi ile devam etmiş, İlhanlı ve Anadolu beylikleri ciltçiliğidir), Herat (Timurlular zamanında (1370-1506) sanat merkezi Herat ile diğer önemli sanat merkezleri Şiraz ve İsfahan'da Türk, Moğol ve İran' lı ustalar tarafından geliştirilmiş üsluptur), Memluk (Memluk Türklerinin Mısır 'da ortaya koydukları ve birçok yönü ile rumiye benzeyen, Arap ve Memluk uslubu ile karışıktır), Mağribi (Endülüs, Sicilya ve Fas' ta gelişmiş, Avrupa ciltçiliğini etkilemiştir), Türk-Osmanlı (Şukufe, barok ve modern olmak üzere aralarında çok az farklılıklar olan usulları vardır. Diyarbakır, Bursa, Edirne, İstanbul gibi Osmanlı cildinin geliştiği şehirlerde yaygınlaşmıştır), Buharay-ı cediddir (Hatayi, Dihlevi ve Avrupa usullarının birleşmesinden oluşmuştur). Bu sanatın gelişmesine ve günümüze kadar gelmesine sebep olan değerli ustalar "mücellit" adı ile anılmaktadır. Zamanla mücellitler tecrübe ve ustalıklarına göre gruplara ayrılmış ve ciltçilik ile ilgili özel bir bölümün kurulmasına sebep olmuşlardır. İlk ciltçilik II. Bayazid zamanında (1481-1512) kurulmuştur. Bu ustaların kimler olduğu maalesef ki belirlenememiştir. Ancak cilt üzerinde imza mühürleri olan birkaç mücellidin ismi tespit edilebilmiştir; Mustafa b. Mehmed, Mecdüddin, Emin, İbrahim, Yusuf el-Konevi, Mehmed eş-Şerif (veya es-Seyyid Muhammed), Sermedi, Esad, Hasan, Mağribi, Ahmed²⁶.

Osmanlı döneminde hükümdarların da okumaya ve dine olan bağlılıkları cilt sanatının gelişmesine sebep olmuştur. Sarayda hat, tezhip, minyatür ve cilt atölyeleri kurulmuş, zamanın ünlü yerli ve yabancı sanatkârları çalıştırılmıştır. Bu arada yabancı sanatkarlar ayrı atölyelerde çalıştırılmış, Türk kitap sanatının etkilenmesi engellenmiştir²⁷. Klasik dönem Türk cilt çeşitlerini, malzemelerine ve süslemelerine

25 Ebru ALPASLAN, Uluslararası Ahmed Yesevi'den Günümüze Sempozyumu Bildirileri.

26Süheyl ÜNVER , s.79

27Müjgan CUNBUR, TKDB.

göre iki ana grup altında incelemek mümkündür. Malzemelerine göre cilt çeşitleri; deri, kumaş, ebrulu, murassa (mücevherli) ve lakedir. Süsleme tekniklerine göre; şemseli, zilbahar, yekşah, zerduz, çarkuşe gibi çeşitleri vardır²⁸.

2.4. Cilt Çeşitleri ve Yekşah Cilt

Klasik dönem Türk cilt çeşitlerini, malzemelerine ve süslemelerine göre iki ana grup altında incelemek mümkündür. Malzemelerine göre cilt çeşitleri; deri, kumaş, ebrulu, murassa (mücevherli) ve lakedir. Süsleme tekniklerine göre; şemseli, zilbahar, yekşah, zerduz, çarkuşe gibi çeşitleri vardı²⁹.

Deri cilt: Deri, cilt yapımında kullanılan temel malzemedir. Uygulamaya göre cilt çeşitleri aşağıdaki gibidir.

Şemseli Cilt: Bu tarz ciltlerde deri üzerine kalıp ile veya yazma olarak şemse motifi yapılmaktadır. Şemsenin süslenmesine göre de aşağıdaki gibi farklı isimler almıştır.

Altın Ayırma Şemseli: Şemse üzerindeki motifler deri renginde bırakılır, şemsenin zemini altın ile kaplanır.

Üstten Ayırma Şemseli: Şemse üzerindeki motifler altın ile boyanır, zemini deri ile aynı renkte bırakılır.

Mülemma Şemseli: Şemsede yer alan motiflerin ve şemse zeminin tamamen altın ile süslenmesi ile oluşan bir şemse çeşididir.

Mülevven Şemseli: Şemse zemini, köşebent, salbek, mıklep şemsesi kapak üzerinde kullanılan ana deriden farklı bir renk deri kullanılarak yapılır. Burada yine motiflerin veya zeminin altın ile süslenmesi ya da tam tersi deri renginde bırakılması , alttan ve üstten ayırma olarak çeşitlendirilebilir.

Soğuk Şemseli: Deri üzerine kalıp ile başka bir renk veya altın kullanmadan yapılan şemsedir.

Müşebbek (katı') Şemseli: Bu tarz süsleme daha çok kapak içlerinde uygulanmışsa da kapak dışında yapılmış örnekleri de vardır. Deri çok ince bir şekilde belirlenen motife göre oyulur, kabın iç yüzüne, genelde farklı renkte deri veya kumaş üzerine

28Ahmet Saim ARITAN, İslam ansiklopedisi.

29Ahmet Saim ARITAN, İslam ansiklopedisi.

yapıştırılır.³⁰

Zerbahar Cilt: Deri ile kaplanan kapak yüzeyinin tamamı üzerine altın ile yaprak motifi veya kafes şeklinde çizgiler çekilir. Bu tarz ciltlere zerbahar cilt denilmektedir.

Zerduz Cilt: Deri ile kaplanan kapak yüzeyinin tamamı üzerine altın ile dört dilimli yaprak motifi ve kafes şeklinde çizgiler çekilir. Bu kafeslerin araları küçük yıldızlarla süslenerek daha gösterişli bir hale getirilebilir.

Ceharguşe Cilt : Deri ile kaplanan kapak yüzeyinin tamamı üzerine altın ile dört dilimli yaprak motifi ve kafes şeklinde çizgiler çekilir. Bu kafeslerin araları küçük yıldızlarla süslenerek daha gösterişli bir hale getirilebilir.

Kumaş Cilt: Deri ile kaplanan kapak yüzeyinin tamamı üzerine altın ile dört dilimli yaprak motifi ve kafes şeklinde çizgiler çekilir. Bu kafeslerin araları küçük yıldızlarla süslenerek daha gösterişli bir hale getirilebilir.

Ebrulu Cilt: Geçmiş XV. y.y'a kadar giden ebru, cilt üzerinde kullanılmış ise genellikle dayanıklı olması için çarkuşe tekniğinde yapılmıştır. Kağıt ile kaplanan kapakların köşeleri deri ile güçlendirilmiştir. Bazen de ebru ile kaplı kapak , dört bir kenarı, şerit halinde deri ile çevrelenmiştir. Ebrulu cilt özellikle kapak içlerinde ve kitaplar için yapılan mahfazalarda oldukça fazla kullanılmıştır.

Murassa (mücevherli) Cilt: Daha çok Kuran-ı Kerim ciltlerinde uygulanan ve Padişahlar için özel üretilen ciltlerdir. Cilt üzerindeki motiflere yeşim, yakut, zümrüt, inci ve elmas gibi değerli taşlar yerleştirilir. Fildişi oymalı ve altın kaplamalı olanları da mevcuttur.

Lake Cilt: Adını lak (vernik) kelimesinden almıştır. Rugani veya Edirnekari adları ile de bilinmektedir. Alt katmanlarda ne çeşit malzemeler kullanıldığı çok kesinleşmemiş olsa da kapak, üzerinde kullanılan malzemeler ile iyice pürüzsüz hale getirilir. İstenilen motif ve desenler altın veya boya ile resmedildikten sonra özel olarak hazırlanan vernik ile cam gibi parlak olana kadar cilalanır.

Yukarıda adı geçen cilt çeşitleri dışında " cilbent" ve "kitap mahfazaları" da ciltçilik içine dahil edilebilir. Cilbent, kağıt ve değerli belgelerin korunması için iki tarafında da bölümler bulunan taşıyıcıdır. Kitap mahfazası ise yazma eserlerin içine

30Ahmet Saim ARITAN, İslam Ansiklopedisi.

konulduğu kutudur. Daha çok ebru ile yapılmış olsa da deri ile kaplanmış olan kitap mahfazaları da görülmektedir. Ayrıca yanlardan körüklü olan modellerine de rastlanmaktadır³¹.

Yekşah Cilt: Yekşah tabir edilen ve altın sürülmüş deri zemine, demir kakmak sureti ile yapılan ciltlerdir. Bu tür ciltlerde süsleme motifi, klasik ciltlerin stilize motifleridir. Ancak teknik başkadır³². ‘‘Bu ciltlerde üslup klasik olmakla birlikte teknik yenidir: XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılda zerbahar süslemeli ciltler de yekşah tekniği ile yapılmıştır’’³³.

Ezme altın, fırça ile işlendikten sonra yekşah denilen aletle deri çukurlaştırılarak yapılan yekşah ciltler, daha çok XVIII. yy. ve XIX. yy. da fazlaca rağbet görmüş, klasik ciltler unutulmaya başlamıştır³⁴.

Yekşah, Türkçede, cilt üzerindeki derinin altınla alanlarında karakteristik küçük taramalı çizgiler sergileyen belirli bir Osmanlı ciltleme türünü tanımlamak için kullanılan bir terimdir³⁵. Bu tarz, doğası gereği zahmetli bir tekniktir ve Saray atölyelerinde kullanımı, uygulanması, ciltlerde kalıp kullanılmasını destekleyen ekonomik faktörlerin bir sonucu olabilir. Bununla birlikte, emperyal yapımlar bağlamında, bu tür bir emek, Osmanlı toplumunun bu düzeyine yönelik el yazması metinlerin üretimi ve dekorasyonunda her yönüyle harcanan çaba ile iyi uyum sağlar³⁶. Yekşah ciltler klasik olarak tasarlanmışlardır. Özellikle XVIII. yy da yekşah yazma ciltlerde motifler, deri üzerine yazma olarak altın ile işlendikten sonra yekşah denilen aletle çukurlaştırılarak oluşturulmuştur³⁷. Genelde motiflerde rumi kullanılmıştır. Ancak rokoko dönemine geçişte Avrupa tarzı motifler yazma olarak kapaklara işlenmiş, yekşah tekniği ile motiflere bir boyut kazandırılmıştır. Hacı Selimağa Kütüphanesi Koleksiyonları, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Farsça ve Arapça koleksiyonları incelendiğinde, yekşah tekniğindeki ciltlerde, ağırlıklı olarak rumi, bunun dışında Avrupa tarzı ve zerbahar motifler ile uygulama yapıldığı göze çarpmaktadır. Rumi formu, tombulca bir virgül şeklinde

31 Ahmet Saim ARITAN, İslam Ansiklopedisi.

32Kemal ÇIĞ, Türk Kitap Kapları.

33Ahmet Saim ARITAN, İslam Ansiklopedisi.

34 Oktay ASLANAPA, Türkiyemiz Dergisi.

35Paul Hepworth, Yek-shah Tooling.

36Paul Hepworth, Uluslararası Cilt Buluşmaları.

37 Tematik Ansiklopedi, Ciltcilik.

gövde ile bunun sivri ucuna bağlanmış yuvarlak şekilden oluşur. Bazen iki parça şeklinde çatallanır ve bazen de damarlarla dilimlenen gövde çeşitlemeleriyle genel tanımın dışına çıkar; rumi motifi, uzar, kısalır ve garip biçimlerde olabilir. Süslemede kompozisyon olarak ele alınırsa, sarmaşık dallarını andırmaktadır, tek başına bir rumi, hayvan tanımlarını andıra, saldırgan ve ürkütücü, kıvrımlarla dolanan hareketlerdir³⁸. Ancak bazılarında da şemse, kalıp kullanılarak hatayı, penç, bulut, saz yaprakları ve benzer motifler ile bezenmiştir. Bu tarz ciltlerin salbek ve köşebentleri yazma olarak yapılmış ve yekşah tekniği ile boyutlandırılmıştır. XIX. yy.'da klasik tarz deri cilt yapımına devam edilirken maddi imkanların da yetersizliği ile ciltlerdeki çok gösterişli ve pahalı süslemeler bırakılmıştır. Bu dönemde yekşah ve barok-rokoko ciltleri daha fazla rağbet görmüştür. Hatta yekşah demiri ile barok-rokoko tarzı ciltler yapılmıştır. Genellikle deri üzerine şemse, salbek, köşebent ve bordürlerin mülevven olarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca tekstil üzerine deri şemse veya deri üzerine kağıt bordürlerde, altın üzeri yekşah uygulamasını görebileceğimiz eserler mevcuttur. Kullanılan motifler genellikle sarmal dallı rumidir. Bazı ciltlerde kalıp ile çalışılan şemsenin, sadece salbekleri yazma olarak yapılmış ve yekşah demiri ile geçilmiştir. Bazı ciltlerde ise kalıp ile yapılan şemsenin sadece bordürü yazma olarak yapılmış ve yekşah demiri ile geçilmiştir.

Araştırmada yekşah tekniğinin farklı uygulamaları tespit edilmiştir. Yaprak ve çiçekler üzerinde, motif formunda, birbirine paralel ve oldukça sık olacak şekilde yekşah teknikleri uygulanmıştır. Motif formları incelendiğinde yekşah çizgilerinin birbirine paralel ve kısa kısa tarandığı görülmektedir. Yekşah tekniği ne kadar basit ve sade gibi görünse de uygulaması oldukça zaman almakta ve zahmetli olmaktadır. Kullanılan aletler incelendiğinde uç kısmı birbirine paralel ve iki sıra çentikli (Resim 52) , uç kısmı eğimli aletler, ucu çok küçük yarım daire şeklinde aletler (Resim 48) , biraz daha büyük yarım daire şeklinde aletler (Resim 47) tespit edilmiştir.

Birbirine paralel, iki sıra çentikli, uç kısmı eğimli alet kullanılarak belki de yekşah uygulamasının daha hızlı olması sağlanmıştır (Resim 52). Yapılan araştırmalarda

38 Selçuk MÜLAYİM, Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni.

tekniknin uygulaması ve uzun zaman alması sebebi ile özellikle sarayda Sultan'a yakın çevreler için tasarlandıkları düşünülebilir³⁹.

Yekşah tekniği uygulanırken kullanılan alet küçük motifler üzerinde dar ve kısa çizgiler yapmaktadır. Alet, altın üzerinde net bir iz bırakacak kadar sert, deriyi kesmeyecek kadar da kör uçludur. Hacı Selimağa Kütüphanesi Koleksiyonlarındaki yekşah ciltlerin, sabit uçlu bir alet ile altın motifler üzerinde ayrı ayrı hatlar çekilerek yapıldığı görülmüştür. Özellikle rumi motiflerdeki aşırı kıvrımların, yekşah tekniğinde yapımı oldukça zor ve emek isteyen bir sanattır. Belki de bu sebepten saray ve çevresi dışında yaygınlaşmamıştır⁴⁰.

39Paul HEPWORTH, Uluslararası Cilt Buluşmaları.

40 Paul HEPWORTH, Yekşah Tooling .

3. KATALOG

Hacı Selimağa Kütüphanesi'nde Hacı Selimağa, Nur Banu Sultan, Kemankeş Emin Hoca, Yakup Ağa ve Aziz Mahmut Hüdai Koleksiyonu olmak üzere beş koleksiyon bulunmaktadır. Kütüphanedeki tüm koleksiyonların tamamı taranmış ve 18 adet yekşah cilt olduğu tespit edilmiştir. Eserlerin, katalog bilgileri, resim ve çizimleri kütüphanedeki demirbaş numarasına göre sıralanmıştır.

Katalog No:1 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş no:42-1-2-3-(eser 3 risaleden oluşmaktadır)

Eserin adı: BAHARİYE-İ KUTB-İ ŞAHİ DER İSTİHRACİ AYATİ KELAMİ İLAHİ

Müellifi: KERBELAİ MUHAMMED ALİ

Konusu: Tefsir

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı Çeşidi: Nesih

Dili: Farsça

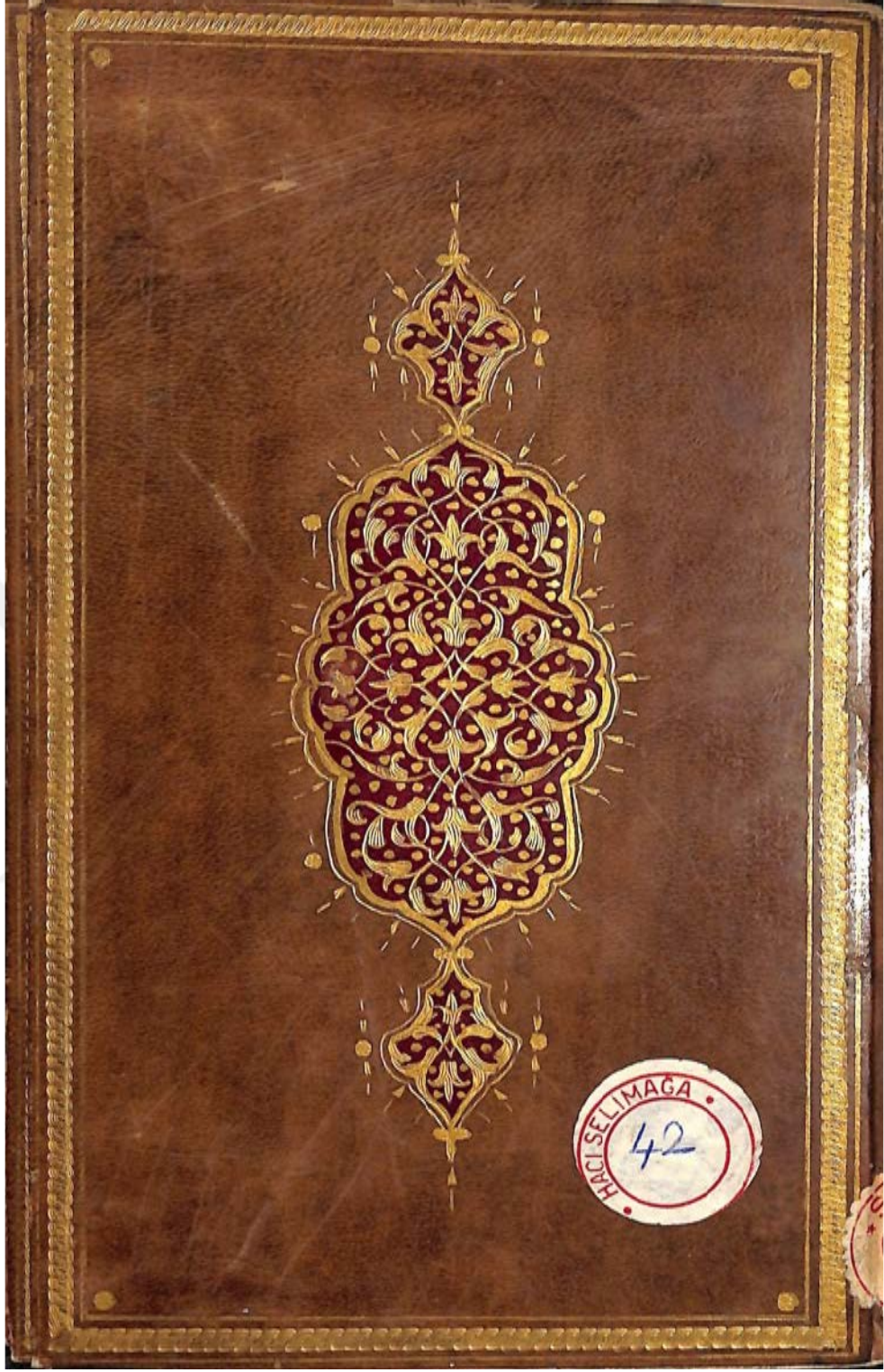
Ölçüleri: Eser :225*135 mm metin : 180*83mm

Varak sayısı:1-125

Satır sayısı:19

Cild Özellikleri:

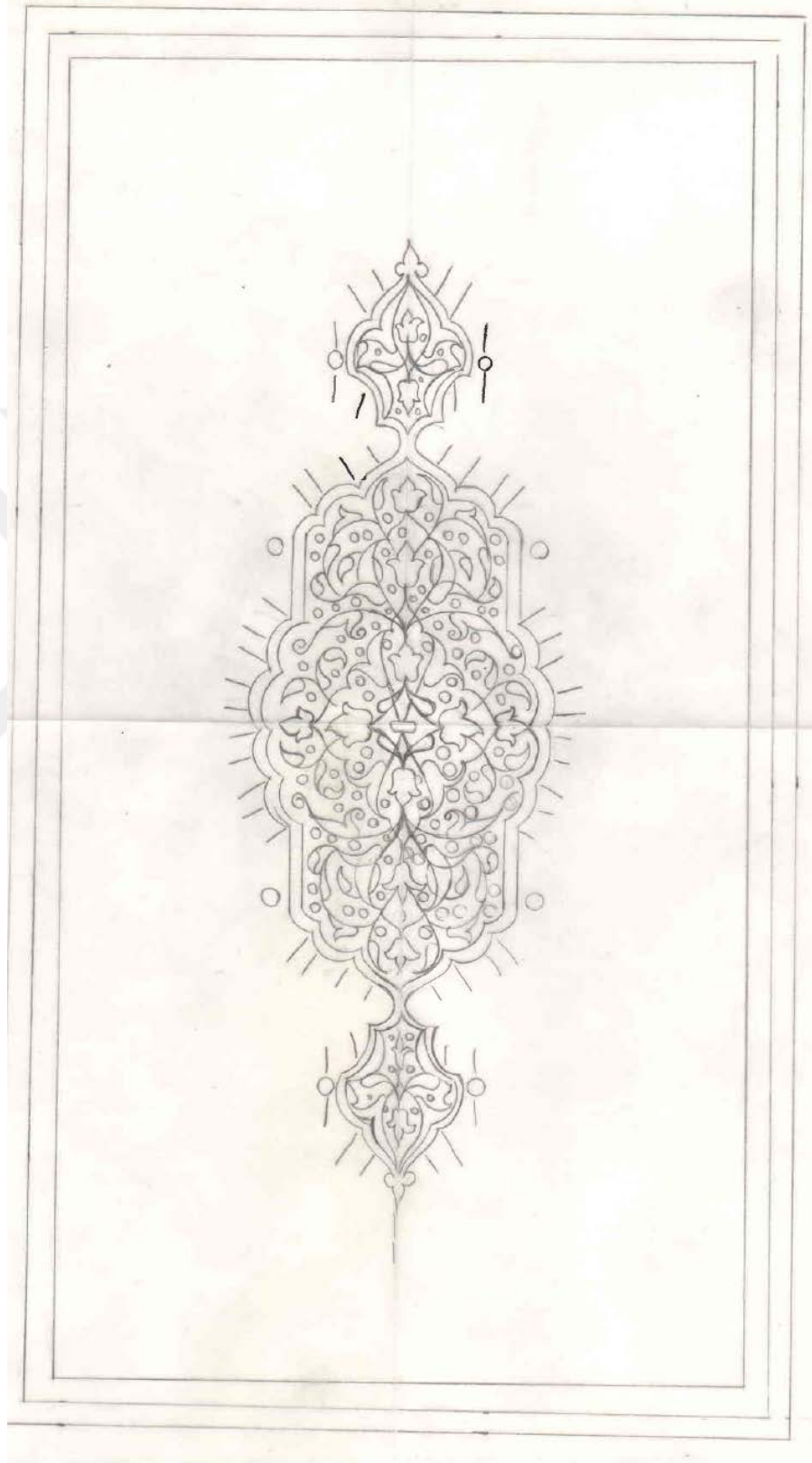
Ön ve arka kaplar aynıdır. Kahve renkli deri üzerinde salbekli şemsesi dört boğumludur. Şemse ve salbek zeminleri bordo renklidir, mülevven cilttir. Motifler altın yazma üzeri yekşah tekniğinde süslenmiştir. Şemse merkezindeki sarmal rumiler arasında altın nokta ile süslemeler yer almaktadır. Salbeklerdeki motifler de ½ oranında simetrik olup şemse ile aynı özelliktedirler. Şemse ve salbek dendanları tek sıra kalın, tek sıra ince altın iplik ile çevrilmiştir. Şemse ve salbek dendanları üzerinde altın tığlar çekilmiştir. Ön kapak şemsesinin etrafında üç, arka kapak şemsesinin etrafında dört yerde demir aleti ile yapılmış altın noktalar, şemse ile salbeklerin birleştiği yerlerde de ikişer altın nokta, salbeklerin sağ ve sol taraflarında birer adet altın nokta süsleme bulunmaktadır. Köşebentleri yoktur. Her bir köşede altından nokta süslemeler vardır. Cildin en dış tarafında iki sıra altın iplik arasında zencerek demiri ile üzerinden geçişmiş altın süsleme yer almaktadır. Eserin kapakları oldukça iyi durumdadır. Muhtemelen yakın bir zamanda onarım görmüştür.

Resim 5: 42/1-2-3 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 225x135 mm

Resim 6: 42/1-2-3 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 225x135 mm

Çizim 1: 42/1-2-3 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No:2 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 45

Eserin Adı: Tefsir-u ibn-i Abbas

Müellifi: İbn Abbas Abdullah b. Abbas b. Abdulmuttalib

Konusu: Tefsir

Tarihi: 1753

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

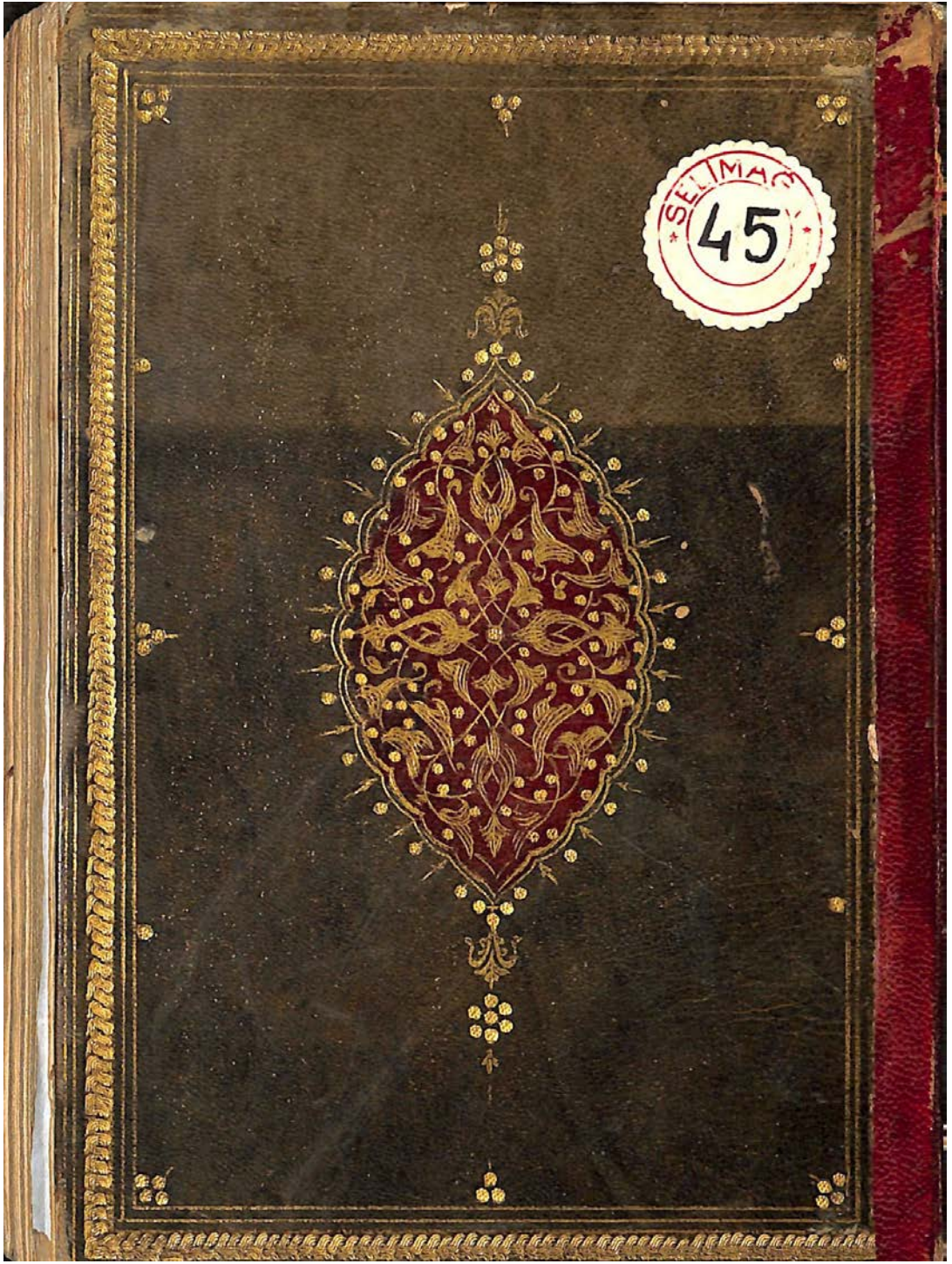
Ölçüleri: Eser: 210x150mm metin :162x83mm

Varak Sayısı: 354

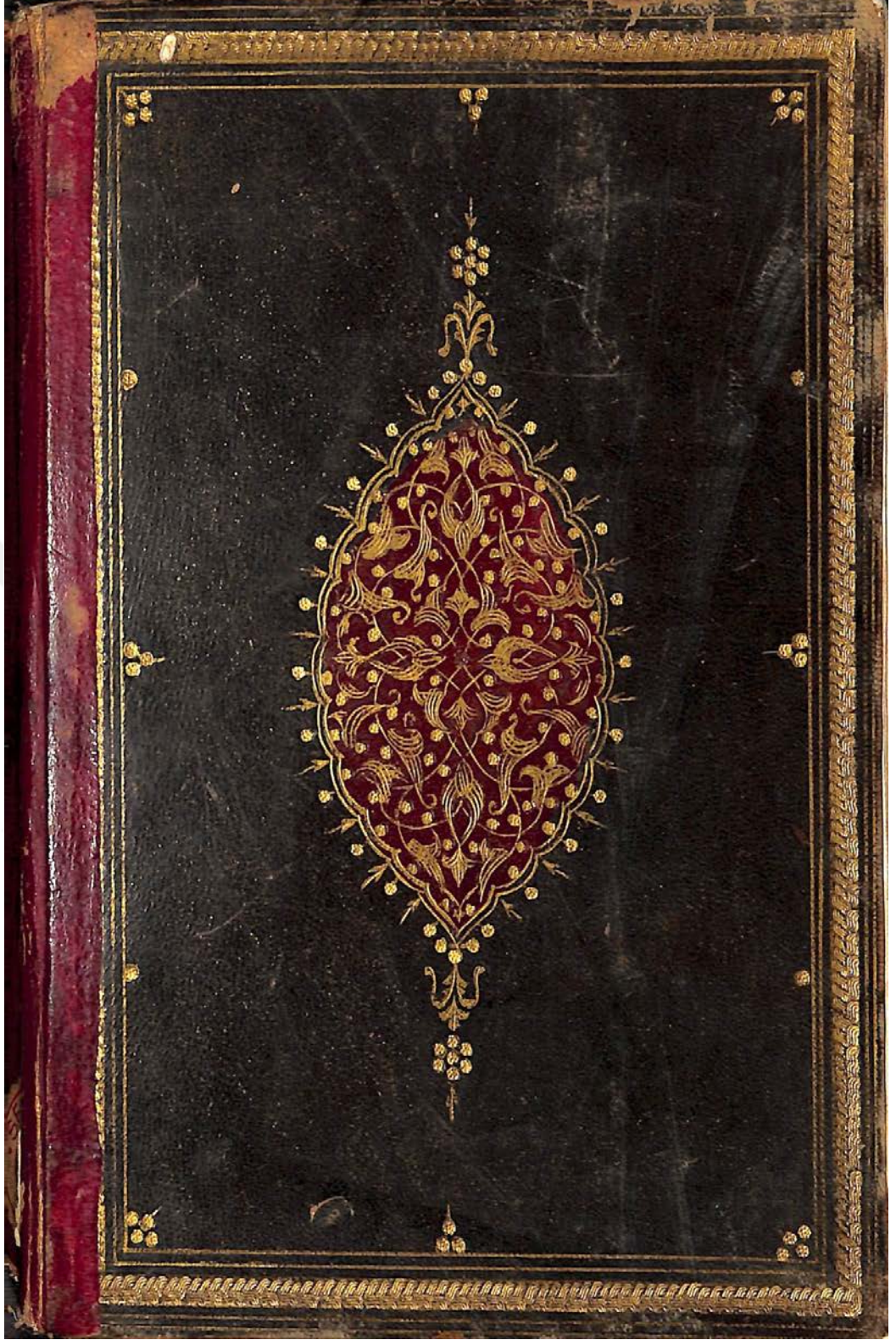
Satır sayısı: 21

Cild Özellikleri:

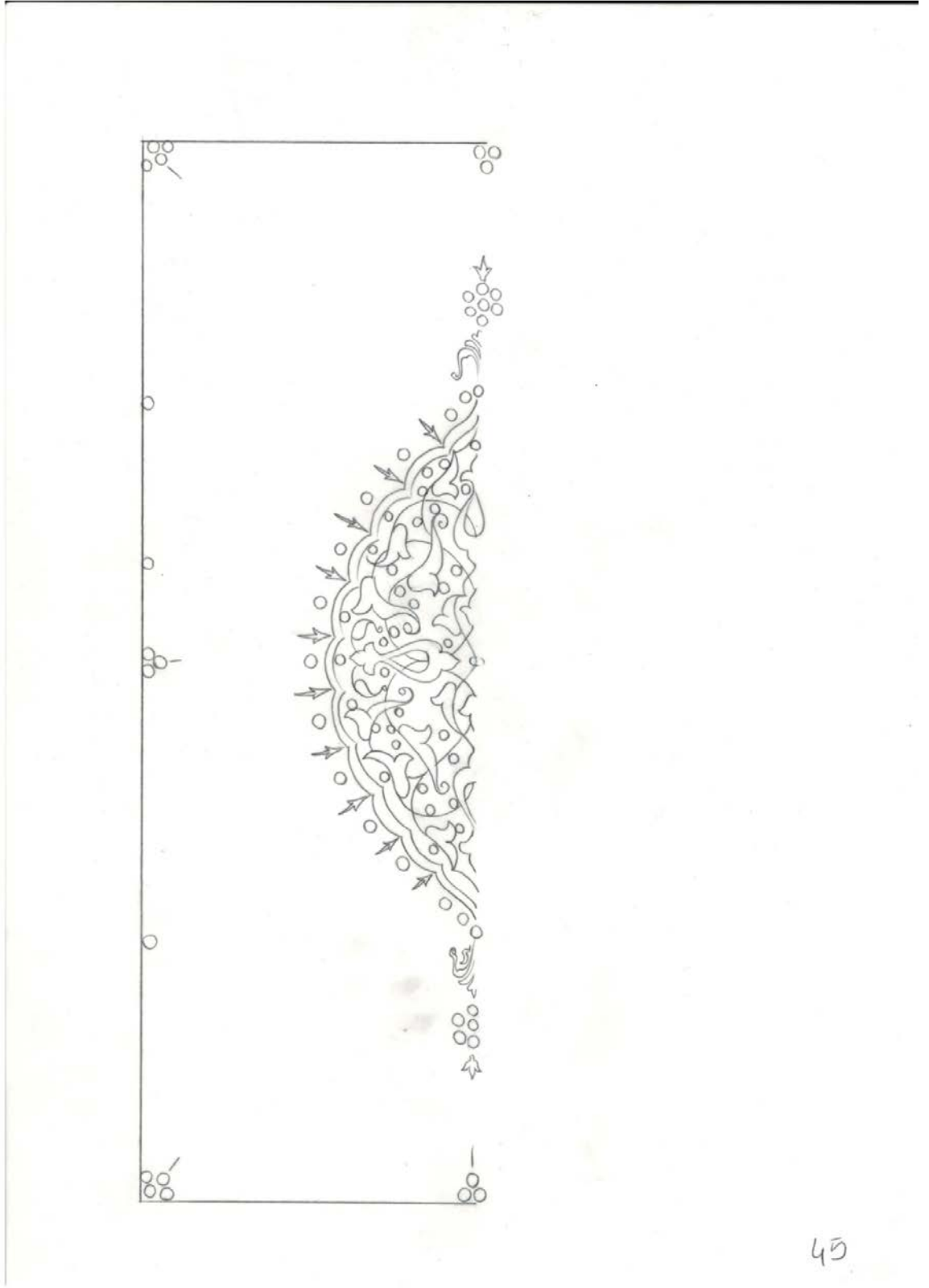
Cild kapağı koyu yeşil, sırt derisi de bordo renklidir. Köşebent yerlerinde dörder adet altın noktadan oluşan demir alet ile yapılmış süslemeler vardır. Salbek yerlerinde etek ,sağ, sol ve üst taraf ortalarında da üç adet ve tek altın noktalardan oluşan süslemeler vardır. Salbekler yerinde çiçek motifleri demir alet ile yedi adet altın noktadan oluşmaktadır. Bu alt ve üstteki çiçek motiflerinin bir noktasından alt ve üst taraflarına doğru tığlar çekilmiştir. Şemsesi oval şekillidir. Şemse zemini bordo renkli, mülevven ve yekşah cilttir. Rumi motifler, altın üzeri yekşah demiri ile süslenmiştir. Şemse üzerindeki motifler arasında altından nokta süslemeler vardır. Şemse dendanları çift sıra altın ipliklidir. Dendanlar arasından tığlar çekilmiştir. Tığlar arasında altından nokta süslemeler vardır. Cild kapağının etek, üst, ön bordüründe zencerek etrafı çift sıra altın cedvel ile çevrilidir.Cild kapağının sırt tarafı çift sıra cedvel ile süslenmiştir. Burada zencerek görülmemektedir.

Resim 7: 45 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 210x150mm

Resim 8: 45 No'lu Yazma Eser Arka Kapak- 210x150 mm

45

Çizim 2: 45 No'lu Yazma Eser Ön Kapak Çizimi

Katalog No: 3 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No:155

Eserin adı: Tenbihu'l enam fi Makami Nebiyyina Efdalussalati Vesselam

Müellifi: Ibn-i Azzum Abdulcelil b. Muhammed b. Ahmed

Konusu: Hadis

Tarihi: 1731

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

Ölçüleri: 210x155mm metin :150x75mm

Varak sayısı: 226

Satır sayısı: 20

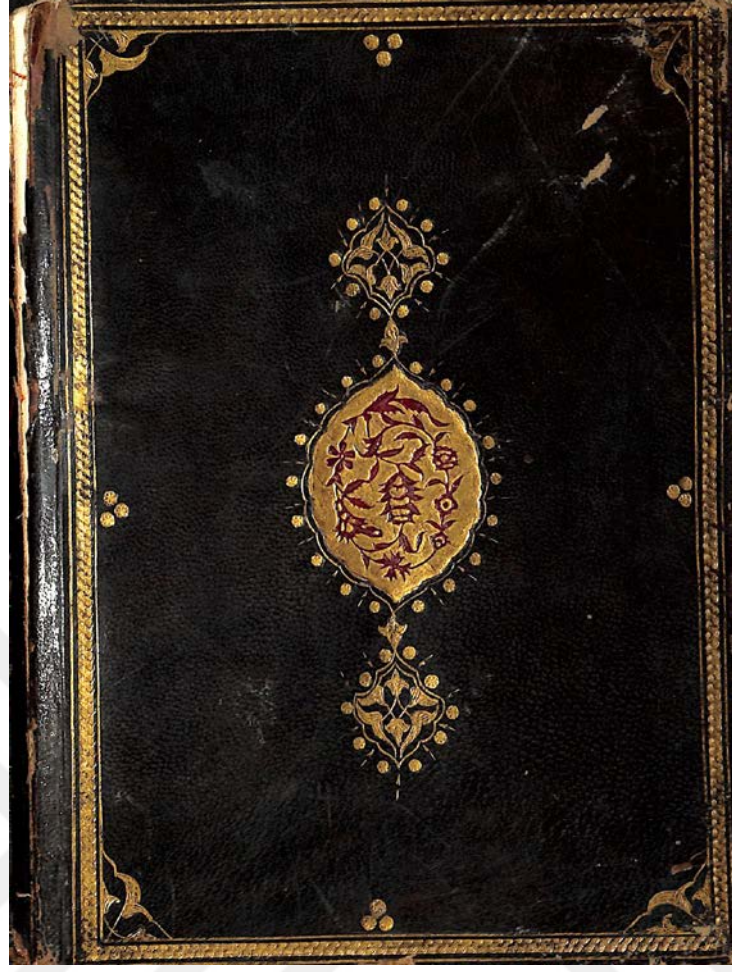
Cild Özellikleri:

Eserin cildi koyu kahve renklidir. Şemsesi yuvarlağa yakın ovaldır. Şemse zemini altın ile kaplıdır. Üzerindeki motifler bordo renklidir. Motif serbest kompozisyon olup sarmal dallar, hatayi, penç ve hançer yapraklardan oluşmaktadır. Şemsesi kalıplı ve aynı zamanda hem alttan ayırma hem de mülevven şemse özellikleri sergiler. Salbekler ise altın ile bezeli rumi motiflerin yekşah demiri ile süslenmesinden oluşmaktadır. Salbek motifi $\frac{1}{2}$ simetriktir. Salbek dendanları da altın iplik ile çevrilidir. Köşebentler ise yine yekşah demiri ile süslenmiş altın rumi motiflidir. Köşebentler arasındaki dört yerde de el aleti ile basılmış üçer adet altın noktalı süslemeler yer almaktadır. Şemse dendanları tek sıra altın iplik ile çevrilidir. Dendanlar üzerinde el aleti ile basılmış altın noktalar, noktalar arasında da altın tığlar yer almaktadır. Kapak etrafı iki sıra ince iplik arasında 's' formunda altın üzeri zencerek demiri ile bezenerek çevrilmiştir.

Eserin iç kabı da kahverenkli deri ile kaplanmış olup tek sıra altın iplik ile şemse ve salbekleri çizilmiştir.Şemse ve salbek içleri zereşan ile süslenmiştir. Miklep şemsesi de yine zemini altın bezemeli olup üzerindeki motifler bordo renklidir. Motif

kompozisyonu serbest olup penç, sarmal dallar ve hançer yapraklardan oluşmaktadır. Mıklep şemsesinin dendanları altın iplik ile çevrilidir. Yine dendanlar üzerinde altın noktalar ve aralarında tığlar çekilmiştir. Mıklep köşebentleri de yine yekşah demiri ile yapılmış altın Rumilerden oluşmaktadır. Mıklep köşebentleri arasında yer alan üç kenarın her birinin ortalarında altından üçer adet nokta süslemeler yer almaktadır. Mıklebin her üç kenarı, kapak üzerindeki zencerek gibi , iki sıra ince altın iplik arasında ‘’s’’ formunda altın üzeri zencerek ile çevrilidir. Mıklebin üçgen tarafının kenarlarında iki sıra ince altın iplik çekilmiştir. Eserin sertabı üzerinde altın ile kitabın kısaltılmış adı yazılıdır. Bu yazının başlangıç ve bitiş noktası da tığlarla süslenmiştir. Eserin kenar kısımlarının derisi özellikle köşelerde aşınmıştır, kapak üzerinde lekelenmeler ve çizikler mevcuttur.

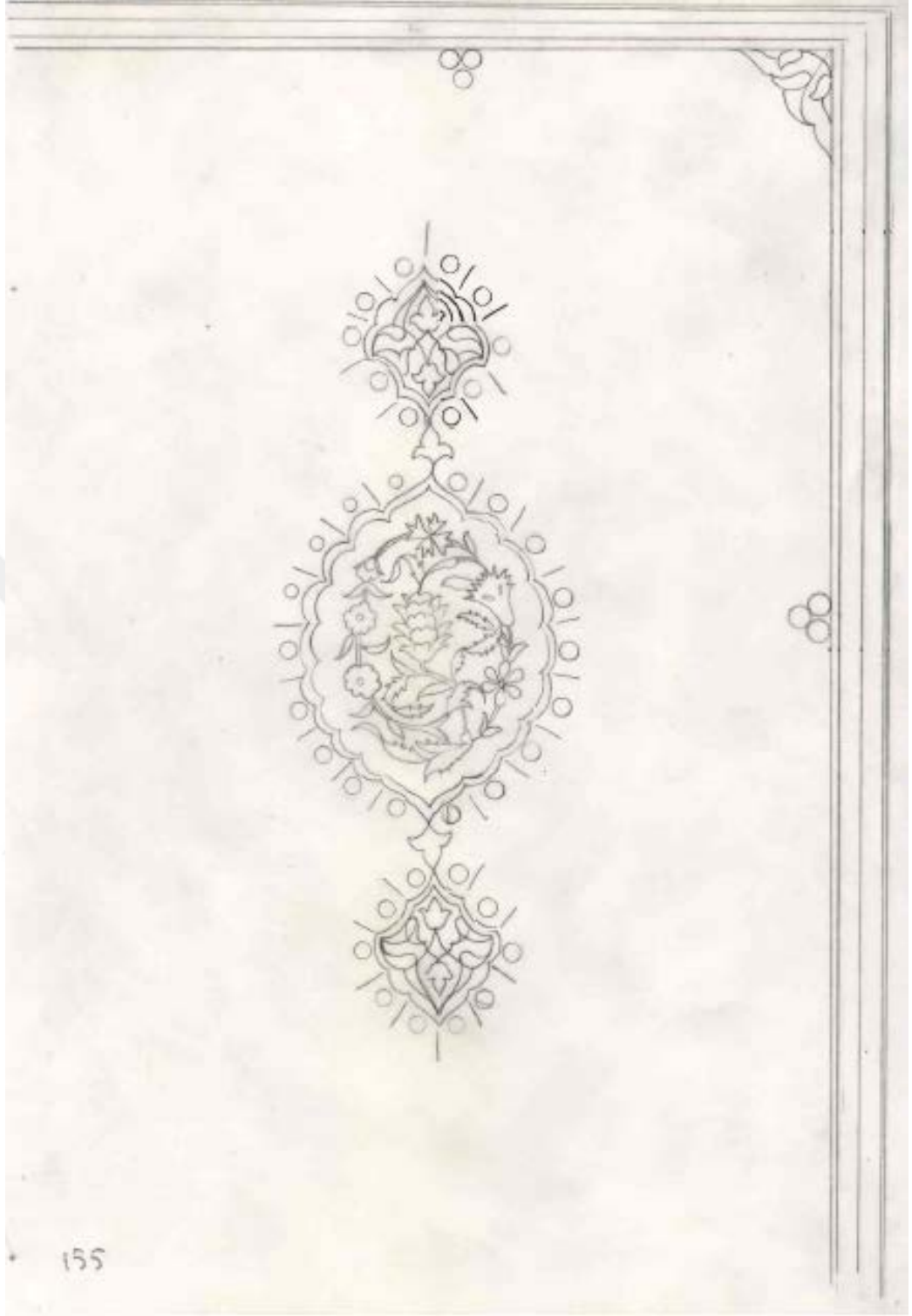

Resim 9: 155 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-210x155mm

Resim 10: 155 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak ve Mıklebi-210x155mm

Çizim 3: 155 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 4 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş no: 167

Eserin adı:el-Camiu't Tirmızı

Müellifi:et-Tirmızı ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi

Konusu: Hadis

Tarihi: 1696

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

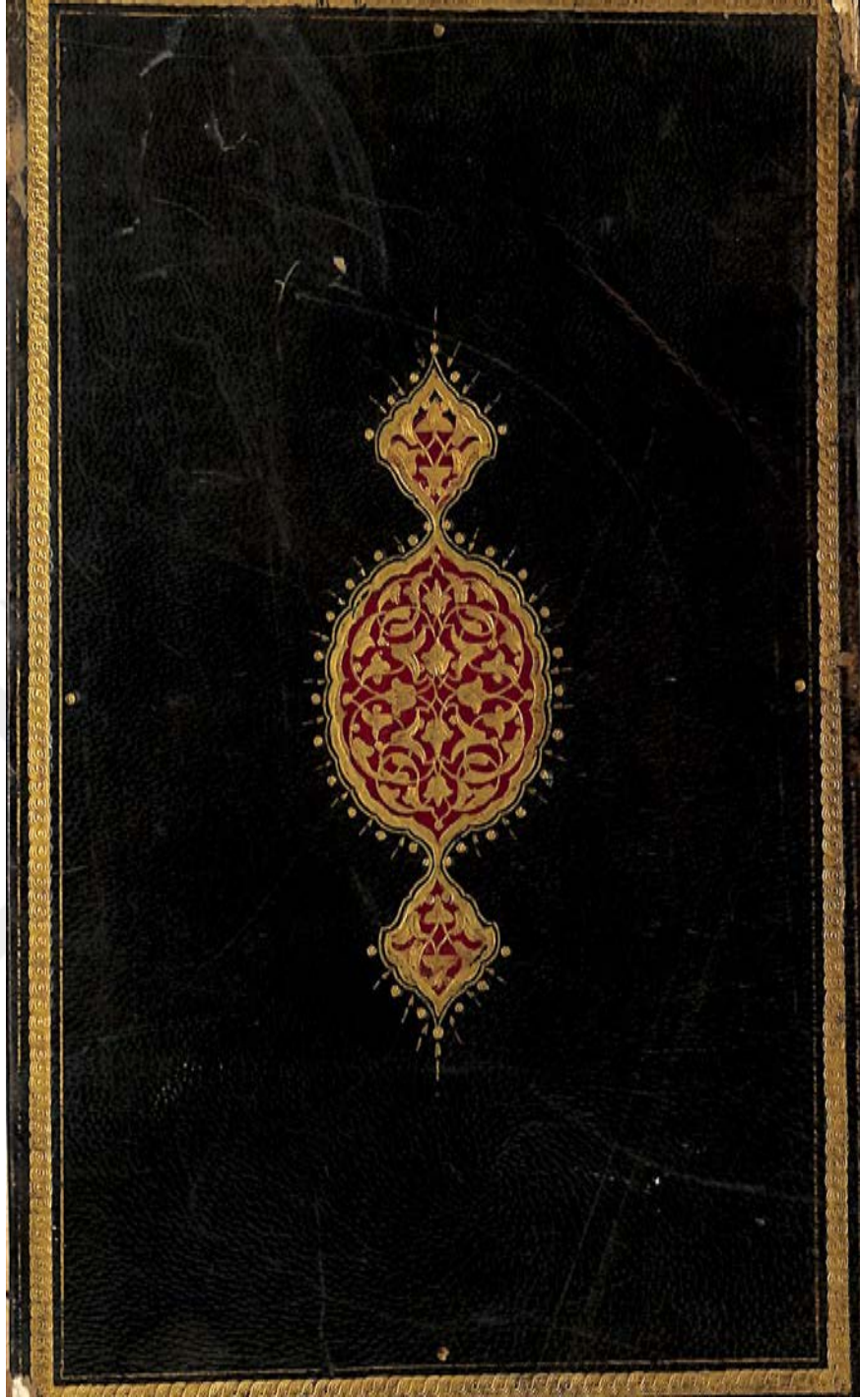
Ölçüleri: Eser : 252x160mm metin :175x95mm

Varak Sayısı:387

Satır Sayısı:31

Cild Özellikleri:

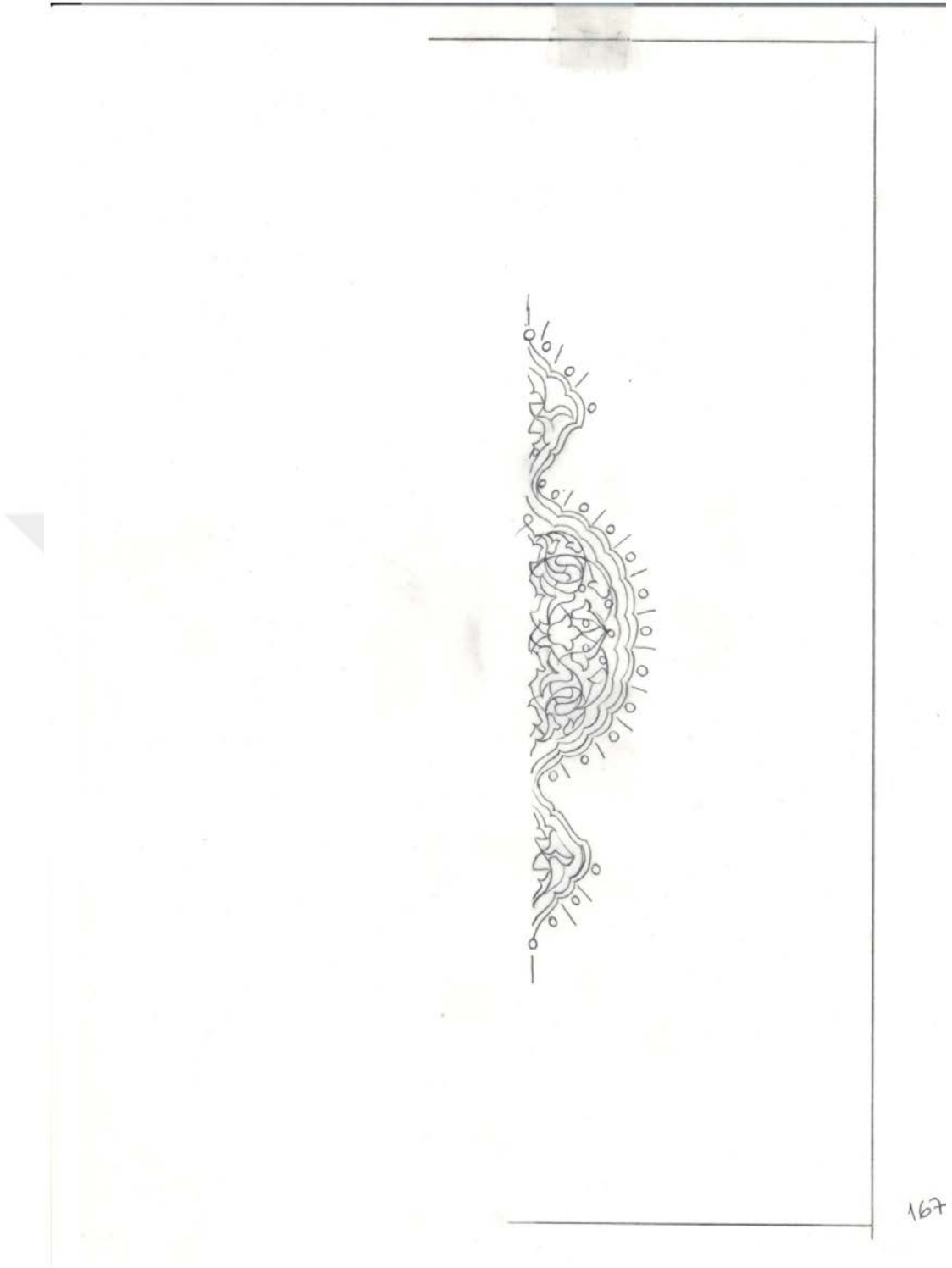
Siyah renkli cildin şemsesi, oval ve salbektir. Şemse ve salbek zemini bordo renklidir. Şemse ve salbeklerde yer alan motifler rumidir. Rumi desenler altın üzeri yekşah demiri ile bezenmiştir. Şemse ve salbekleri arasında hiç boşluk bırakılmadan birbirlerine bağlanmıştır. Şemse ve salbek dendanları ince altın iplik ile çevrilidir. Dendanlar üzerinde el aleti ile altın noktalar, dendan aralarından ise tığlar çekilmiştir. Köşebent yerlerinde ve dört kenarın ortasında el aleti ile yapılmış altın nokta süslemeler vardır. Zencereği iki altın cedvel arasındadır.

Resim 11: 167 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 252x160mm

Resim 12: 167 No'lu Yazma Eser Arka Kapak- 252x160mm

Çizim 4: 167 No'lu Yazma Eser, 1/2 Ölçekli Çizimi

Katalog No: 5 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 234

Eserin adı: Meşarikul Envarin Nebeviye Min Sıhahil Ahbari l Mustafavi

Müellifi: Es Sağani Radyyyuddin Hasan b. Muhammed

Konusu: Hadis

Tarihi: 1428

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

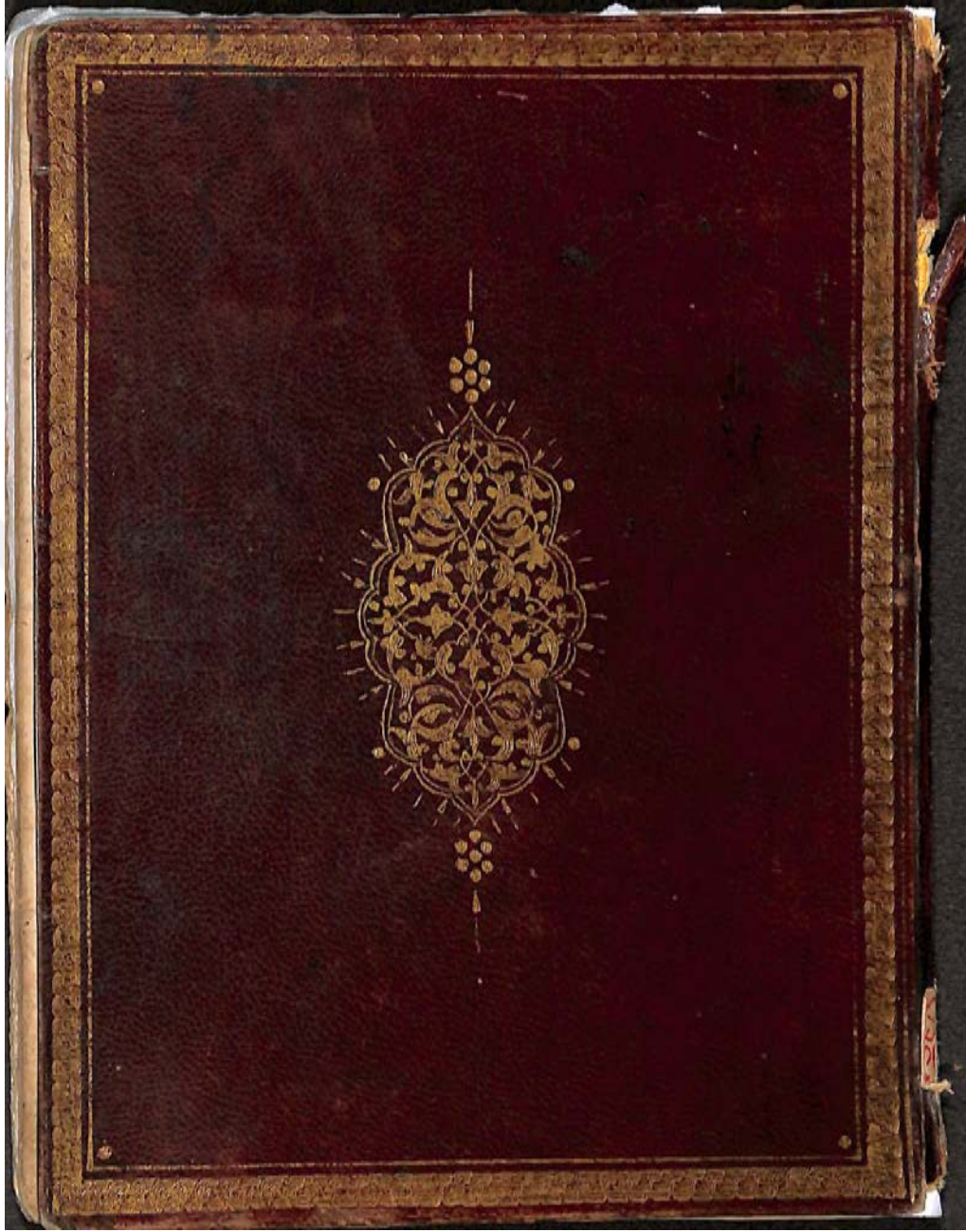
Ölçüleri: Eser: 200x160mm Metin :155x95mm

Varak Sayısı: 144

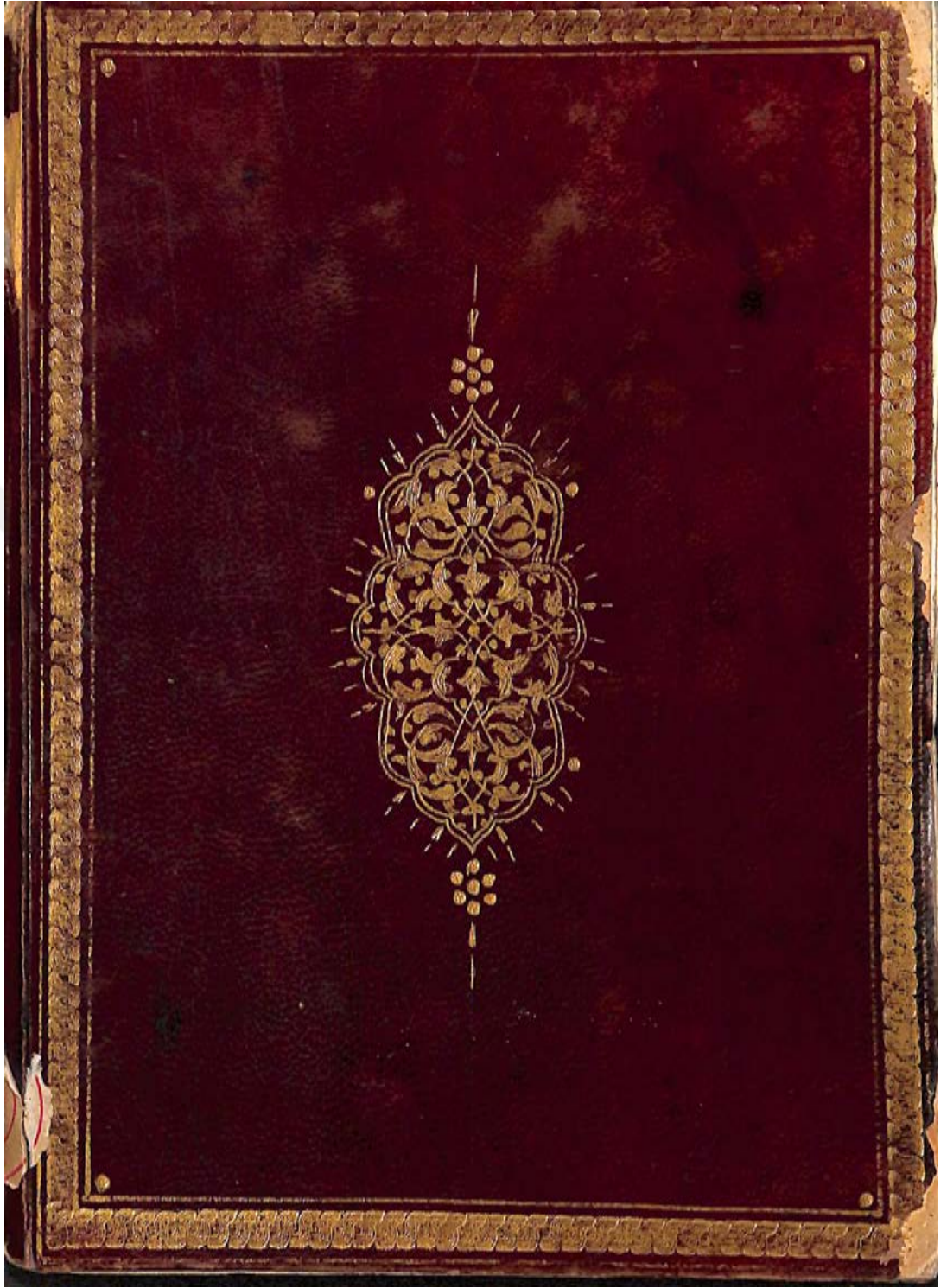
Satır Sayısı: 15

Cild Özellikleri:

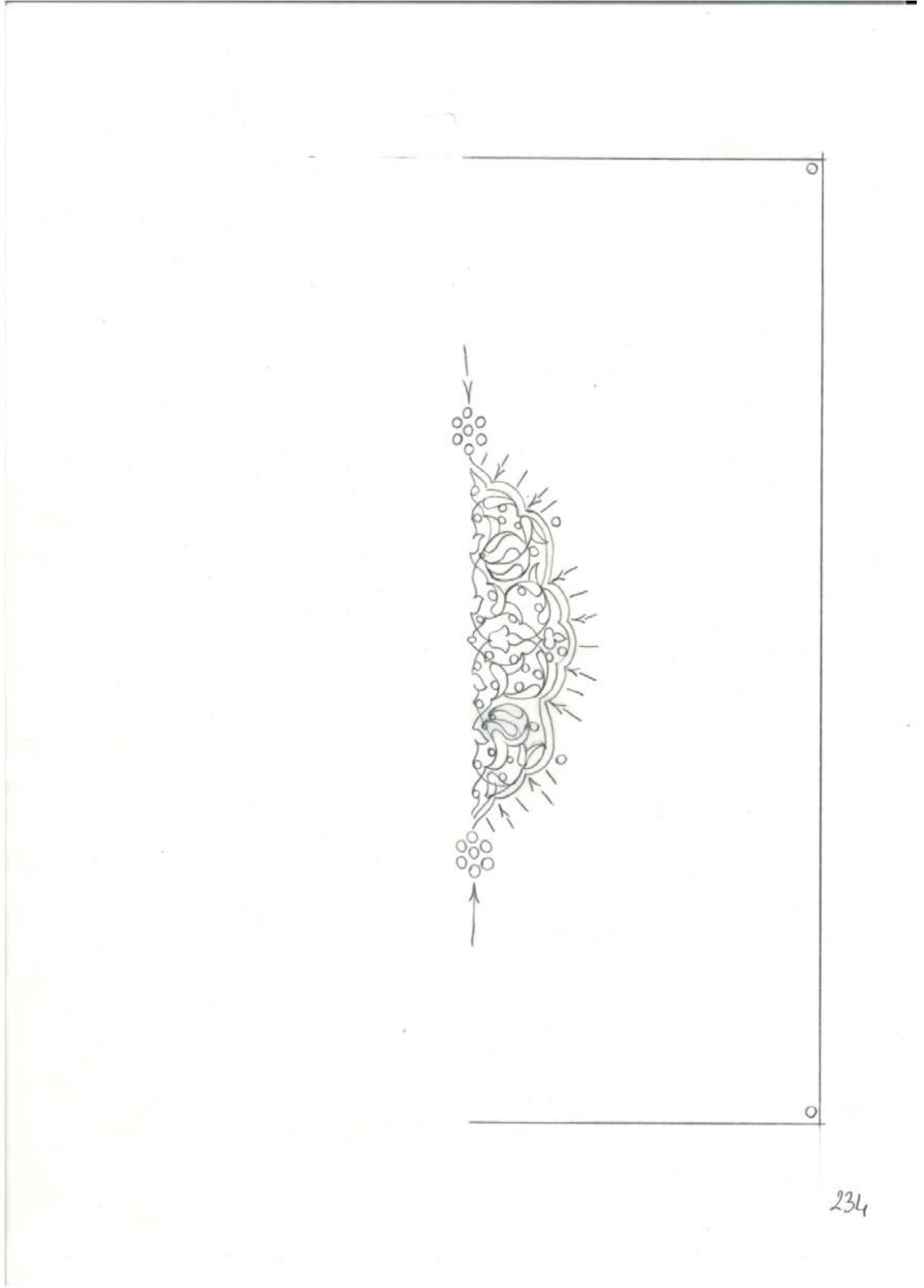
Eserin cildi kahverengidir. Şemsesi dört boğumludur. Şemse üzerindeki altın rumiler yekşah demiri ile süslenmiştir. Motifler arasında altın nokta süslemeler vardır. Salbek yerlerinde yedi altın noktadan oluşan çiçek motifleri yer almaktadır. Bu motiflerin üzerinden altın tığlar çekilmiştir. Köşebentlerin yerinde de birer altın nokta süsleme yer almaktadır. Şemse dendanları iki sıra altın iplik ile çevrilidir. Dendan aralarında altın tığlar çekilmiş ve dört yerde altın nokta süslemeler yapılmıştır. Kapak bordürü, iki sıra altın iplik arasında zencerek demiri ile geçilmiştir. Eserin mıklebi yoktur.

Resim 13: 234 No'lu Yazma Eser Ön Kapak-200x160mm

Resim 14: 234 No'lu Yazma Eser Arka Kapak-200x160mm

Çizim 5: 234 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 6 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 375

Eserin Adı: Şerhu'1 Vikaye

Müellifi: Sadruşşeria Ubeydullah b. Mes'ud b. Mahmud

Konusu: Fıkıh

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Talik

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser: 202x110 mm Metin: 130x60 mm

Varak Sayısı: 9+293

Satır Sayısı: 23

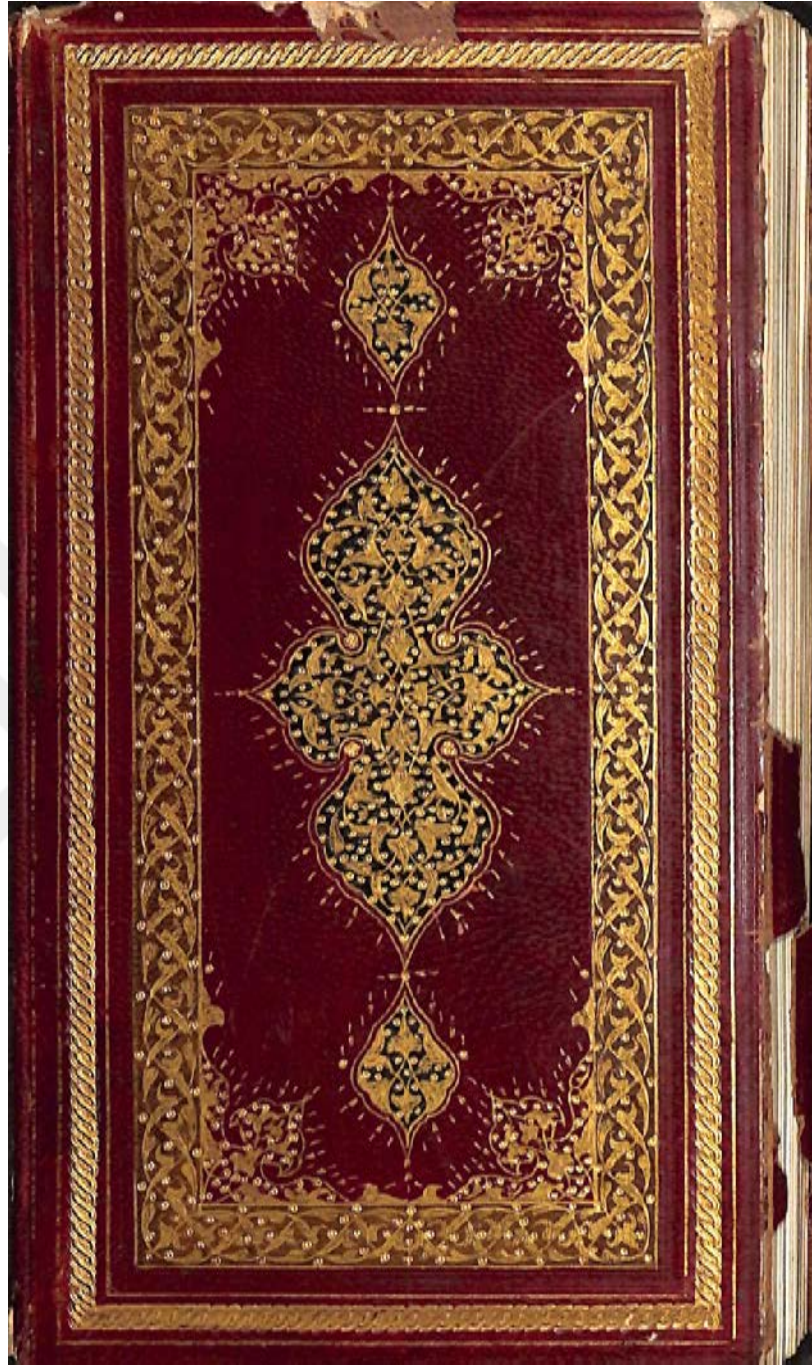
Cilt Özellikleri :

Eserin cildi kırmızı renkli deri ile kaplıdır. Şemse ve salbek zemini siyah renktedir. Aynı zamanda yekşah ve mülevvendir. Şemse oval formdadır ve dört boğumludur. Altın rumi desenler yekşah demiri ile geçilmiştir. Rumi motifleri arasında altın nokta süslemeler yer almaktadır. Salbek ve şemse arasında bir altın nokta bunun sağında ve solunda altın tığ bezemeler vardır. Salbekler şemseye tamamen bitişik değildir. Salbek zemini de siyah renkli, motifleri altındır. Motifler yine yekşah demiri ile taranmış, rumi formundadır. Salbek dendanları tek sıra altın iplik ile çevrilidir. Dendan aralarında altın tığlar çekilmiştir. Salbeklerin sağ ve sol yanlarında birer adet altın nokta süslemeler yer almaktadır. Köşebentleri de oldukça kıvrımlı ve abartılıdır. Köşebent zemini cild rengi ile aynıdır. Motifleri rumi formlardan ve nokta süslemelerden oluşmaktadır. Köşebentlerdeki rumi motifler de yekşah demiri ile geçilmiştir. Köşebent dendanları da tek sıra altın iplik ile çevrilmiştir. Dendanlar üzerinde altın tığlar çekilmiştir. Şemse dendanları iki sıra altın iplik çevrilidir. Dendanlar arasında altın tığlar çekilmiştir. Şemse boğumları arasında altından nokta süslemeler kullanılmıştır. Cild kapağı üzerinde iki sıra oldukça gösterişli bordür

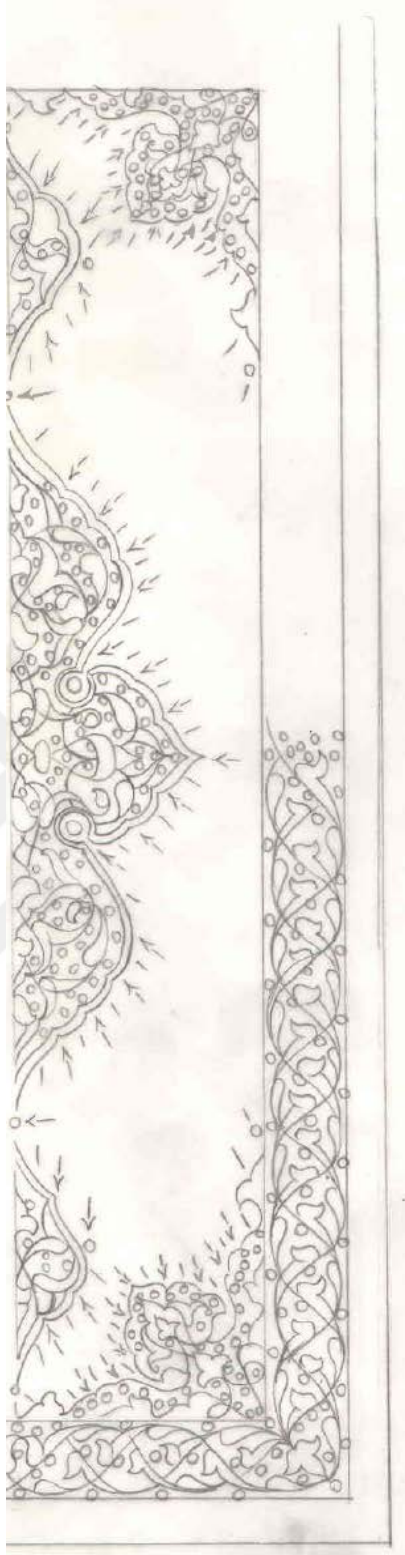
vardır. İç taraftaki bordür zemini kahve renkli olup mülevvendir ve rumi motifler yekşah demiri ile yapılmıştır. Sarmal olarak i içe geçmiş rumi motifler arasında altın nokta süslemeler vardır. Dış tarafta yer alan bordür iki sıra altın iplik arasında altın üzeri zencerek demiri ile süslenmiştir.

Resim 15: 375 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-202x110 mm

Resim 16: 375 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-202x110 mm

Çizim 6: 375 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 7 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 411

Eserin Adı: El-Hidaye fi'l Furu al-Hanefiye

Müellifi: El-Merğınani ebu'l Hasan Burhaneddin Ali b. Ebu Bekir

Konusu: Fıkıh

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Talik

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser: 235x130 mm Metin :155x70 mm

Varak Sayısı: 375

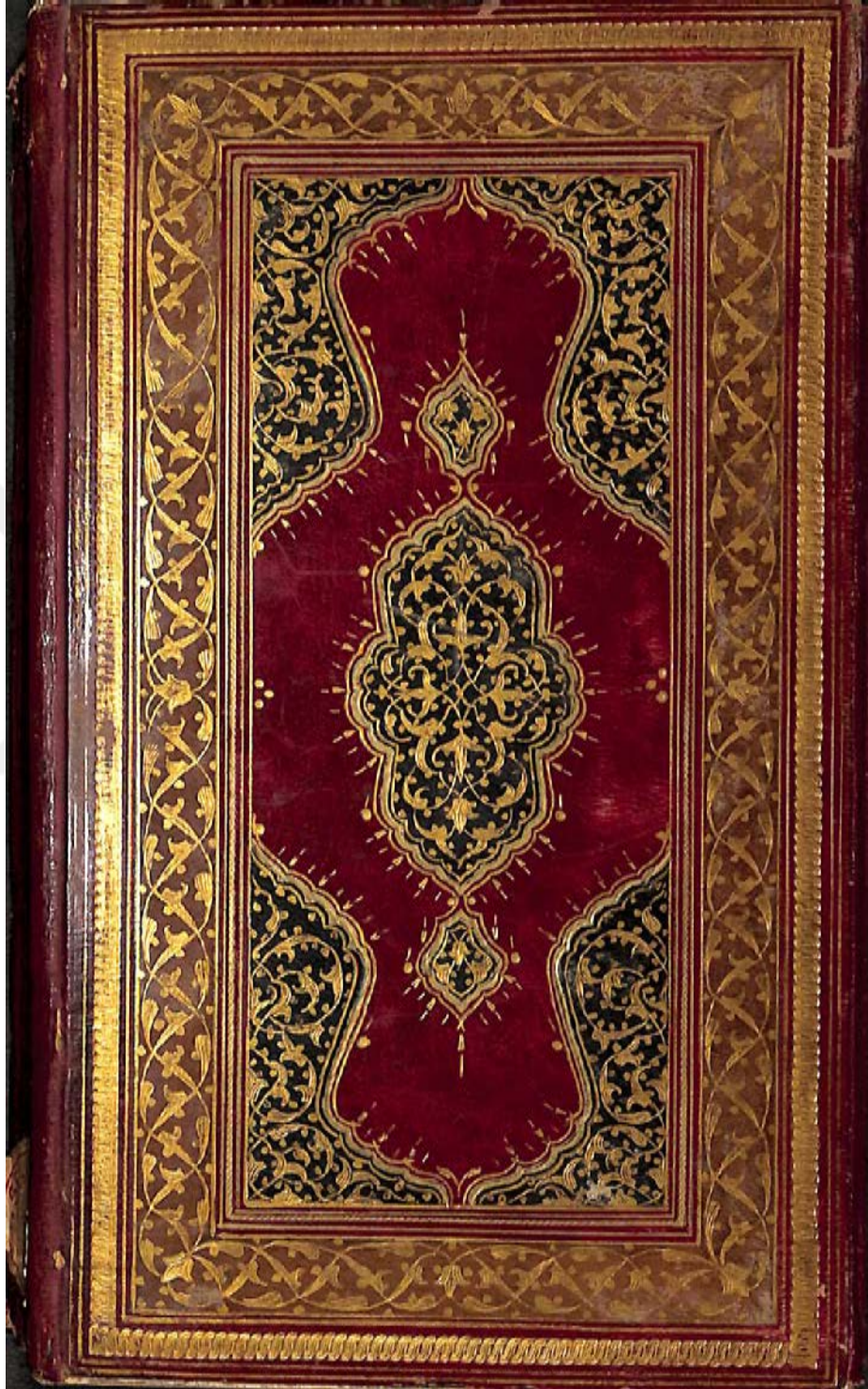
Satır Sayısı: 29

Cilt Özellikleri:

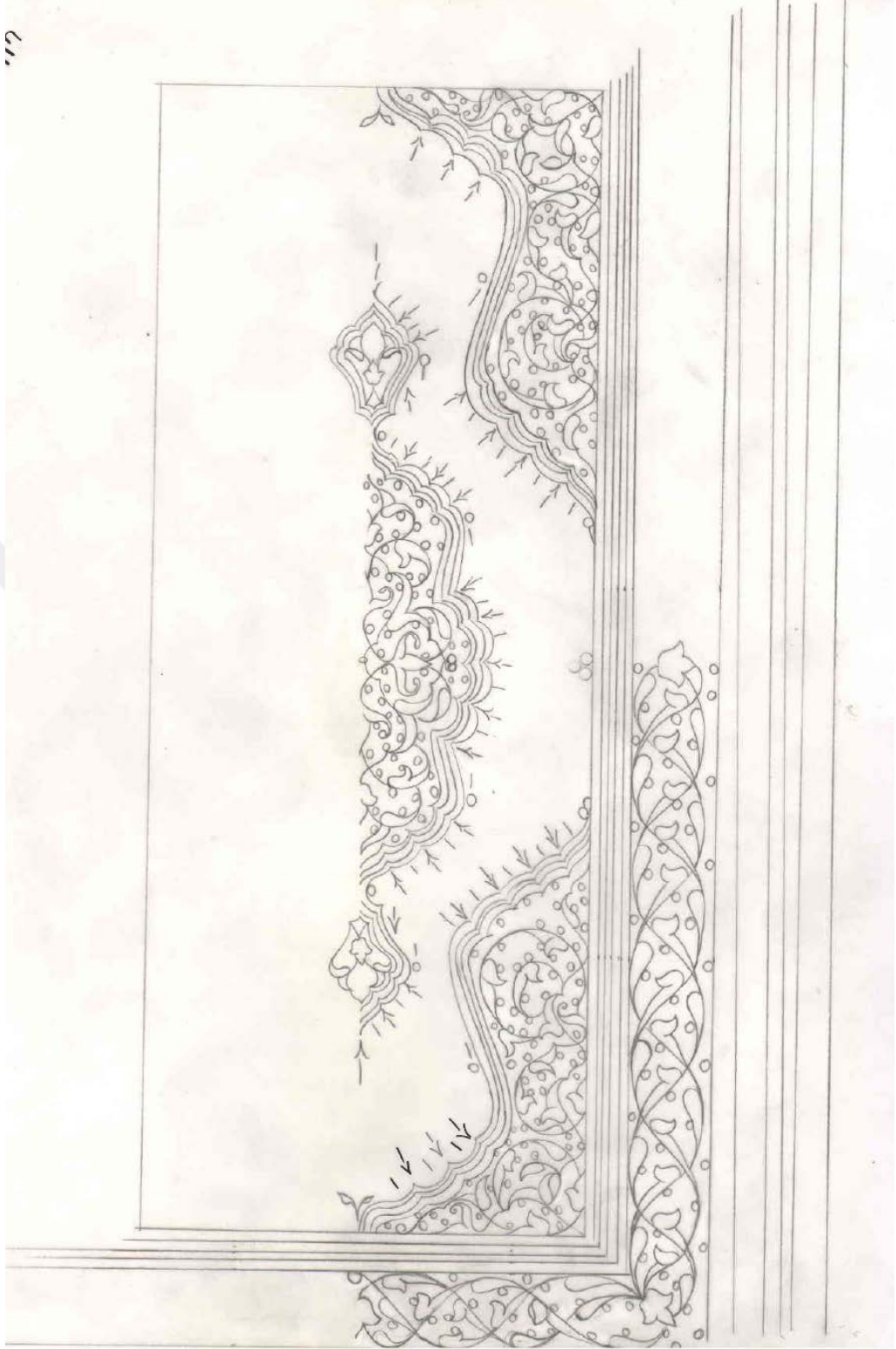
Cildin zemini bordo renkli deri ile kaplıdır. Şemsesi üç boğumlu olup zemini siyah renktedir. Bu sebeple mülevven şemse grubundadır. Şemsedeki rumi motifler altın ile bezeli olup yekşah demiri ile süslenmiştir. Motifleri arasında altın nokta süslemeler yapılmıştır. Salbeklerin de zemini siyah renkli olup,altın rumiler yekşah demiri ile süslenmiştir. Salbek dandanları da şemse dandanları ile aynıdır. Köşebentlerin zemini siyah renkte olup altın rumi motifler yine yekşah demiri ile süslenmiştir. Köşebent dandanları da yine şemse dandanları ile aynıdır. Şemse dandanları iki sıra ince altın iplik arasında tek sıra kalın altın ipliklidir. Dandanlar arasında ve üzerlerinde altın tığlar çekilmiş ve dört yerde altın nokta süsleme yapılmıştır. İki sıra ince altın iplikten sonra, ince bir sıra altın üzeri zencerek süsleme vardır. Zencerek süslemeden sonra iki sıra altın iplik çekilmiştir. Bundan sonraki bordür zemini kahverenkli ve mülevvendir. Bu bordürden sonra iki sıra altın iplik çekilmiş ve altın üzeri zencerek demiri ile bordür yapılmıştır. Zencerekten sonra yine iki sıra altın iplik çekilmiştir.

Resim 17: 411 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 235x130 mm

Resim 18: 411 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 235x130 mm

Çizim 7: 411 No'lu Yazma Eser Çizimi

Resim 19: 411 No'lu Yazma Eserin Bordürü Üzerinde Fotoğraf Çekimi

Resim 20: 411 No'lu Yazma Eserin Bordürü Üzerinde Fotoğraf Çekimi

Resim 21: 411 No'lu Eserin Bordürü Üzerinde Fotoğraf Çekimi

Resim 22: 411 no'lu Eserin Şemsesi Üzerinde Fotoğraf Çekimi

Katalog No: 8 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No:558

Eserin Adı: Mecalis İsna Aşer

Müellifi: Areczade Ahmed b. Muhammed el-Kastamoni

Konusu: Tasavvuf

Tarihi: 1762

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser: 305x177 mm Metin :195x90 mm

Varak Sayısı: 162

Satır Sayısı: 19

Cilt Özellikleri:

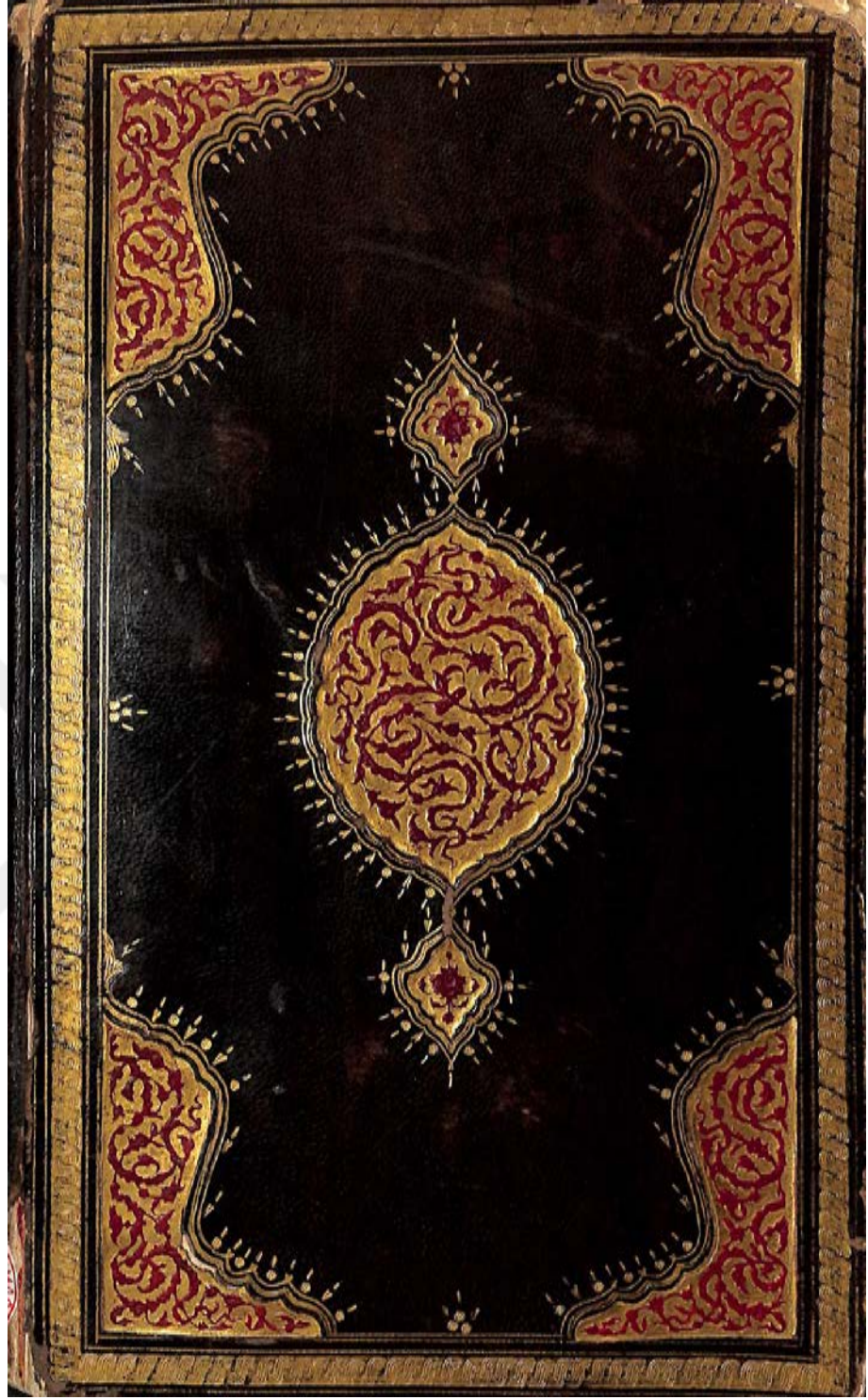
Eserin cildi koyu kahve renklidir.

Şemsesi ovaldir. Şemse zemini altın olup motifler bordo renklidir. Hem alttan ayırma, hem de üstten ayırma şemседir. Motifleri hatai, rumi, hançer yaprak ve bulutlardan oluşan kalıplı şemседir. Salbeklerin de zemini altın, hatai ve hançer yaprak motifleri bordo renklidir. Salbek dendanları da üç sıra altın iplik ile çevrilmiş. Şemse çevresi ile aynı düzende süslenmiştir. Şemse ve salbekler birer adet çiçek motifli altın süsleme ile bağlanmıştır. Köşebent zeminleri de altın, şemse motif kompozisyonunun aynısı şekilde bordo renklidir. Köşebent dendanları da üç sıra altın iplikle çevrilmiş ve üzerilerinden tığlar ve de çiçek motifli demir aleti ile altın süslemeler yapılmıştır. Köşebent tepelikleri de yekşah demiri ile altından süslenmiştir. Dört kenar ortasında yine altından çiçek motifli demir aleti ile yapılmış süslemeler yer almaktadır. Köşebentler tek sıra altın iplik ile birbirine bağlanmış, bunun dışından tek sıra daha altın iplik çekilmiştir.

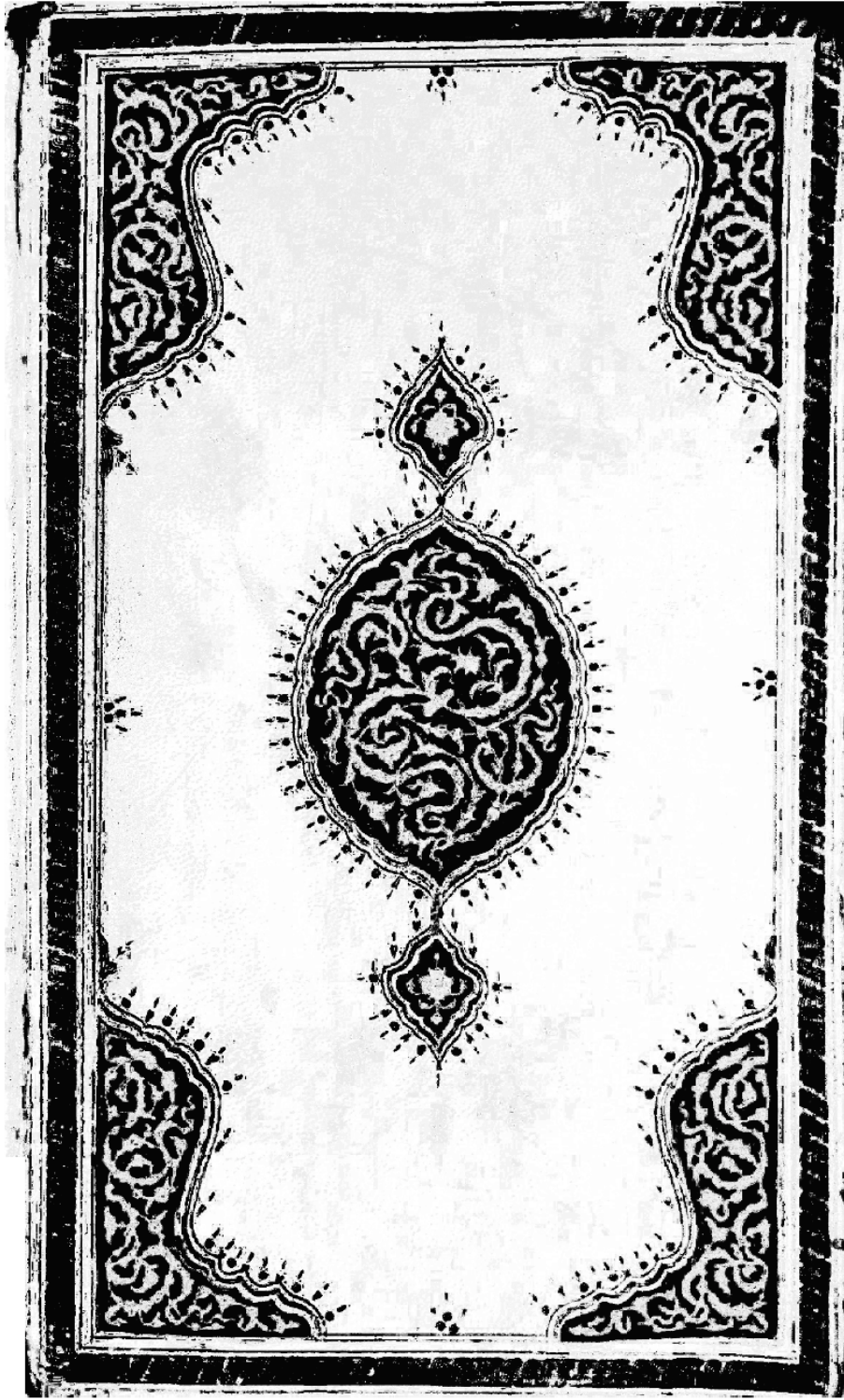
Şemse dendanları üç sıra altın iplik ile çevrilmiş, dendan aralarından altın tığlar ,dendan aralarından da çiçek desenli demir aleti ile süslemeler yapılmıştır. En dış kısımda yer alan altın üzeri zencerek demiri ile süsleme, iki sıra altın iplik arasındadır. Zencerek süslemesi kalın ve oldukça güzeldir. Eserin iç kapağı bordo renkli deri ile kaplı olup şemsesi ovaldir. Şemse dendanları tek sıra altın iplik ile çevrilmiş, şemse içi zerender tekniği ile altın serpme yapılmıştır. Şemse dendanları arasında dış kapaklarda kullanılan içek motifli demir aleti ile altın süslemeler ve altın tığlar kullanılmıştır. İç kapak köşebentleri de zerender tekniği ile süslenmiş, dendanları tek sıra altın iplik ile çevrilmiş ve şemse dışı ile aynı şekilde süslenmiştir. Dış kapaklarda olduğu gibi köşebentler birbirine altın iplik le bağlanmış ve iç kısımda dört kenarda da çiçek motifli altın süsleme ve tığlar kullanılmıştır. İç kapağın kenarları da iki sıra altın iplik arasında, altın üzeri zencerek demiri ile işlenmiştir. Yan kağıt üzerine de zerender tekniği ile süsleme yapılmıştır. Ancak altın zamanla korozyona uğradığından rengi değişmiştir.

Resim 23: 558 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 305x177 mm

Resim 24: 558 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 305x177 mm

Çizim 8: 558 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 9 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 566

Eserin Adı: Muttala' u Hususi' l Kelim fi Maani Fususi' l Hikem

Müellifi: Davud b.Mahmud el-Kaysari

Konusu: Tasavvuf

Tarihi: 1708

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

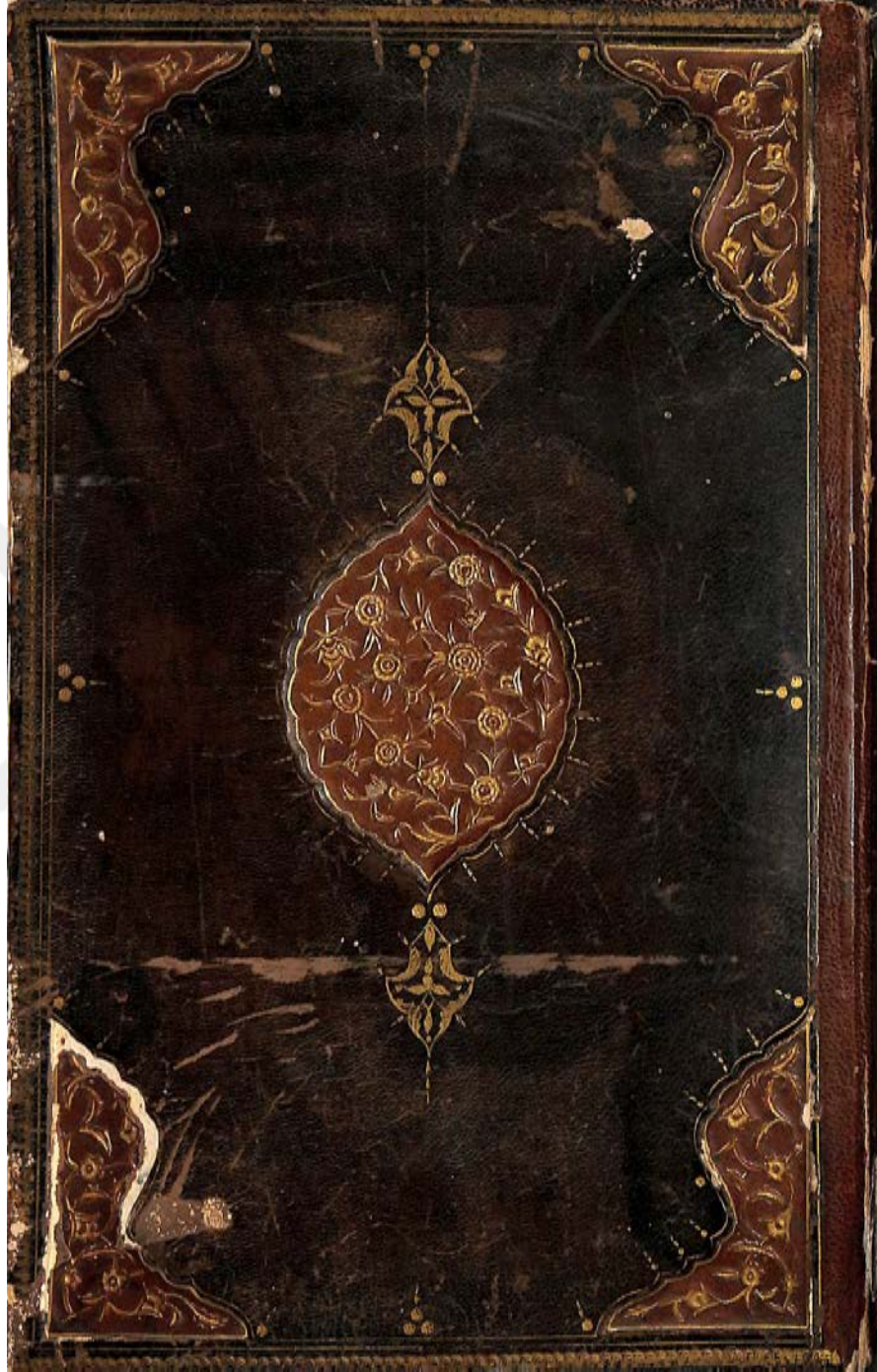
Ölçüleri: Eser: 293x185 mm Metin: 192x103 mm

Varak Sayısı: 212

Satır Sayısı: 31

Cilt Özellikleri:

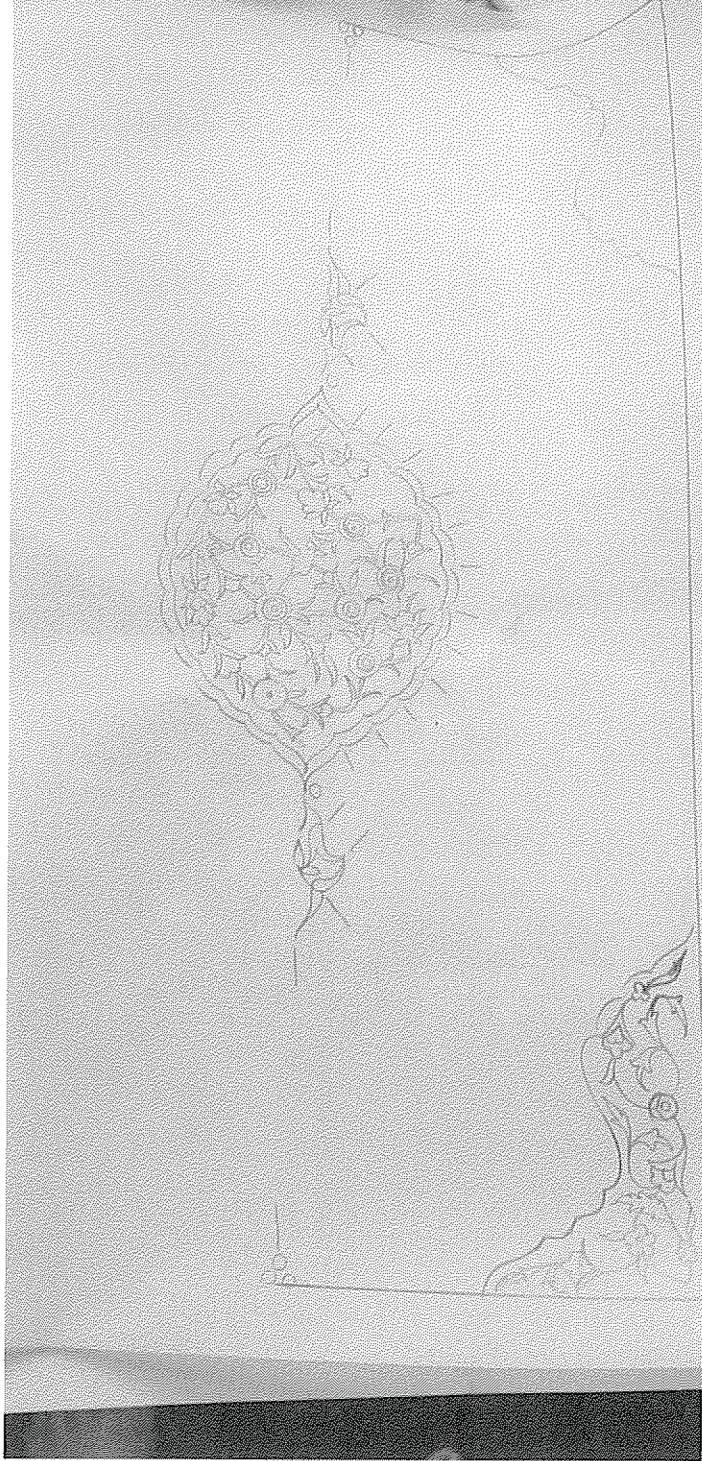
Eserin cildi koyu kahve renkli deri ile kaplıdır. Şemsesi ovaldir ve zemini açık kahve renklidir. Mülevven ve üstten ayırma tarzındadır. Motifleri altın ile penç, hatai ve saz yapraklardan oluşmaktadır. Serbest kompozisyondadır, simetrik değildir. Salbek zemini cild kapağı ile aynı renktedir. Daha doğrusu salbekler cild üzerine yekşah demiri ile altından yapılmıştır. Salbek etrafı yine altın tığlar ile süslenmiştir. Salbekler ve şemse arasında ikişer adet altın nokta süslemeler vardır. Köşebentlerin zemini de açık kahverengi olup motifleri altın ile yapılmıştır. Köşebent dendanları altın iplik ile çevrilmiş, altın noktalar ve altın tığlar ile süslenmiştir. Dört kenar ortasında üçer adet altın nokta ve üzerlerinde altın tığ süslemeleri yer almaktadır. Köşebentler tek sıra altın iplik ile birbirine bağlıdır. Şemse dendanları iki sıra altın iplik ile çevrilmiş, dendan üzerlerinden altın tığlar çekilmiştir. En dıştaki altın zencerek süsleme iki sıra altın iplik arasındadır. Eserin arka kapağı da aynı şekilde süslenmiştir. Miklebi olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

Resim 25: 566 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak- 293x185 mm

Resim 26: 566 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 293x185 mm

Çizim 9: 566 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 10 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 811

Eserin Adı: Besatin-ul fudala ve reyahin-ul ukala

Müellifi: En-nisauri Ebu Abdullah Mahmud b. Ömer en-Necati

Konusu: Tarih

Tarihi: 1309

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

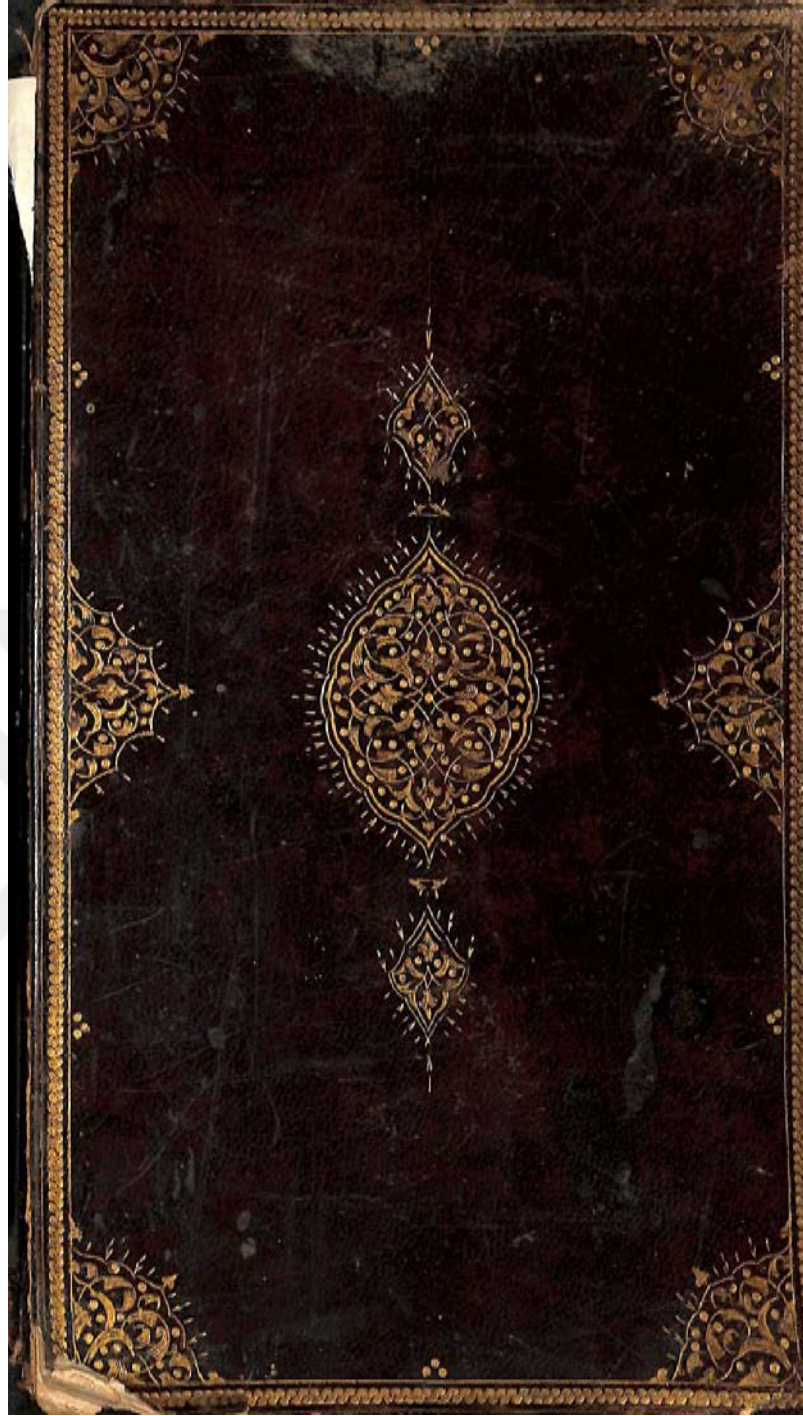
Ölçüleri: Eser : 273x157 mm Metin :176x97 mm

Varak sayısı: 295

Satır sayısı: 35

Cilt özellikleri:

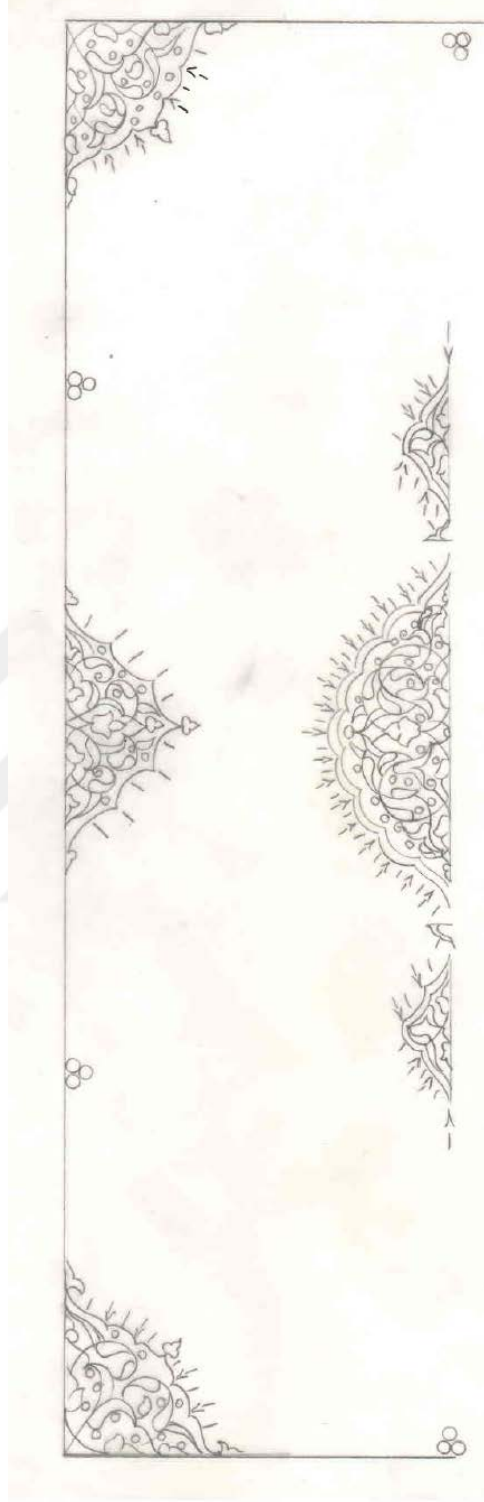
Eserin cildi koyu kahve renkli deri ile kaplıdır. Şemsesi ovaldir ve altın rumi motifler yekşah ile taranmıştır. Salbek ve köşebentleri de aynı şekilde süslenmiştir. Orta salbekler de yine rumi motiflidir ve yekşahtır. Şemse ve salbek dendanları tek sıra kalın tek sıra ince altın iplik ile çevrilidir. Köşebent ve orta salbek dendanları tek sıra ince altın iplik ile çevrilidir. Bordürde çok güzel zencerek mevcuttur.

Resim 27: 811 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-273x157 mm

Resim 28: 811 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-273x157 mm

Çizim 10: 811 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 11 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 987

Eserin Adı: Muharadatu'l Udeba ve Muhaveretu'l Bulega

Müellifi: Er-Ragıb el-İsfahani ebu'l Kasım Huseyin b. Muhammed

Konusu: Edebiyat

Tarihi: 1758

Hattatı: --

Yazı Çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

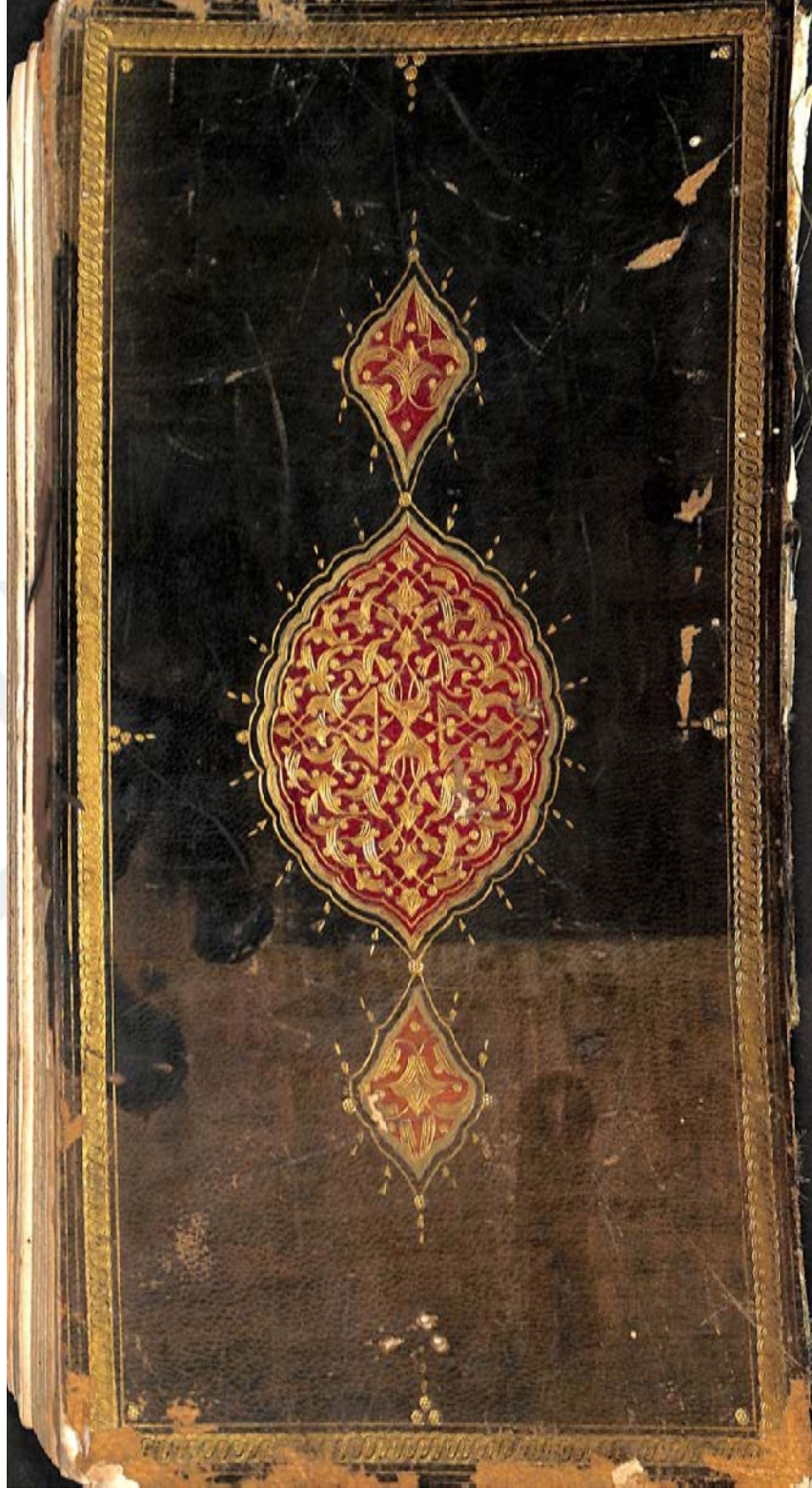
Ölçüleri: Eser : 310x167 mm Metin : 225x85 mm

Varak Sayısı: 648

Satır Sayısı: 27

Cilt Özellikleri:

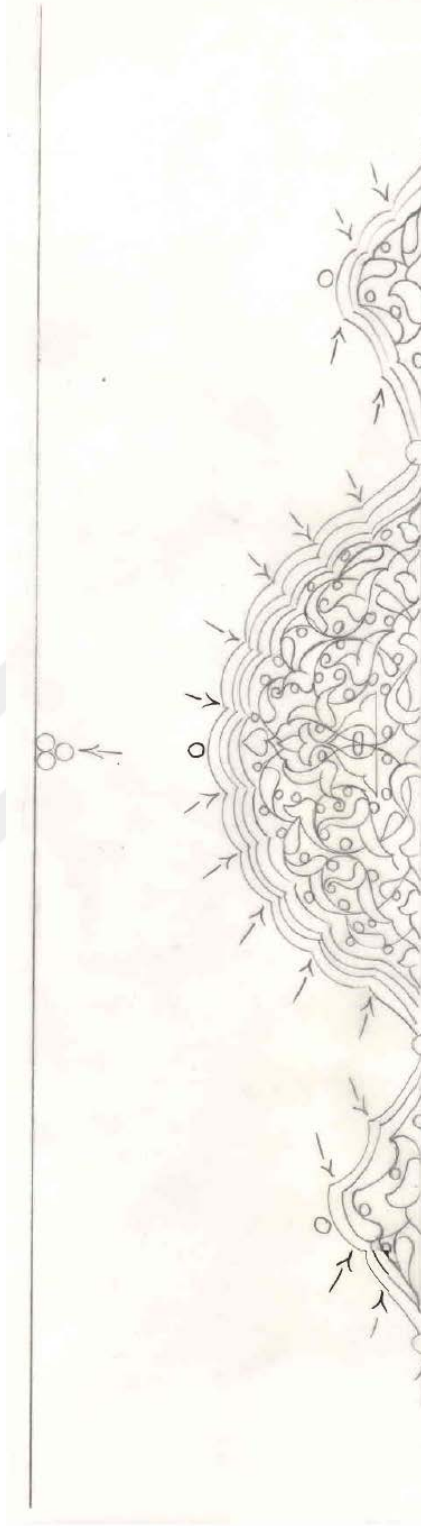
Eserin cildi siyah renklidir. Şemsesi ovaldir ve zemini bordo renkli olup motifleri yekşah demiri ile altın renktedir. Bu şemse de mülevven şemsedir. Motifler rumi olup aralarda demir aleti ile altın nokta süslemeler yapılmıştır. Salbekler de aynı şekilde zemin bordo, motifler yekşah demiri ile işlenmiştir. Salbek çevresi de şemse ile aynı şekilde süslenmiştir. Şemse ve salbekler birer adet altın nokta ile bağlanmıştır. Salbeklerin üç yerinde de birer adet altın nokta süsleme yer almaktadır. Köşebentleri yoktur. Köşelerde yine birer adet altın nokta vardır. Kenar ortalarında üçer adet altın nokta üzeri altın tığlar ile süslemeler vardır. Bordürü iki sıra altın iplik arasında zencerek demiri ile altın üzeri işlemelidir. Şemse dendanları tek sıra yekşah demiri ile altınlanmış, bunun dışına tek sıra altın iplik çekilmiştir. Dendan aralarında altın tığlar vardır.

Resim 29: 987 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-310x167 mm

Resim 30: 987 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-310x167 mm

Çizim 11: 987 No'lu Yazma Eser Çizimi

Resim 31: 987 No'lu Eserin Şemsesi Üzerinde Fotoğraf Çekimi

Resim 32: 987 No'lu Eserin Salbek Üzerinde Fotoğraf Çekimi

Katalog No: 12 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 1022

Eserin Adı: Haşiyeye ala haşiyeti s seyyid alel mutavvel

Müellifi: El abadi şihabuddin ahmed b. Kasım es sabbağ el mısri

Konusu: Maani ve beyan

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Talik

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser: 237x138 mm Metin: 155x67 mm

Varak Sayısı: 537

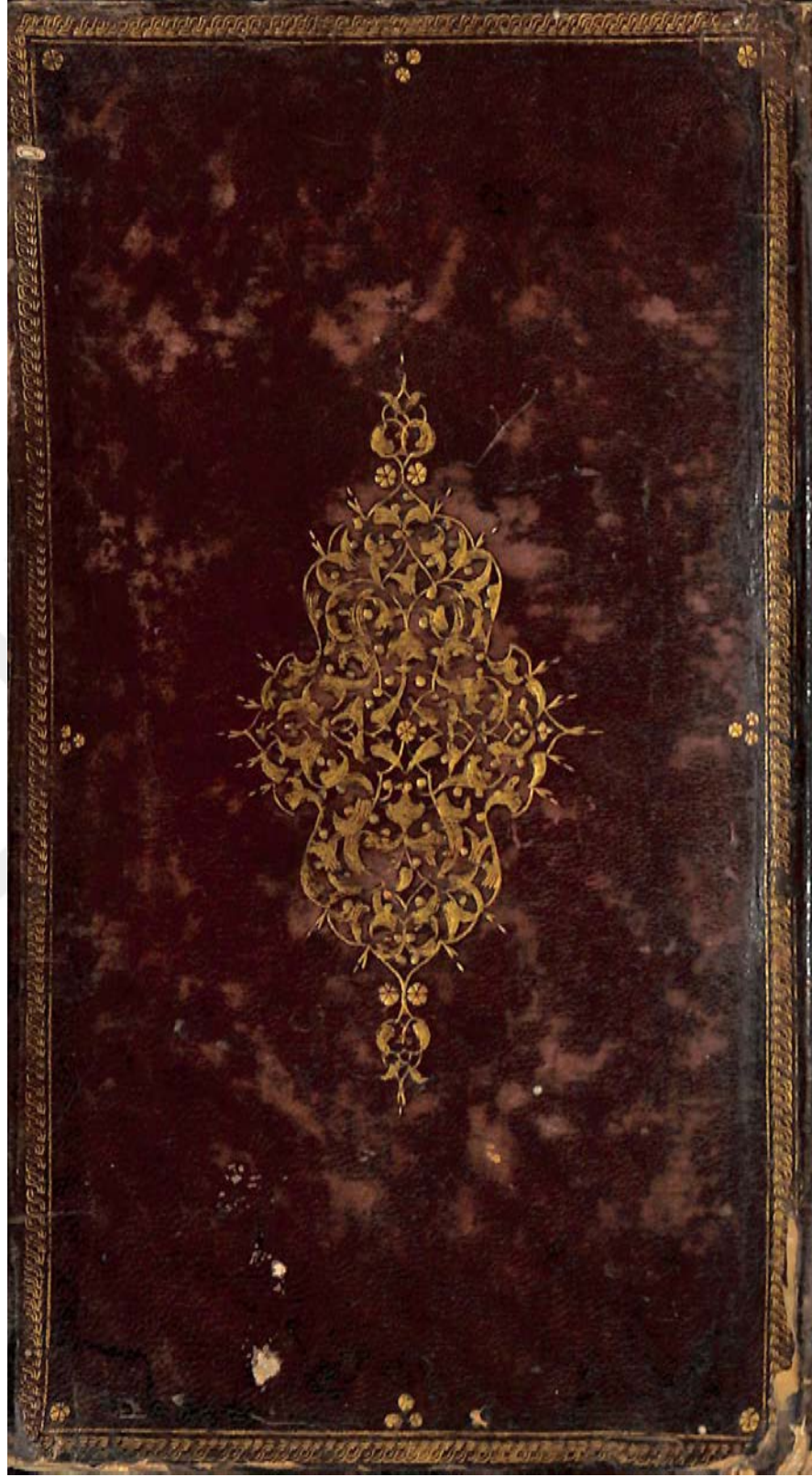
Satır Sayısı: 27

Cilt Özellikleri:

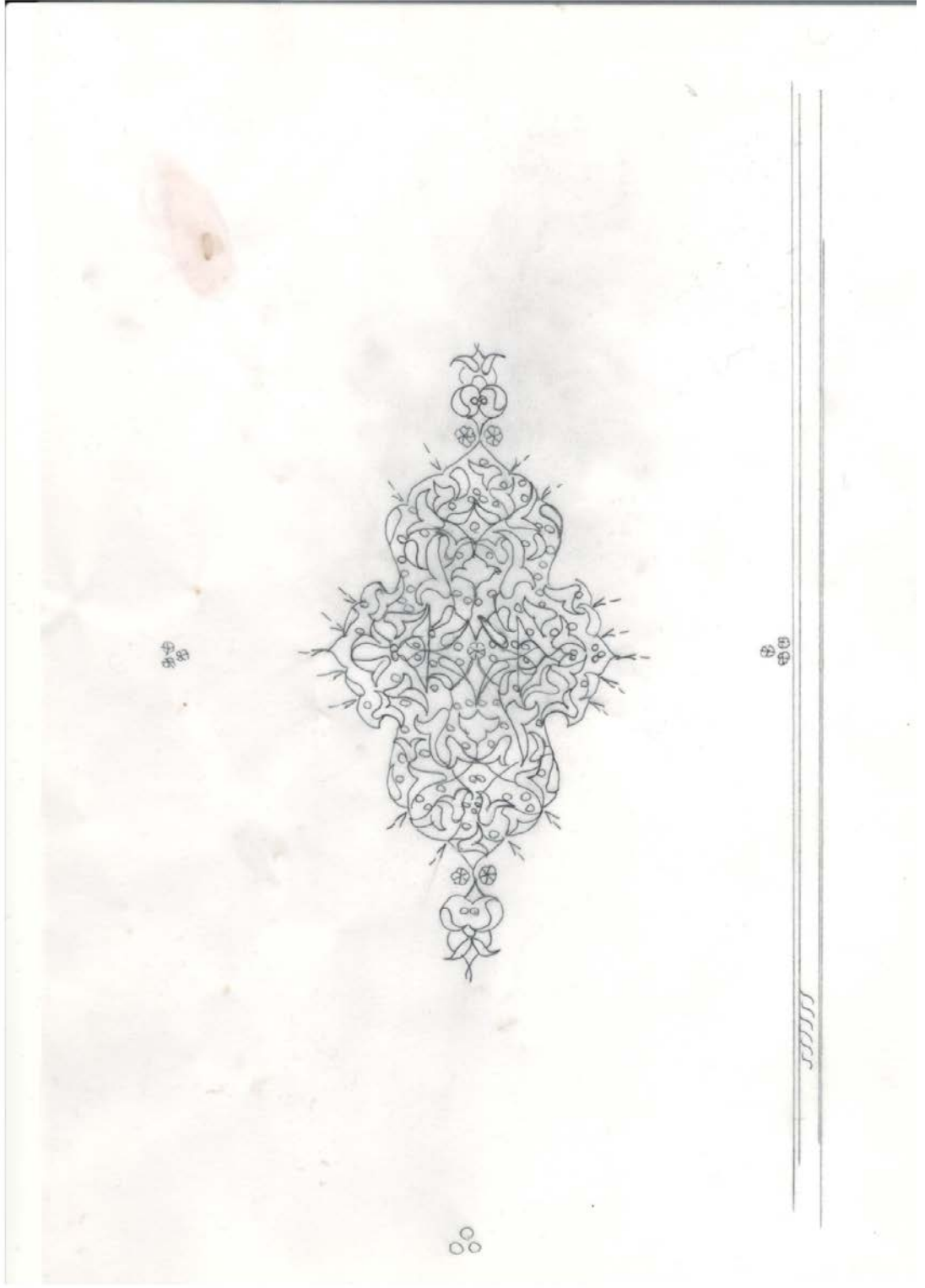
Eser kızkılkahve renkli deri üzerine altın ile yazma olarak hazırlanmıştır. Motif olarak ½ olarak simetrik sarmal rumi motifler kullanılmıştır. Salbek yerlerinde de yine küçük rumilerden bezemeler yer almaktadır. Köşebentleri yoktur. Köşelerine yuvarlak altın noktalar yapılmıştır. Kenar aralarında altından üçer adet noktalar yapılmıştır.

Resim 33: 1022 No'lu Eser Ön Kapak-237x138 mm

Resim 34: 1022 No'lu Eser Arka Kapak-237x138 mm

Çizim 12: 1022 No'lu Eser Çizimi

Katalog No: 13 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 1069/1-2-3-4-5-6

Eserin Adı: Şerh ale'r Risaleti'l Vad'iyeti'l Adudiyye

Müellifi: Es-Semerkandi ebu'l Kasım Ali b. Ebu Bekir el-Leysi

Konusu: Adab

Tarihi: 1651

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

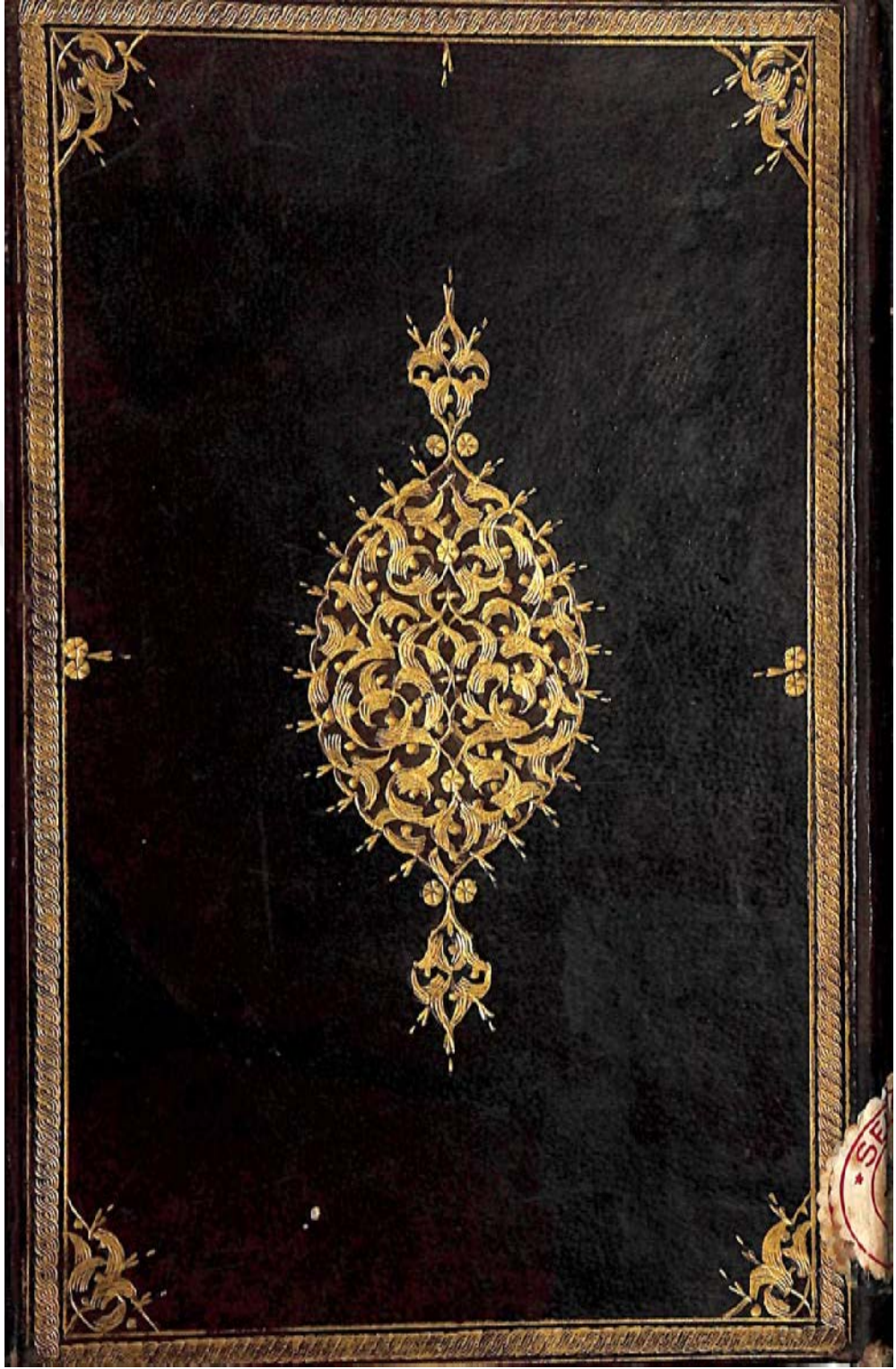
Ölçüleri: Eser : 203x127 mm Metin : 132x60 mm

Varak Sayısı: 1-45

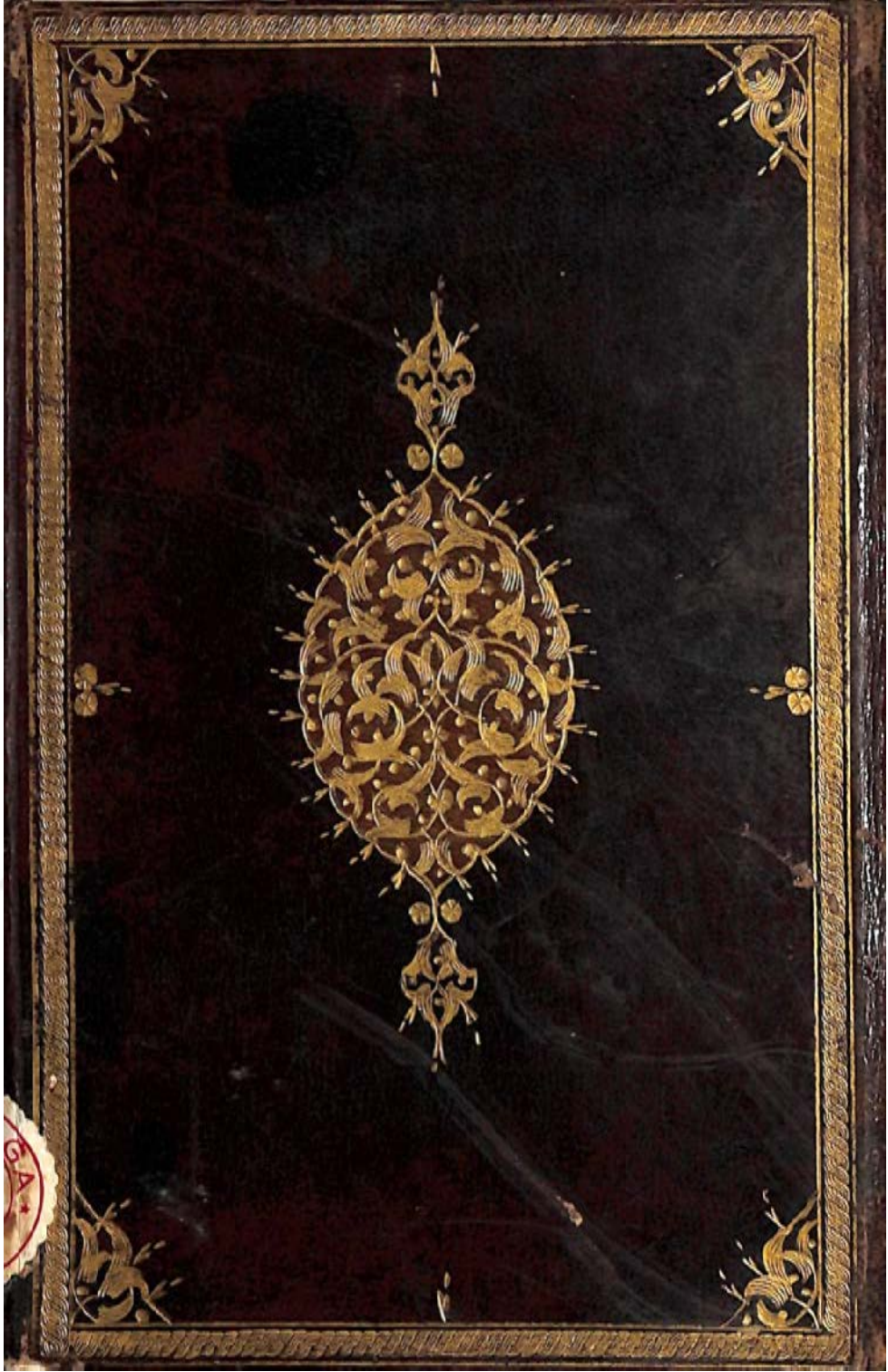
Satır Sayısı: 15

Cilt Özellikleri:

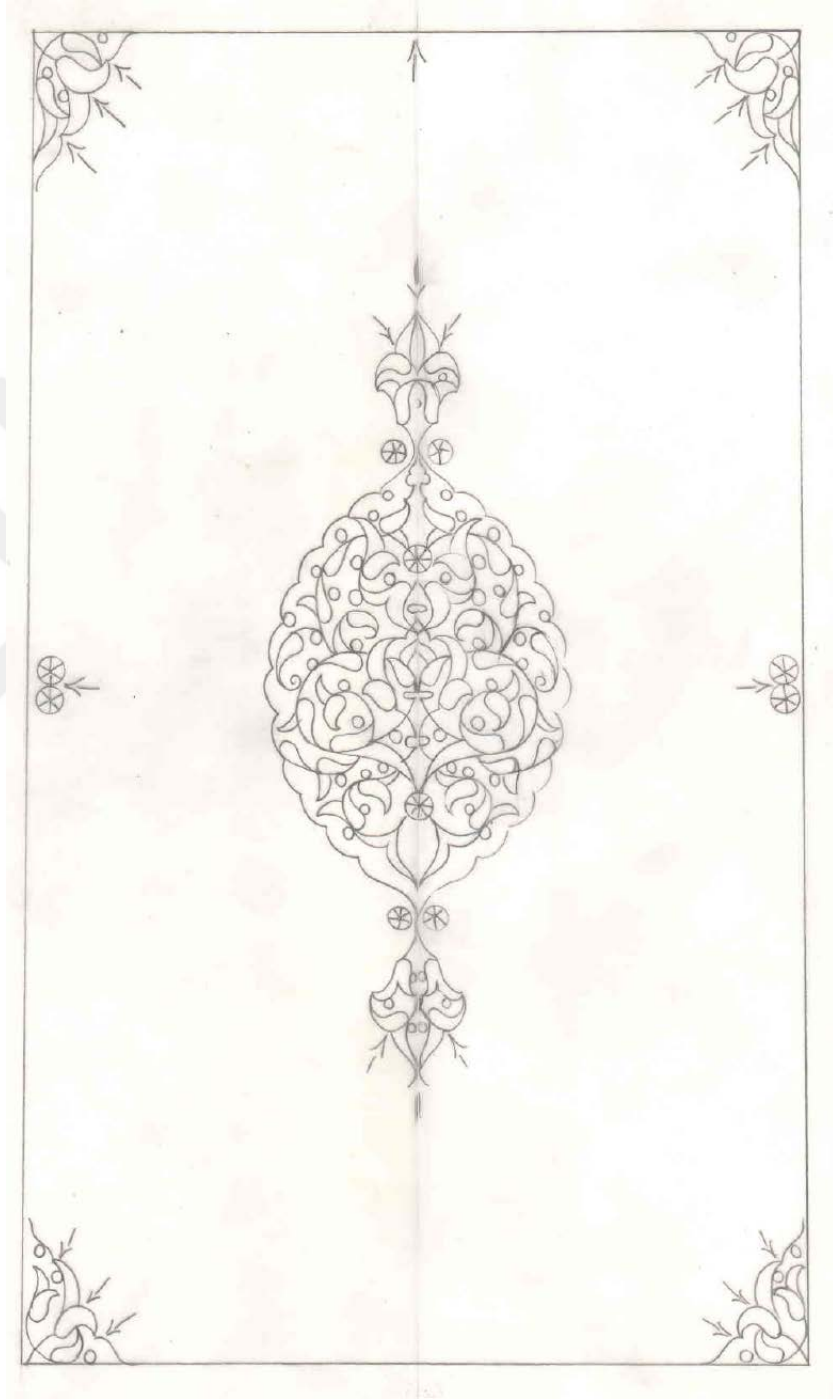
Eserin cildi koyu kırmızı renklidir. Şemsesi oval ve zemini kahverengidir. Mülevven şemседir. Motifler yekşah demiri ile ½ ölçekli, sarmal rumi kompozisyonlu, altın ile bezelidir. Salbekleri şemse ile birleşiktir. Salbek zemini cild zemini ile aynı renktedir. Salbek motifi de yekşah demiri ile simetrik, rumi ve altın ile bezelidir. Salbek dendanları da tek sıra altın iplik ile çevrilidir. Dendan aralarında altın tığlar çekilmiştir. Şemse ve salbeklerin birleştiği yerlerde ikişer adet altı dilimli, altın nokta süslemeler vardır. Köşebent yerlerinde yine yekşah demiri ile altından rumi motifler işlenmiştir. Bu motiflerin en dış tarafına üçer adet altın tığ çekilmiştir. Şemse dendanları tek sıra altın iplik ile çevrilidir. Dendan aralarında altın tığlar çekilmiştir. Cildin sağ ve sol kenar ortalarında yine ikişer adet, altı dilimli altın noktalar ile aralarında tığ desenleri vardır. Ön kapakta sadece üst kenar ortasında altın tığ çekilmiştir. Arka kapakta hem üst hem de alt kenar ortasında bu süslemenin aynısı vardır. Cildin dört kenarı da, iki sıra altın iplik arasında çekilmiş kalın tek sıra altın zencerek ile bezelidir. Arka kapak süslemeleri de aynı şekildedir.

Resim 35: 1069 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-203x127 mm

Resim 36: 1069 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-203x127 mm

Çizim 13: 1069 No'lu Yazma Eser

Katalog No: 14 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 1088

Eserin Adı: Teshilu'l Fevaid ve Tekmilu'l Mekasid

Müellifi: Ibn Malik ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Abdullah et-Ta

Konusu: Nahiv

Tarihi: 1352

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser: 263x185 mm Metin: 165x122 mm

Varak sayısı: 21

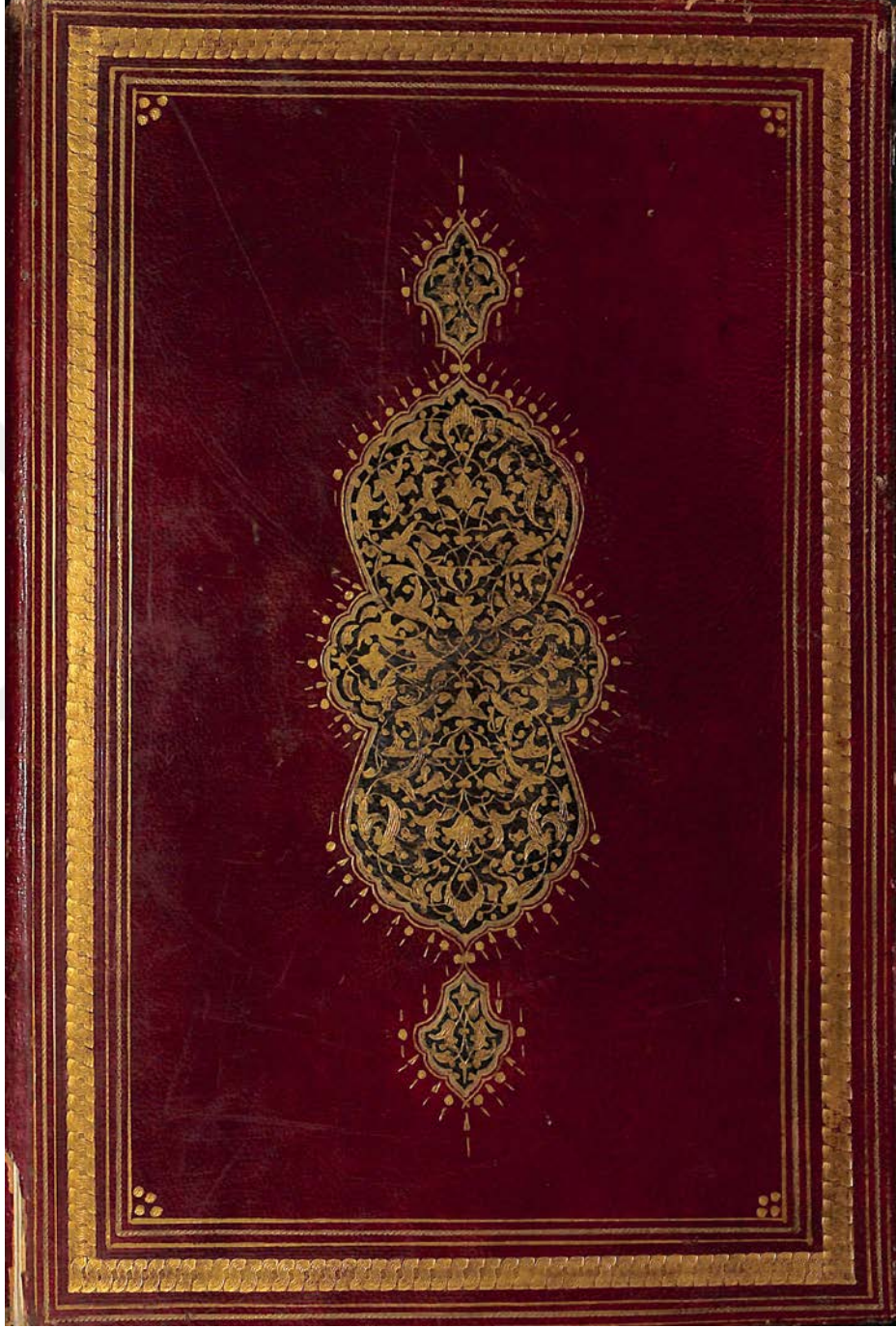
Satır sayısı: 7

Cilt özellikleri:

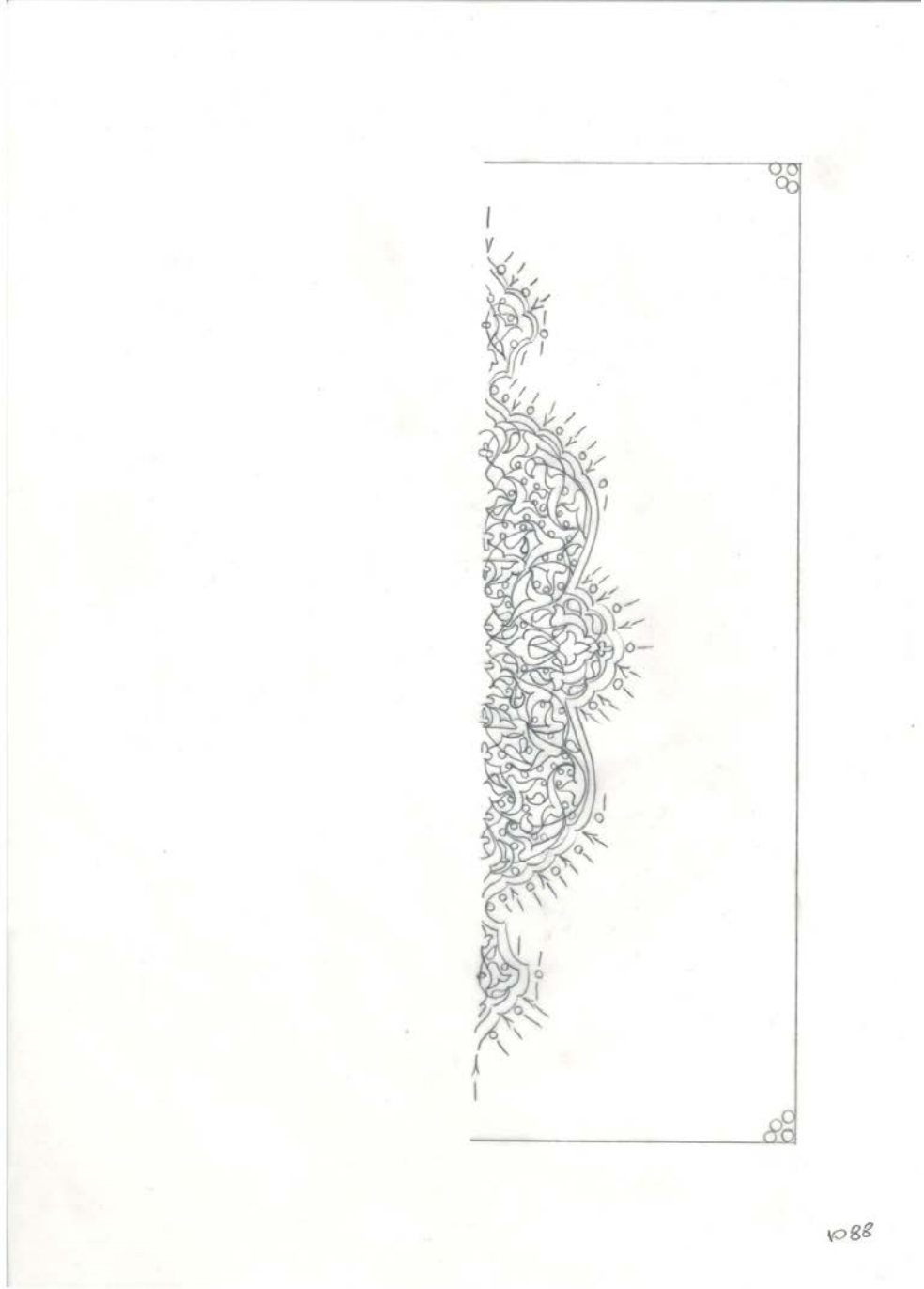
Eserin cildi bordo renklidir. Şemsesi dikdörtgen şeklinde ovaldir ve zemini siyah, motifleri altın yazma üzeri yekşah tekniğindedir. Mülevven şemседir. Motifler sarmal rumidir. Salbeklerin de zemini siyah renk olup motifleri yekşah demiri ile altından yapılmıştır. Salbek dendanları da şemседe olduğu gibi yekşah demiri ile altından çevrilidir. Dış tarafında tek sıra altın iplik vardır. Şemse ve salbeklerin birbirine bağlandığı yerlerde ikişer adet altın nokta süslemeler bulunmaktadır. Köşebent yerlerinde dörder adet altın nokta süslemeler vardır. Şemse dendanları yekşah demiri ile altınla, tek sıra da altın iplik ile çevrilidir. Şemse dendanları aralarından altın tığlar, üzerlerinde ise altın nokta süslemeler vardır. Eserin her bir kenarında iki adet ; ince iki sıra altın iplik arasında ince altın zencerek bulunmaktadır. Bu ikili zencerek arasında kalın altın zencerek bezeme yer almaktadır.

Resim 37: 1088 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-263x185 mm

Resim 38: 1088 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-263x185 mm

Çizim 14: 1088 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 15 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 1210

Eserin Adı: Şerhu's Şafiye

Müellifi: El-Çarpardi ebu'l Mekarim Fahreddin Ahmed b. Hasan b. Yusuf

Konusu: Sarf

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser : 245x142 mm Metin : 177x84 mm

Varak Sayısı: 179

Satır Sayısı: 21

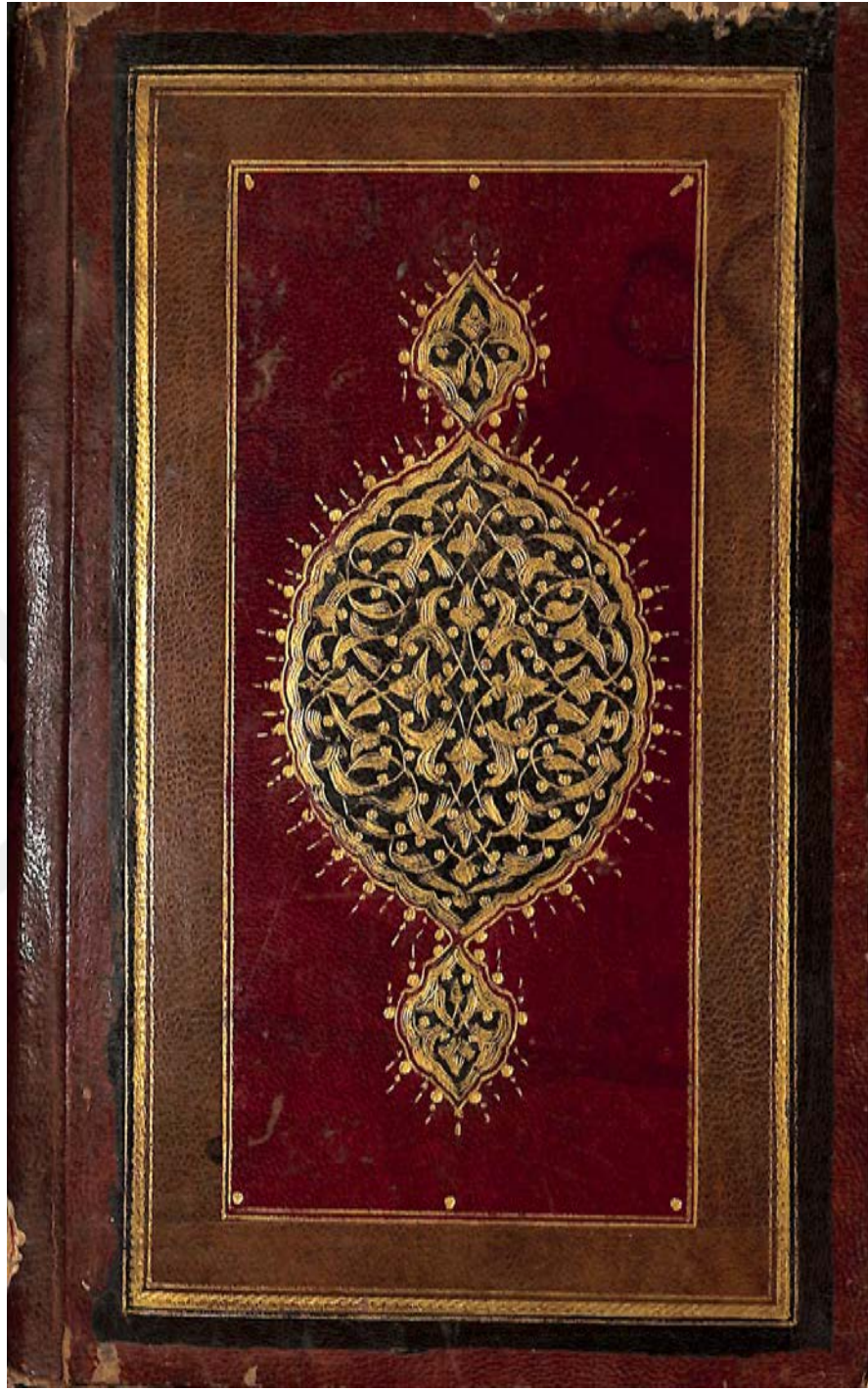
Cilt Özellikleri:

Eserin cildi bordo, kahve ve siyah renklerden oluşan mülevven şemsedir. Şemsesi ovaldir, zemini siyah renkli, motifleri altın üzeri zencerek demiri ile gçilmiştir. Motif kompozisyonu sarmal rumilerden ve altın noktalardan oluşan ¼ ölçeklidir. Şemsenin hemen iç tarafındaki dendanlar üzerinde yekşah tekniği uygulanmıştır. Bunun hemen üzerinde altından tek sıra altın iplik yer almaktadır. Bu iplik şemseye bağlı olan salbeklerin dendanlarını da çevrelemektedir. Salbeklerin de zemini siyah olup rumi motifleri yekşah tekniğindedir. Salbek dendanları da yekşah demiri ile taranmıştır. En dış taraftaki altın iplik yukarıda da belirttiğim gibi hem şemse hem de salbek dendanlarını kesintisiz çevrelemektedir. Tüm bu dendan aralarından altın tığlar, dendan üzerlerinde altından noktalar, noktaların da üzerlerinden altın tığlar çekilmiştir. Köşebent yerlerinde ve şemseyi çevreleyen dört kenarın orta yerlerinde birer adet altından nokta süslemeler yer almaktadır. Şemsenin üzerinde bulunduğu

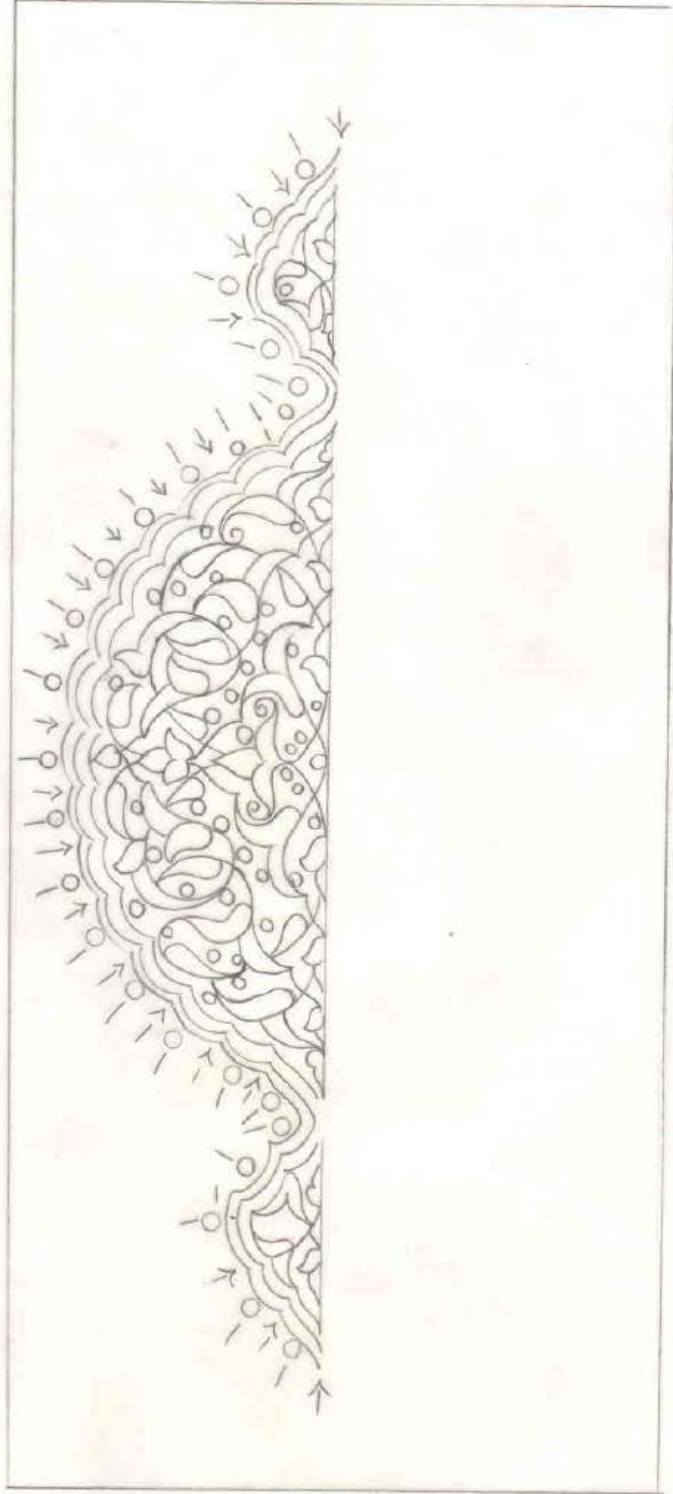
bordo renkli deri, iki sıra ince altın ile iplik ile çevrilidir. Bordürde kahverengi deri kullanılmıştır. Kahverengi deriyi iki sıra altın ince iplik arasında tek sıra altın zencerek çevrelemektedir. Bunun dışı siyah renklidir ve dışında yine bordo renkli bordür yer almaktadır.

Resim 39: 1210 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-245x142 mm

Resim 40: 1210 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-245x142 mm

Çizim 15: 1210 No'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 16 (Hacı Selimağa Koleksiyonu)

Demirbaş No: 1217

Eserin Adı: Esasu'l Belaga

Müellifi: Ez-Zemahşeri ebu'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed

Konusu: Edebiyat

Tarihi: 1796

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Nesih

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser: 212x135 mm Metin: 145x72 mm

Varak Sayısı: 498

Satır Sayısı: 25

Cild Özellikleri:

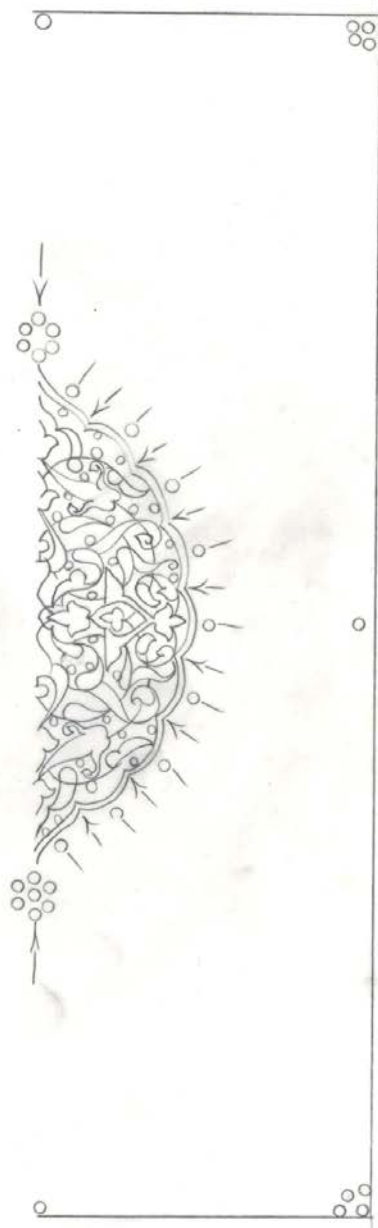
Eserin cildi kızılkahve rengidir ve şemsesi ovaldir. Şemse zemini açık kahve rengidir. Mülevven şemседir. Şemse dendanları iki sıra ince altın iplik ile çevrilidir. Dendanlar üzerlerinde altın noktalar, aralarından ise altın tığlar çekilmiştir. Salbekler yerinde yedi altın noktadan oluşan çiçek motifleri vardır. Yine bu motiflerin üzerlerinde altın tığlar çekilmiştir. Köşebentleri yoktur. Köşe yerlerinde dörder altın nokta süslemeler vardır. En dışta ikişer sıra altın iplik arasında altın üzeri zencerek demiri ile süslenmiş bordür yapılmıştır.

Resim 41: 1217 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-212x135 mm

Resim 42: 1217 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-212x135 mm

1217

Çizim 16: 1217 No'lu Yazma Eser 1/2 Ölçekli Çizimi

Katalog No: 17 (Hü dai Koleksiyonu)

Demirbaş No: 1607

Eserin Adı: SARF CÜMELSI MERAH; İZZI; MAKSUD; BİNA VE EMSİLE

Müellifi: --

Konusu:

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Talik

Dili: Arapça

Ölçüleri: Eser:165x105 Metin: 105x55mm

Varak Sayısı: 86

Satır Sayısı: 15

Cild Özellikleri:

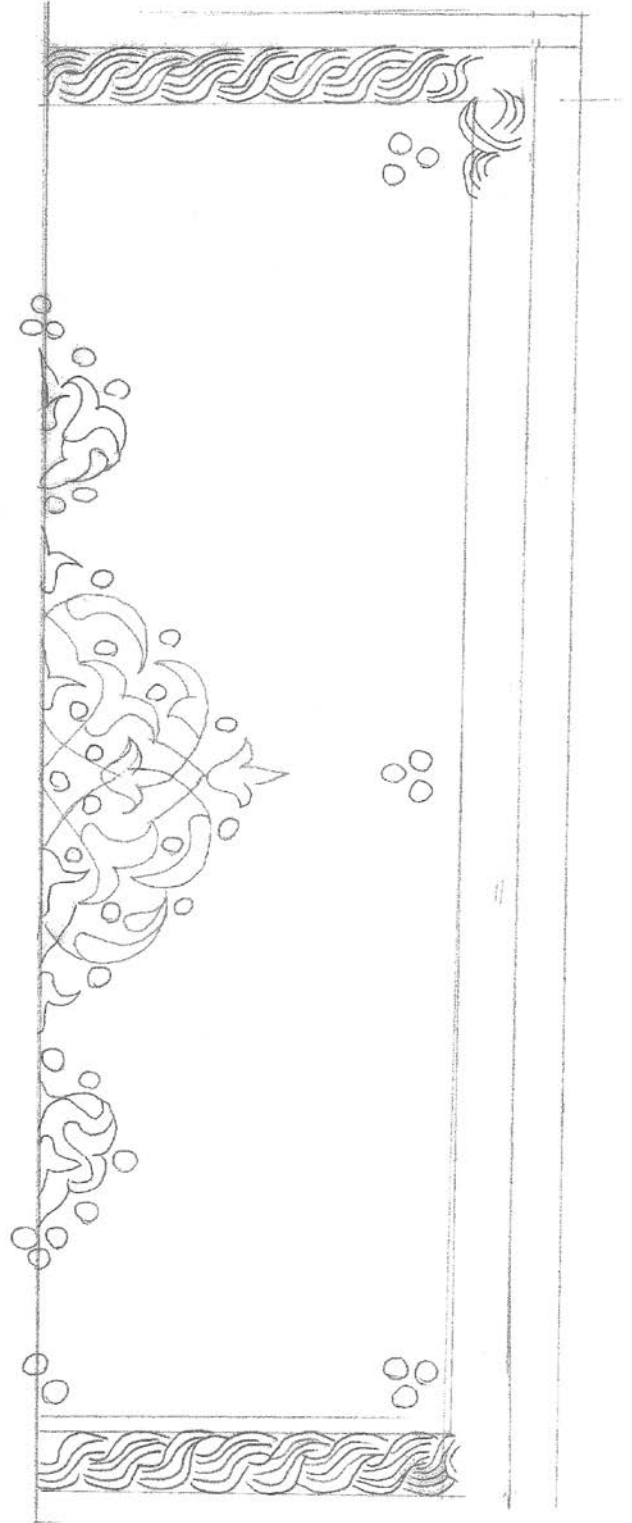
Ön ve arka kaplar, kahverengi deri üzerine altın ile yazma olarak tasarlanmıştır. Şemsesi oval ve salbektir. Şemse ve salbek motifleri rumidir ve yekşah teniği ile yapılmıştır. Şemse dandanları yoktur. Köşebent yerlerinde üçer altın noktalı süslemeler yer almaktadır. Bu süslemeler kabın alt, üst ve yan içlerinde de mevcuttur. Eserin miklebi üzerinde yer alan şemsesi rumi motifli ve yekşah tekniğindedir. Köşe ve miklep uçlarının ortalarında yine üçer adet altın nokta süslemeler yer almaktadır. Eserin sertabı üzerinde de oval ve kare şekli oluşturulmuş altın noktalar ile bezelidir. Kap ve miklep bordüründe iki cedvel arasında kalın, altın zencerek yapılıdır.

Resim 43: 1607 No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-165x105mm

Resim 44: 1607 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak- 165x105mm

Çizim 17: Hüdai Koleksiyonu 1607 no'lu Yazma Eser Çizimi

Katalog No: 18 (Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonu)

Demirbaş No: 208

Eserin Adı: Sirru'l Esrar ve Matlau'l Envar

Müellifi: Enveri Nureddin Mürekkepçi

Konusu:

Tarihi: --

Hattatı: --

Yazı çeşidi: Harekeli Nesih

Dili: Arapça

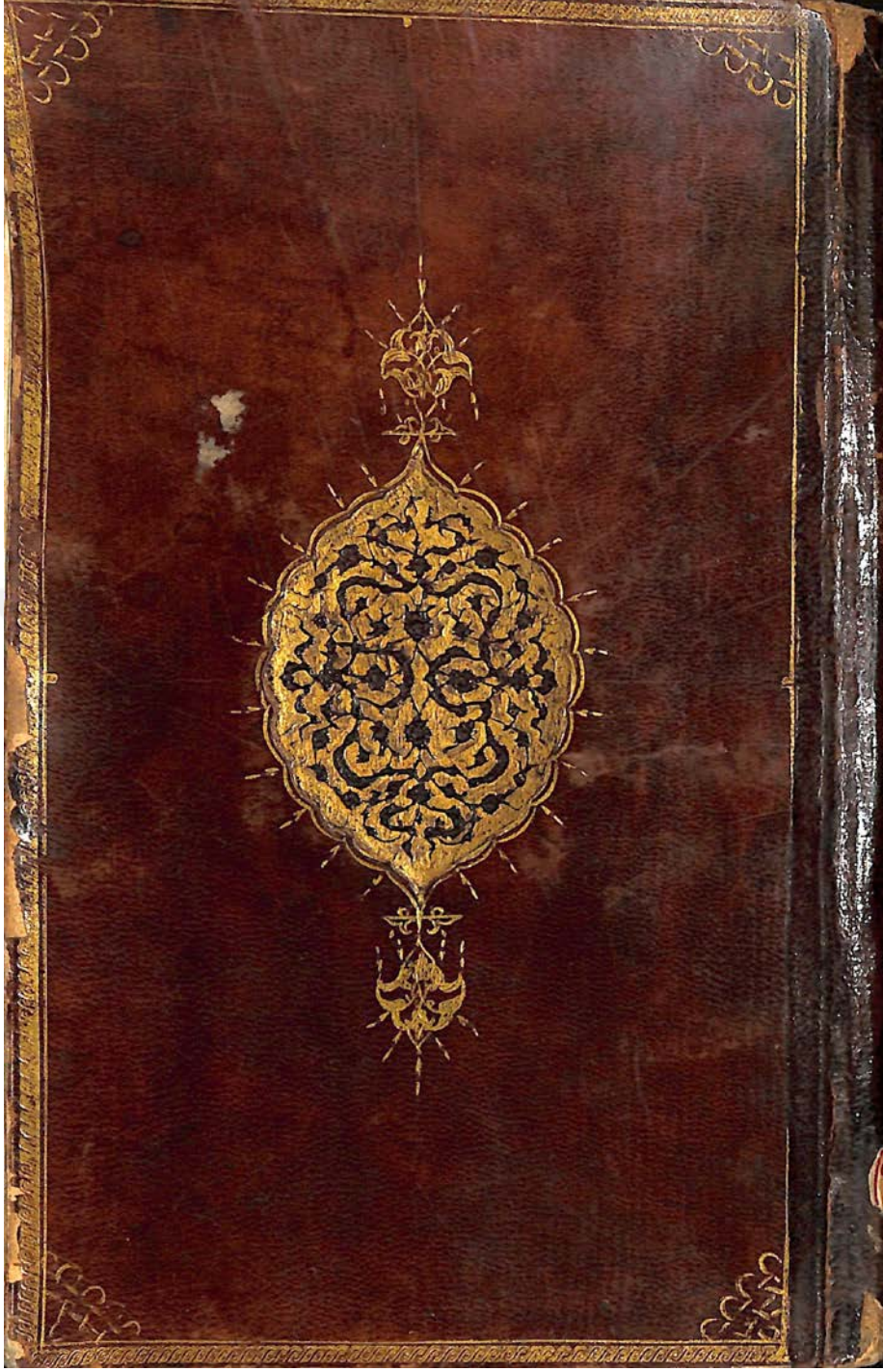
Ölçüleri: Eser: 206x131 Merin:121x85 mm

Varak Sayısı: 166

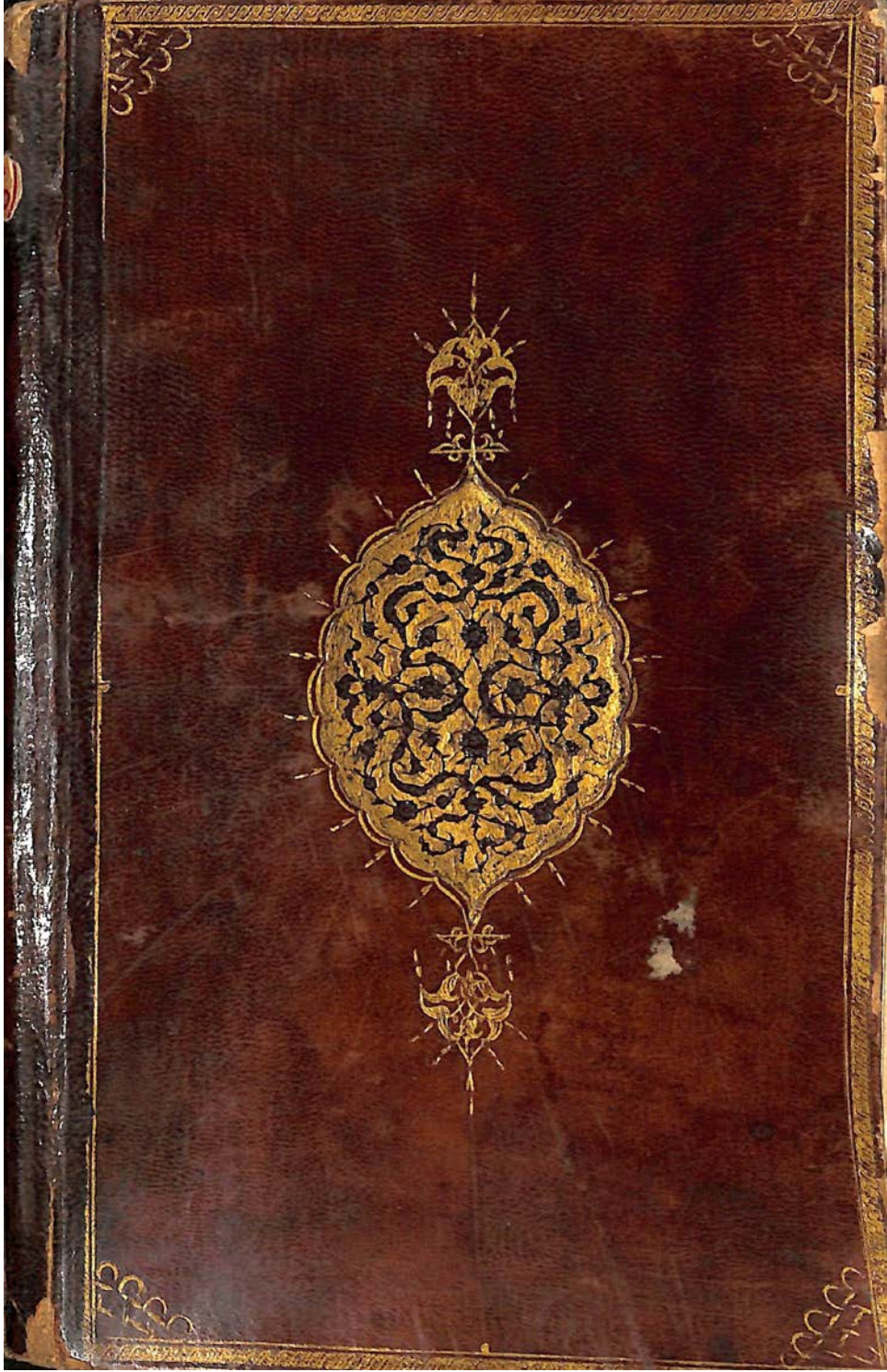
Satır Sayısı: 12

Cild Özellikleri:

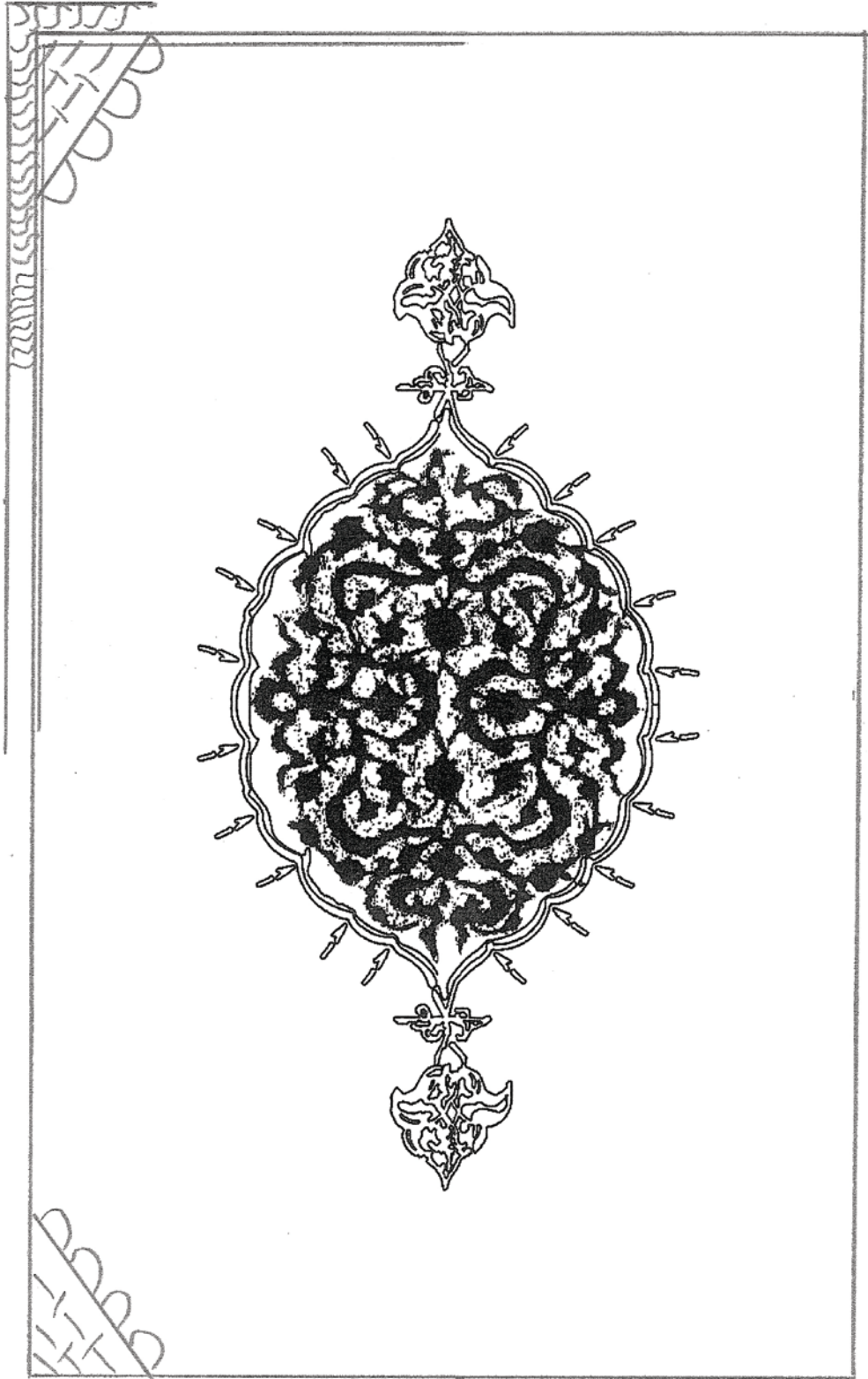
Ön ve arka kaplar kahverengidir. Şemse gömme şemsesir. Şemse motifleri hatai, penç ve bulutlardan oluşmaktadır. Şemse motifleri altın ile bezelidir ve zemini cilt ile aynı renklidir. Yani mülevven şemседir. Şemse dendanları tek sıra altın ile çevrilidir. Dendanlar arasında altın tığlar vardır. Salbekleri altın yazmadır, motifleri rumidir ve yekşah tekniğindedir. Köşebent yerlerinde altın yazma olarak süslemeler mevcuttur. Bordüründe iki cedvel arasında altın zencerek ile çevrilidir.

Resim 45: 208No'lu Yazma Eser, Ön Kapak-236x131mm

Resim 46: 208 No'lu Yazma Eser, Arka Kapak-236x131mm

Çizim 18: Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonu 208 no' lu Yazma Eser Çizimi

4. UYGULAMALAR

Uygulamalarda orijinal eserlerin motifleri kullanılmıştır. Buna bağlı olarak 22 farklı uygulama hazırlanmıştır. Özgün bir çalışma olması düşünülerek eserlerin motiflerinin bazılarının tamamı, bazılarının ise farklı kesitleri kullanılmıştır. Desenler yağsız karbon kağıdı ile ince uçlu demir kalem kullanılarak, deri üzerine geçirilmiştir.

Uygulamalarda elde dikilen farklı ebatlardaki defterler, tıpkı basım kitaplar ve diğer matbu kitaplar kullanılmıştır. Şiraze ve kapakları klasik yöntemle yapılmıştır. Tez kapsamındaki uygulamalarda, yekşah farklı iki tarzda yapılmıştır. Birincisi form hattını takip eden çizgiler (Resim 58, Resim 60), ikincisi birbirine paralel, dik ve kısa kısa taramalar şeklindedir (Resim 98, Resim 100).

Ölçüleri alınarak hazırlanan kapaklar, yekşah uygulamasından sonra defter ve kitaplara yapıştırılmıştır. Altın bezemeler mühreledikten sonra yekşah uygulaması yapılmıştır.

Yekşah aleti olarak tanımlanan bir görselden (Resim 48) faydalanılarak benzer bir yekşah alet yaptırılmıştır (Resim 51) . Ancak uygulamalardaki motiflerin çok küçük olması sebebi ile yaptırılan aletin kullanımı uygun olmamıştır.

Bu sebeple bazı medikal, küçük aletlerden yararlanılmıştır. Ancak gerekli işlemlerden sonra (törpüleme, eğim verme, inceltme v.b.) kullanıma uygun hale getirilmiştir (Resim 50).

Resim 47: Yekşah Aleti Örneği (İslam Seçen)

Resim 48: Emin Barın Terekesinden Yekşah Örneği

Resim 49: Uygulamalarda Kullanılan Çeşitli Aletler

Resim 50: Yekşah Uygulaması İçin Uygun Hale Getirilmiş Medikal Aletler

**Resim 51: Emin Barın'ın Terekesinden Olan Aletin
Benzer Çalışması**

Resim 52: Yekşah Aletine Bir Örnek (İslam Seçen)

4.1. Uygulama 1

167 demirbaş No'lu Eserin Serbest Tasarımında Yekşah Uygulaması

Kullanılan deri makine ile traşlanmış olup, 167 no lu eserin şemsesinin bir kısmı çizilerek, özgün çalışma yapılmıştır. 24 ayar sarı altın kullanılmıştır. Yekşah uygulamasından sonra gomalak sürülmüştür.

Resim 53: 167 No'lu Eserin Şemşe Tasarımında Yekşah Uygulaması

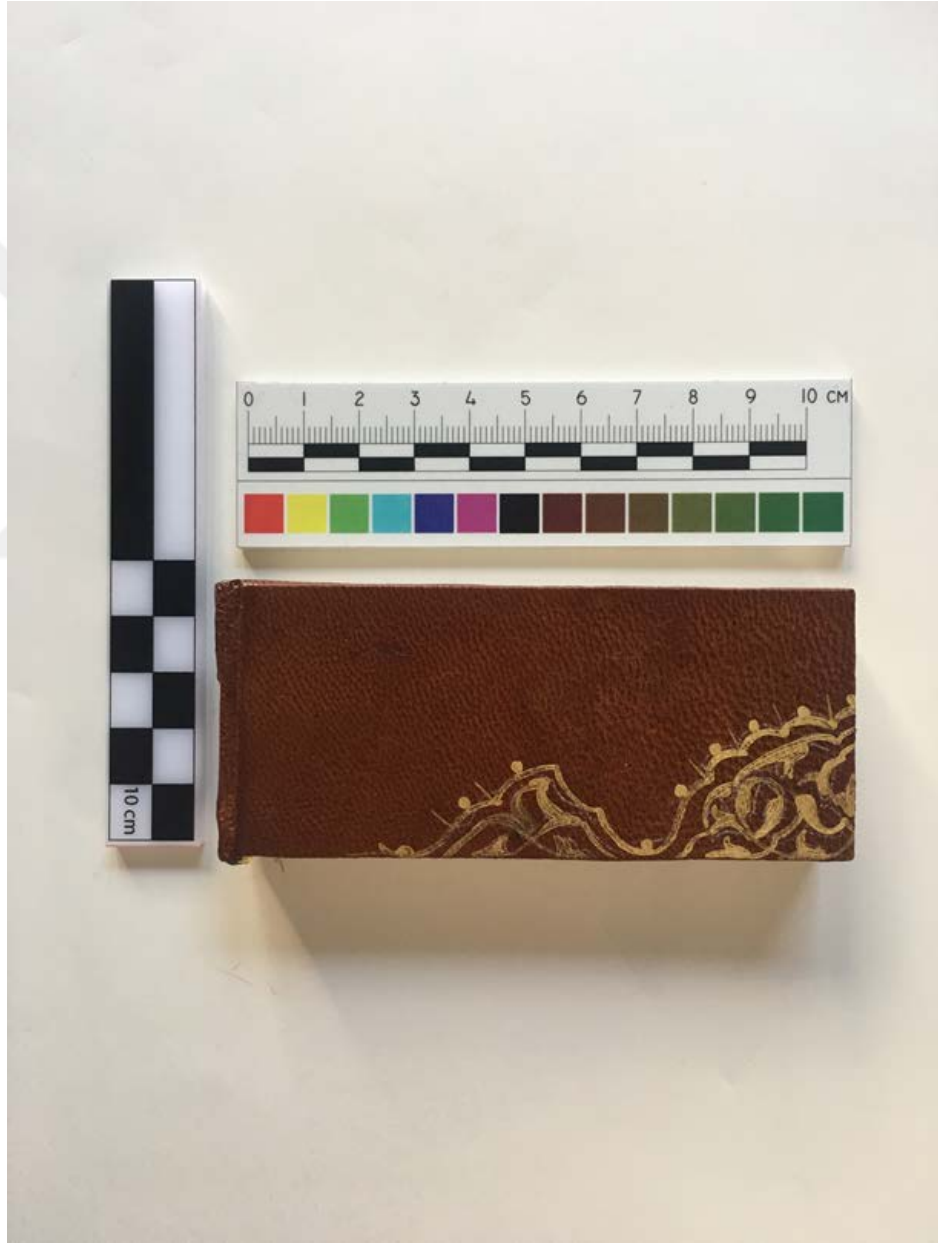
4.2 Uygulama 1

Resim 54: 167 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması

4.2.Uygulama 2

Kullanılan deri makine ile traşlanmış olup, 167 no lu eserin şemsesinin ¼ ü bir çizilmiştir. 22 ayar sarı altın kullanılmıştır. Yekşah uygulamasından sonra gomalak sürölmüştür.

Resim 55: 167 No'lu Eserin şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması

4.2.1 Uygulama 2

Resim 56: Şiraze Uygulaması

4.2.2 Uygulama 2

Resim 57: 167 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulaması

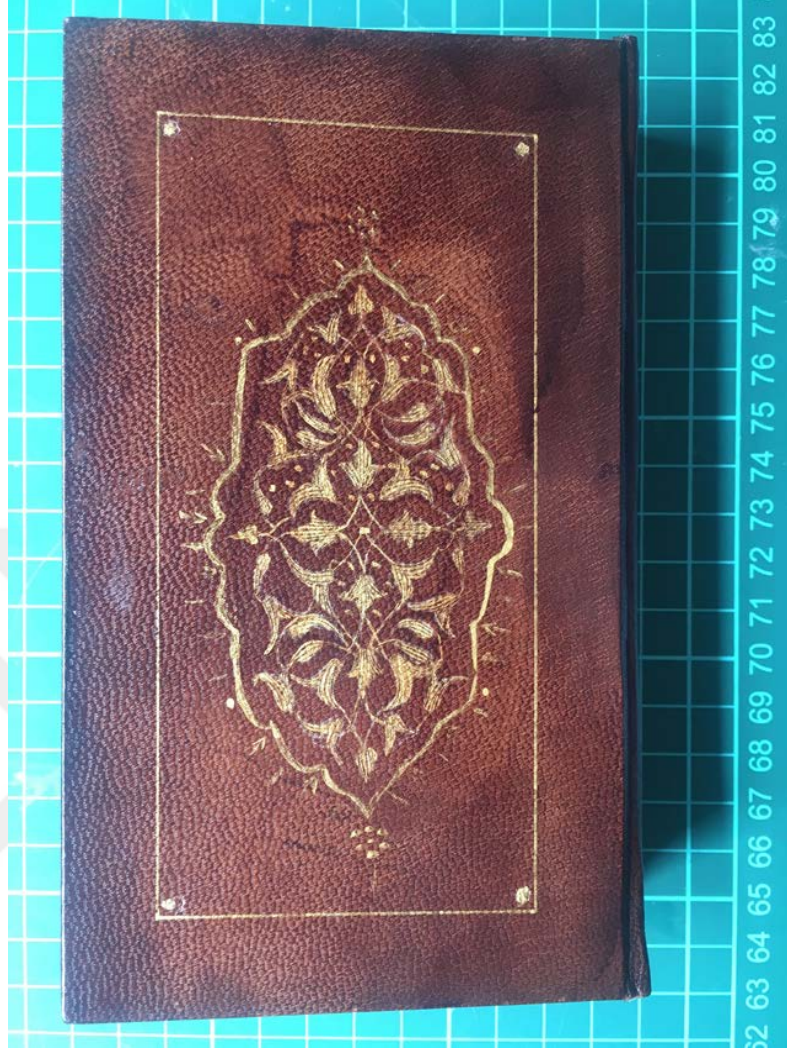
4.3 Uygulama 3

Makinede traşlanmış deri kullanılmıştır.234 no lu eserin bütün olarak şemsesi kullanılmıştır.

Resim 58: 234 No'lu Eserin şemse Motifinin Yekşah Uygulaması

4.4 Uygulama 3

Resim 59: 234 No'lu Eserin Şemse Motifinin Yekşah Uygulaması

4.4.Uygulama 4

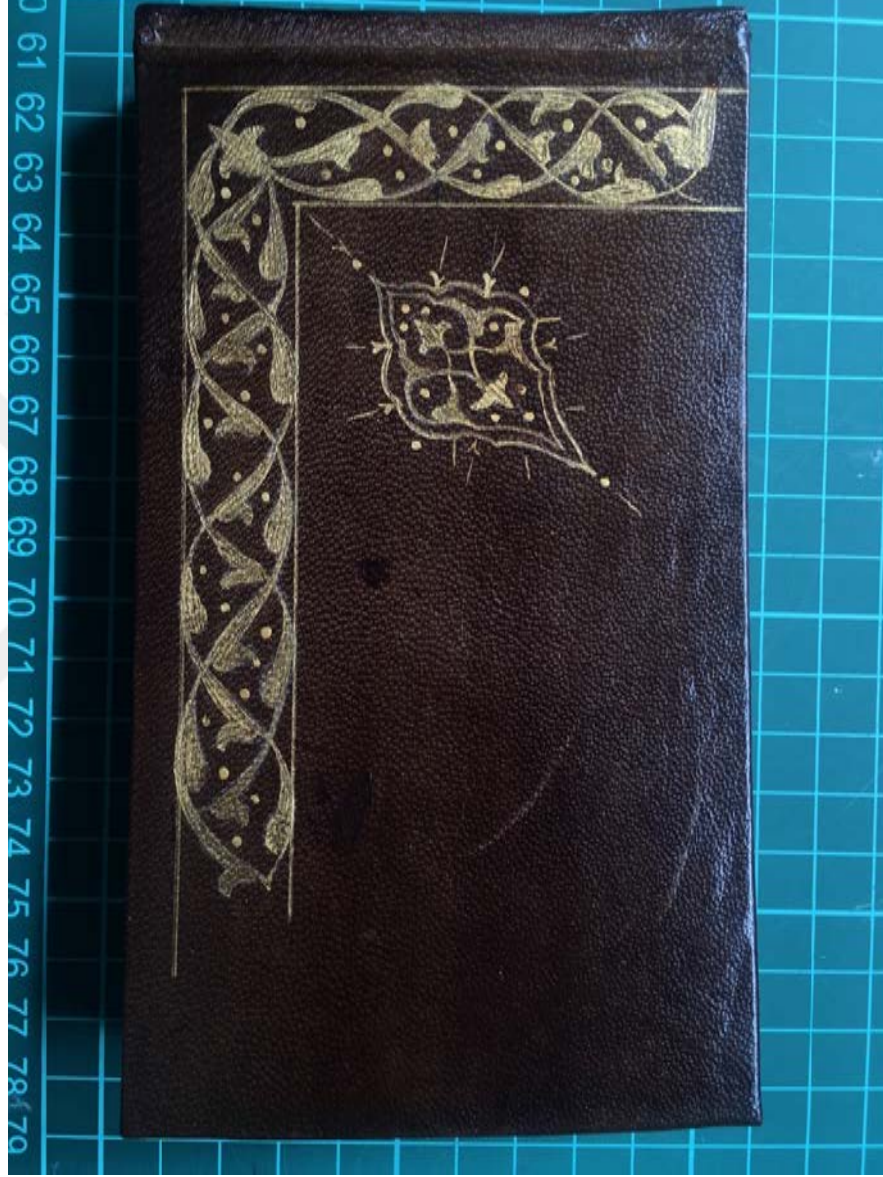
375 no lu eserin bordürünün bir kısmı ve bir salbeği ile özgün yekşah çalışma yapılmıştır.

**Resim 60: 375 No'lu Eserin Köşebent ve Salbeği Üzerinde
Yekşah Uygulaması**

4.4.1 Uygulama 4

375 demirbaş no lu eserin yekşah uygulaması. Yekşah çizgilerinin rumi formu takip ederek yapıldığı detaylı olarak görülmektedir.

**Resim 61: 375 No'lu Eserin Köşebent ve Salbeği Üzerinde
Yekşah Uygulaması**

4.5.Uygulama 5

375 no lu eserin Şemse motifinin yarısı sırt sırta tasarlanmıŐ ve 6zg6n çalışma yapılmıştır. Yine 22 ayar sarı altın kullanılmış ve yekşah uygulamasından sonra cilt 6zerine gomalak s6r6lm6Őt6r.

Resim 62: 375 No'lu Eserin Şemse Tasarımında

Yekşah Uygulaması

4.5.1 Uygulama 5

Resim 63: Altın Uygulamasından Sonra Mühreleme

4.6. Uygulama 6

375 no'lu eserin benzer uygulaması yapılmıştır. Bordür, şemse ve salbeklerde yekşah izlerinin daha belirgin olması için elde traşlanmış deri kullanılmıştır.

Resim 64: 375 No'lu Eserin Benzeri Üzerinde

Yekşah Çalışması

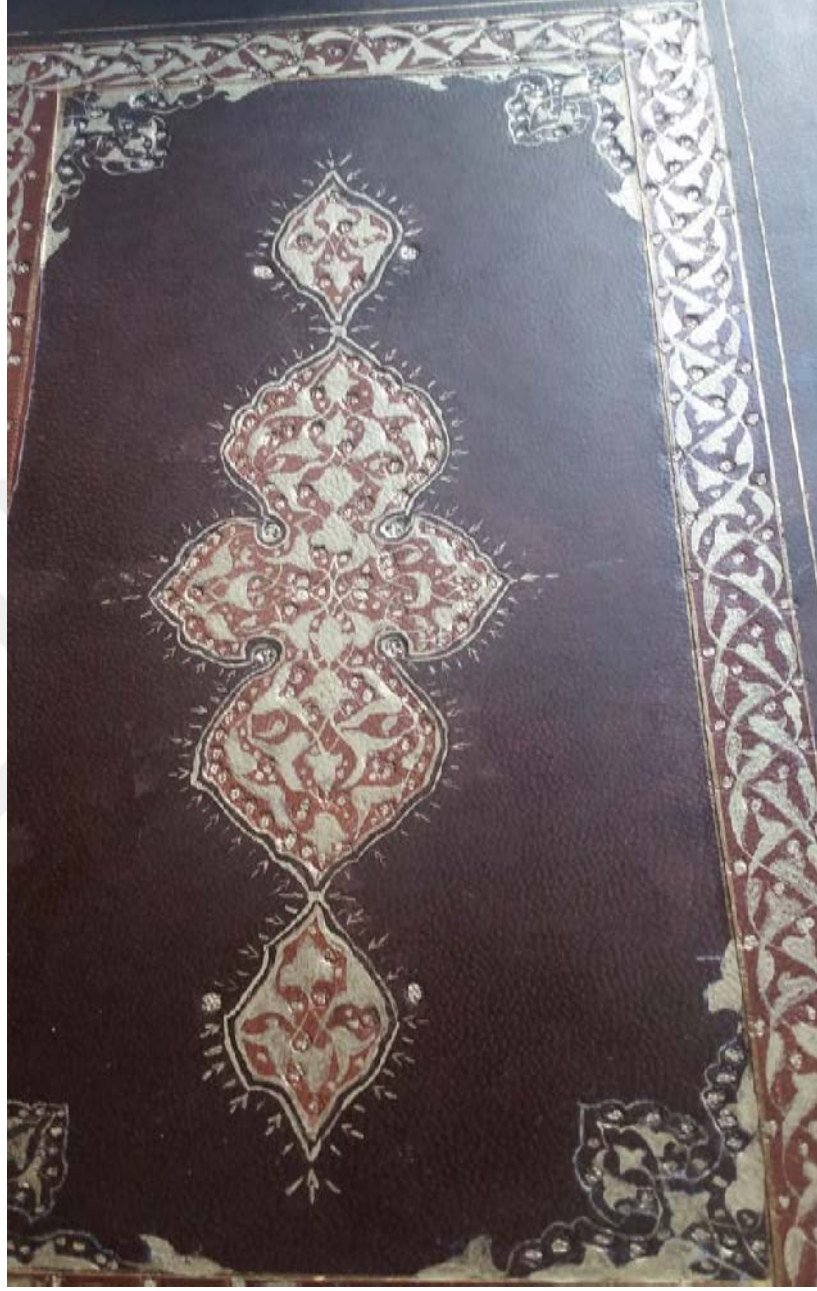
4.6.1. Uygulama 6

Bu uygulamada motiflerde yeşil altın kullanılmıştır.

Resim 65: Yekşah Hazırlığı

4.6.2 Uygulama 6

Resim 66: Yekşah Hazırlığı

4.6.3 Uygulama 6

Resim 67: Yekşah Hazırlığı

4.6.4. Uygulama 6

**Resim 68: 375 No'lu Eserin Benzer Çalışması Üzerinde
Yekşah Uygulaması**

4.6.5. Uygulama 6

**Resim 69: 375 No'lu Eserin Benzer Çalışması Üzerinde
Yekşah Uygulaması**

4.6.6. Uygulama 6

**Resim 70: 375 No'lu Eserin Bordürü Üzerinde
Yekşah Uygulaması**

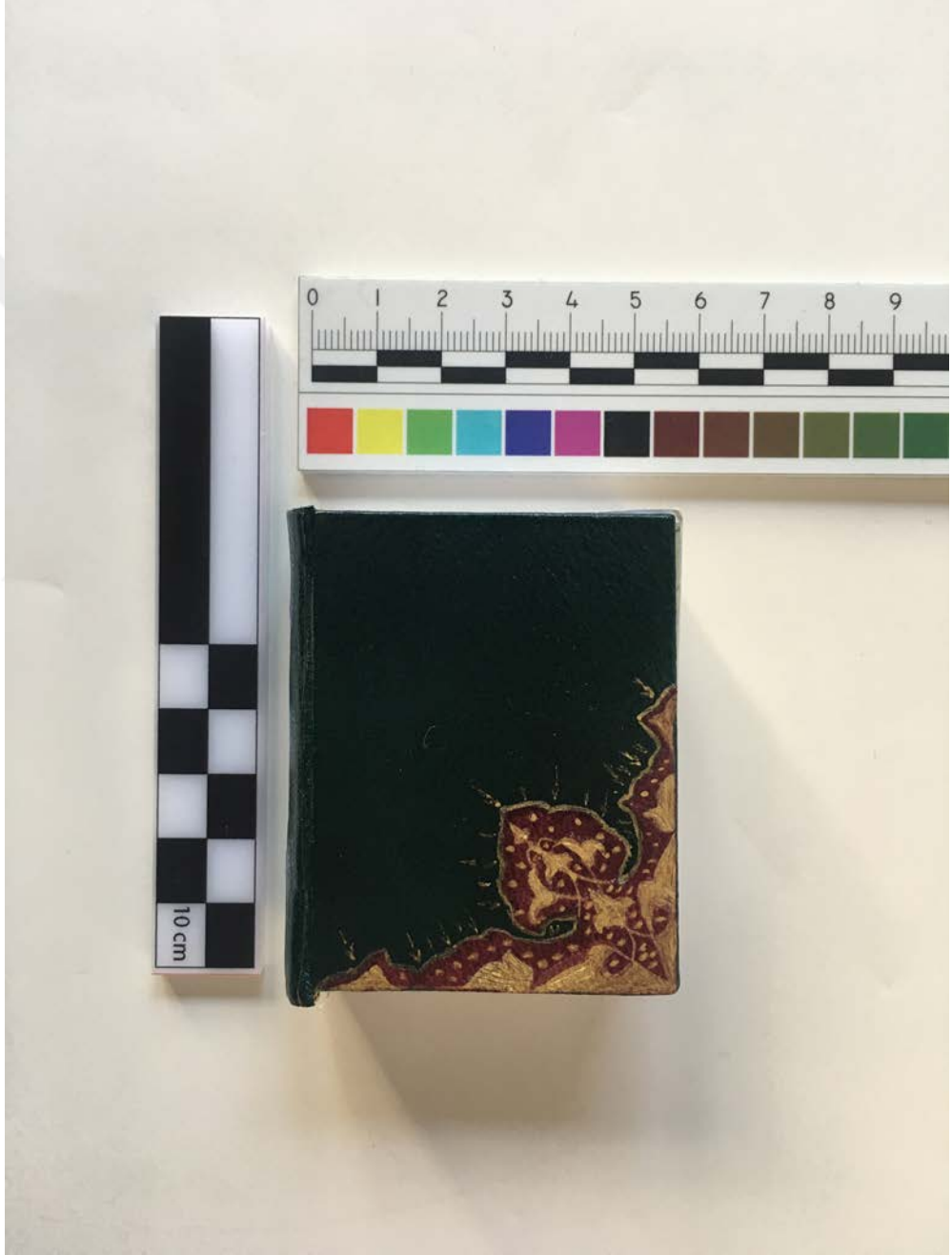
4.6.7. Uygulama 6

Resim 71: Yekşah Uygulaması

4.7 Uygulama 7

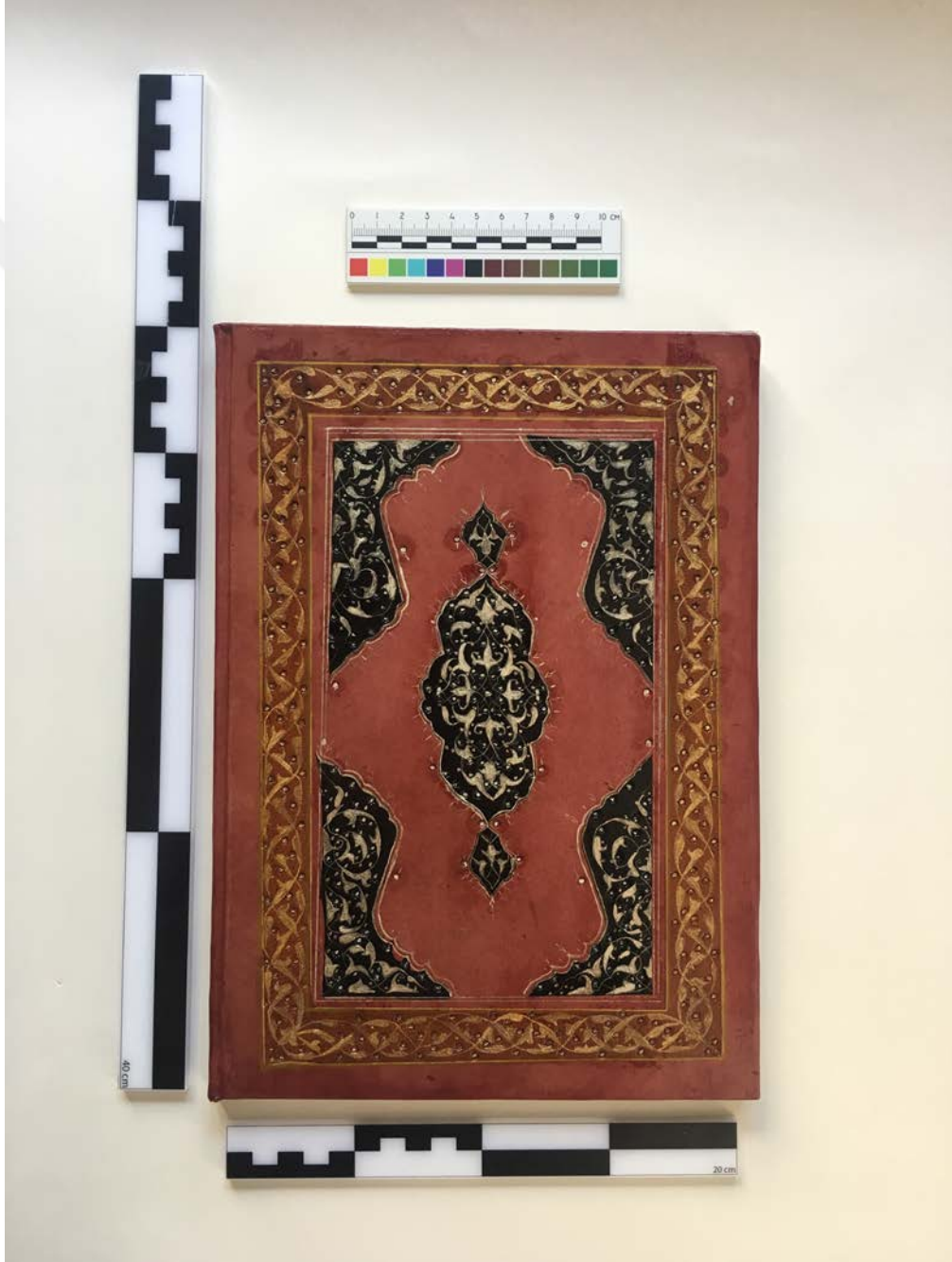
375 No'lu eserin köşebenti, mülevven olarak yeşil renkli zemin üzerine bordo renkli deri ile özgün olarak çalışılmıştır.

Resim 72: Köşebent Üzerinde Yekşah Uygulaması

4.8 Uygulama 8

411 no lu eserin tüm motifleri kullanılarak, şemse, salbek ve köşebent zeminleri siyah renk dei ile, bordürü ise kahverenkli deri ile mülevvev olarak çalışılmıştır. Şemse, salbek ve köşebent motiflerinde beyaz altın, bordürdeki motiflerde sarı altın kullanılmıştır.

Resim 73: 411 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.8.1 Uygulama 8

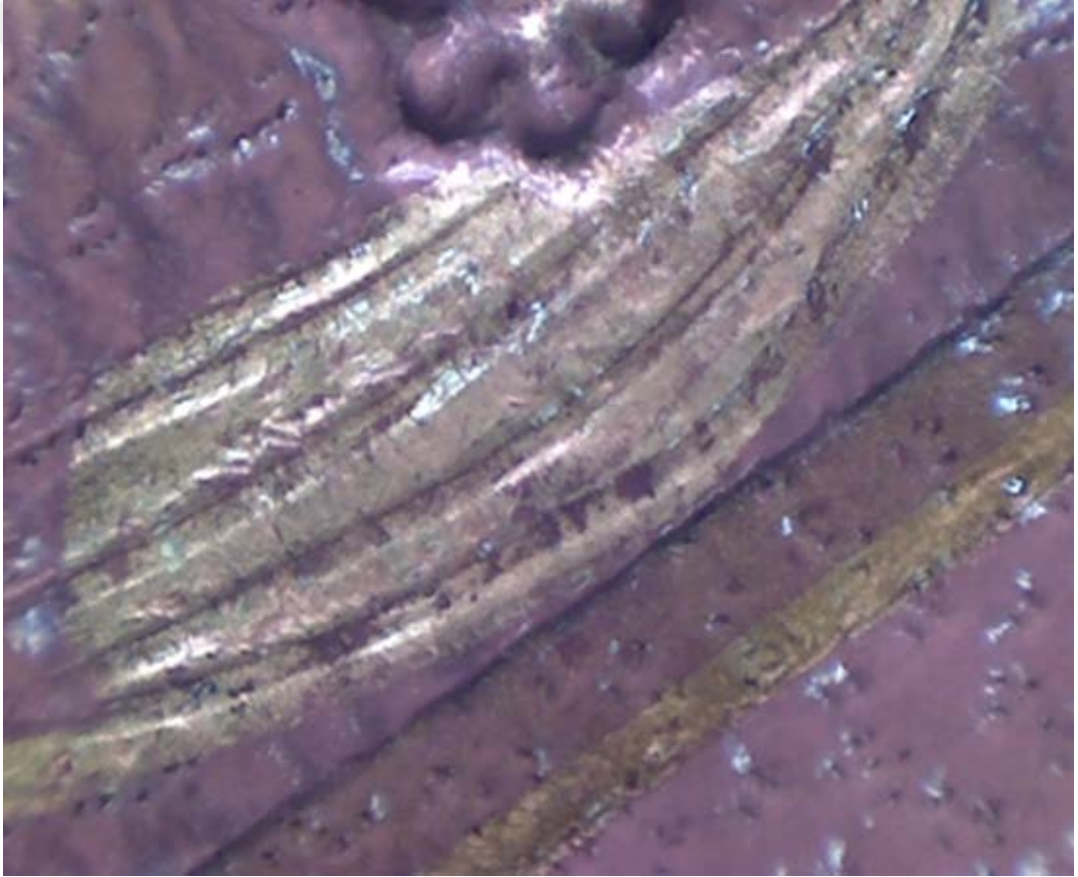
Resim 74: 411 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.8.2 Uygulama 8

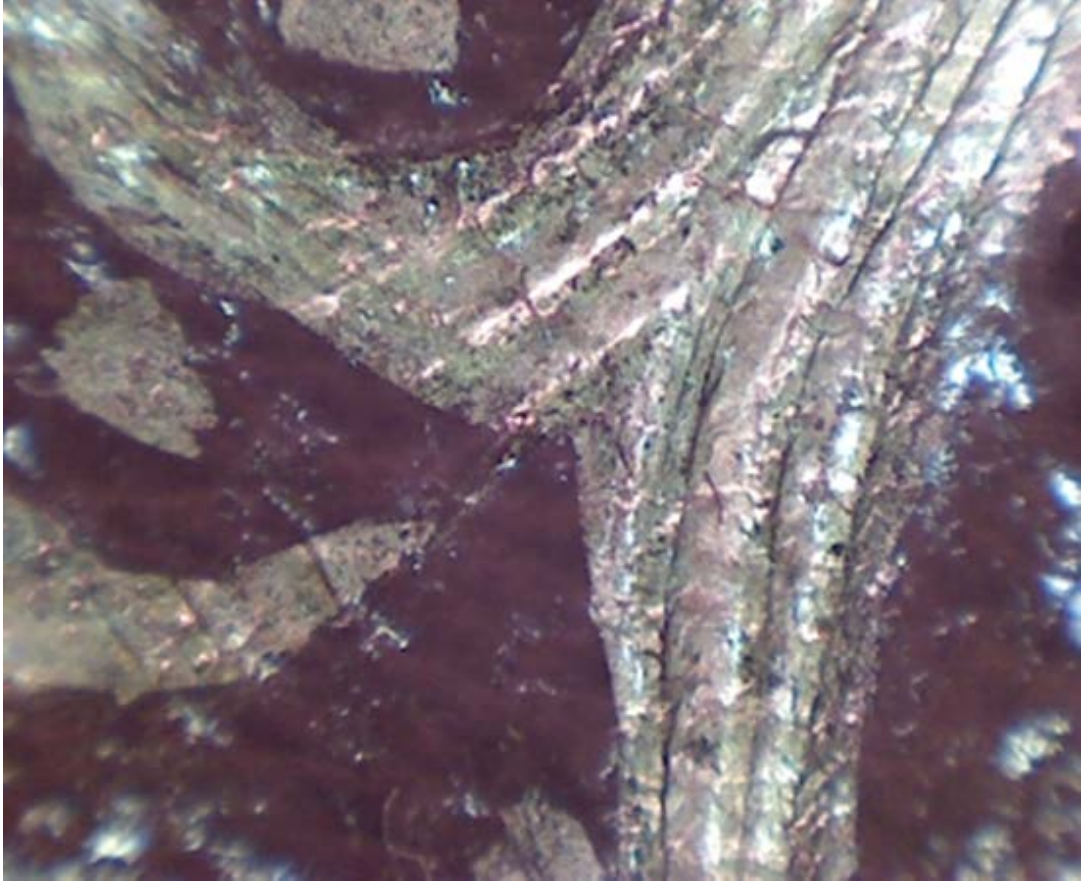
Resim 75: 8 No'lu Uygulamannn USB Mikroskop ile 200X Görünümü

4.8.3. Uygulama 8

Resim 76: 8 No'lu Uygulamannın USB Mikroskop ile 200X Görünümü

4.8.4 Uygulama 8

**Resim 77: 8 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop ile 200X Görünümü
(Şemse üzerindeki beyaz altın)**

4.8.5. Uygulama 8

**Resim 78: 8 No'lu Uygulamannn USB Mikroskop ile 200X Görünümü
(Şemse Üzerindeki Beyaz Altın)**

4.9 Uygulama 9

811 No'lu Eserin 1/4 Şemsesi 40mmx30mm Ebatındaki Defterin Kapağına Özgün Olarak Çalışılmıştır.

Resim 79: 811 No'lu Eserin Şemsesi ile Özgün Çalışma

4.10 Uygulama 10

Ham deri, lacivert renkli deri boyası ile boyanmıştır. 811 no lu eserin şemse motifinin yarısı kullanılmıştır. Motiflerde 22 ayar sarı altın kullanılmıştır.

Resim 80: 811 No'lu Eserin Şemse Yarısı Üzerinde Yekşah Uygulaması

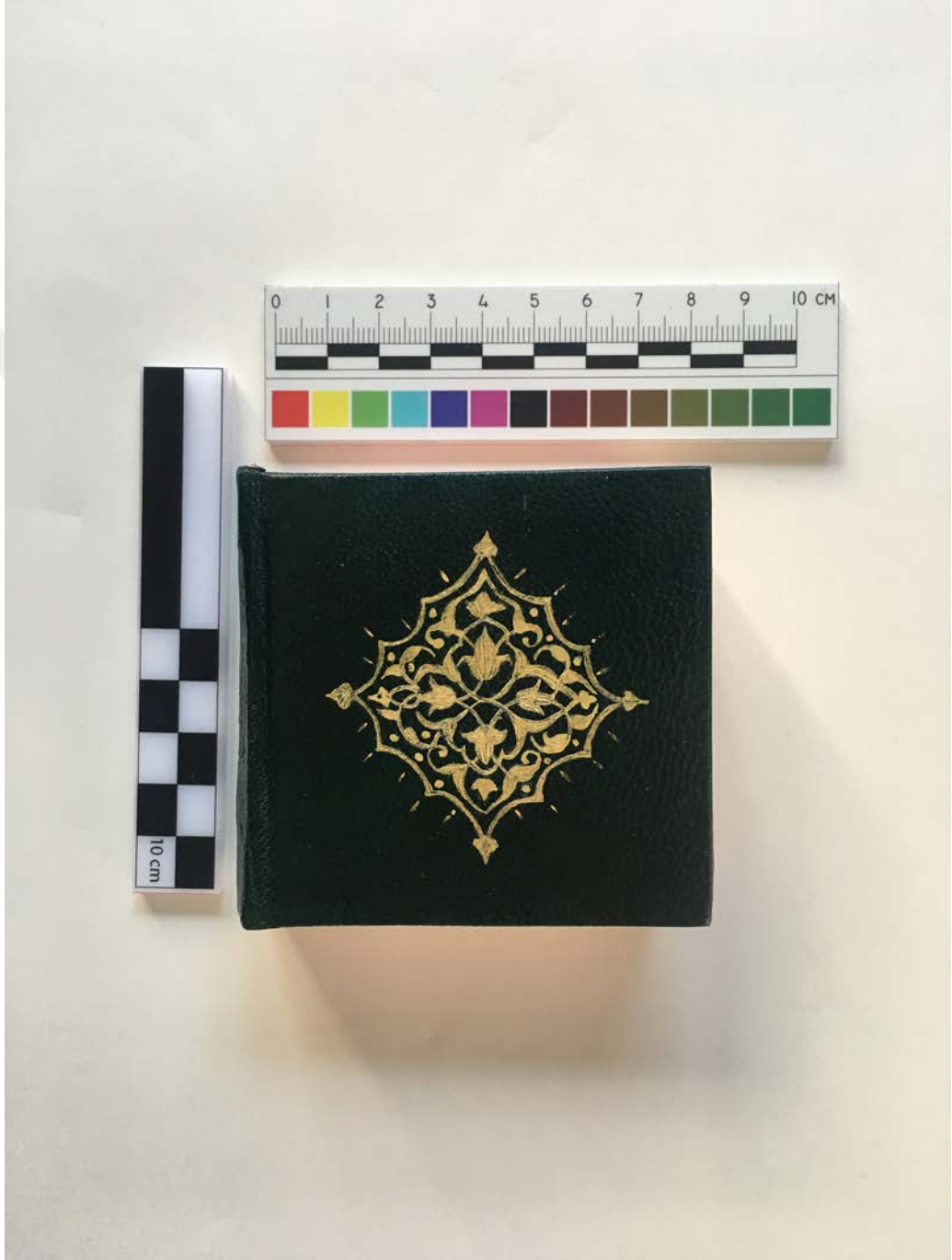
4.10.1 Uygulama 10

Resim 81: 811 No'lu Eserin Şemse Yarısı Üzerinde Yekşah Uygulaması

4.11 Uygulama 11

Ham deri, yeşil renkli deri boyası ile boyanmıştır. 811 no lu eserin, yan-orta salbekleri kullanılarak özgün bir motif tasarlanmıştır. Motiflerde sarı altın kullanılmıştır.

Resim 82: 811 No'lu Eserin Orta Salbekleri ile Yekşah Uygulaması

4.12 Uygulama 12

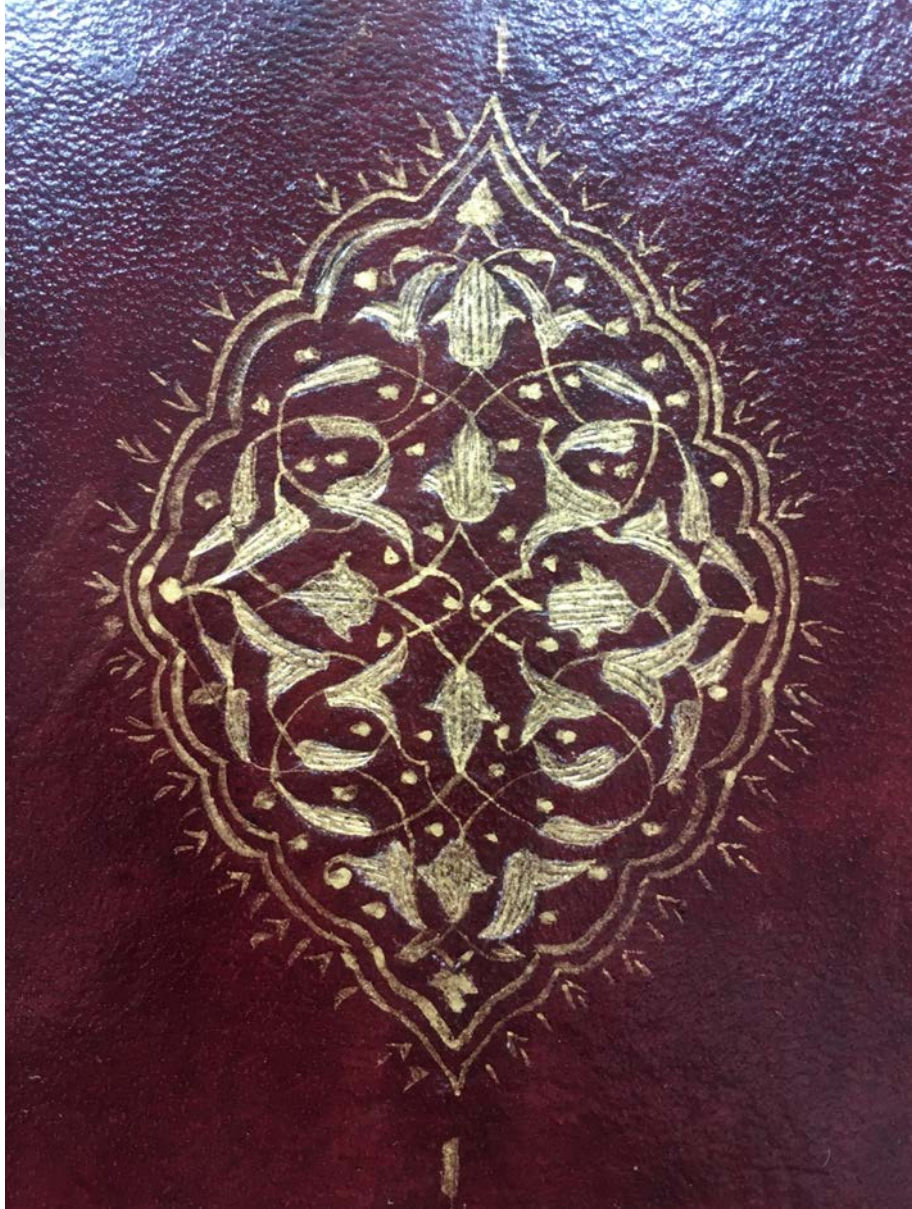
811 No'lu eserin benzer çalışmasında, yekşah çizgilerinin daha belirgin olması için tüm kapakta elde traşlanmış deri kullanılmıştır. Motiflerde 22 ayar sarı altın uygulanmıştır.

Resim 83: 811 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

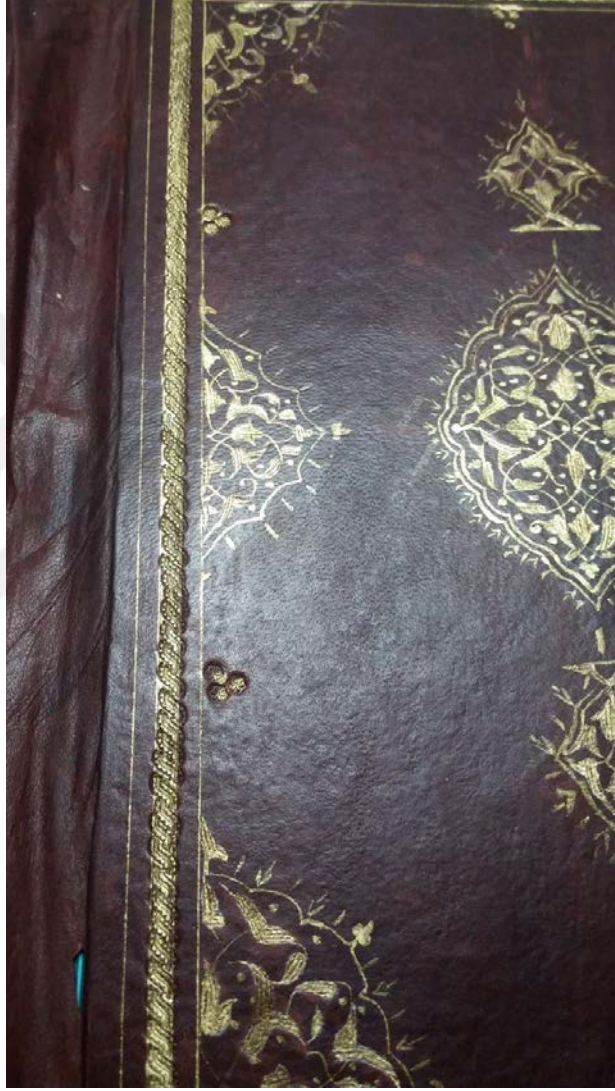
4.12.1 Uygulama 12

Yekşah çizgilerin, rumi motiflerin formunda izlenerek yapıldığı detaylı olarak görülmektedir.

Resim 84: Yekşah Uygulaması

4.12.2 Uygulama 12

Resim 85: Yekşah Uygulaması

4.12.3 Uygulama12

Resim 86: 12 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop ile 200X

Görünümü

4.12.4 Uygulama 12

Resim 87: 12 No'lu Uygulamanın USB Mikroskop ile 200X

Görünümü

4.12.5 Uygulama 12

Resim 88: Yekşah Uygulaması

4.13 Uygulama 13

987 No'lu eserin şemsesinin sadece orta kısmı kullanılarak özgün çalışma yapılmıştır.

Resim 89: 987 No'lu Eserin Şemse Ortasında Yekşah uygulaması

4.13 Uygulama 13

1069 No'lu Eserin benzeri şemse, salbek ve köşebentlerde açık kahve renkli deri kullanılarak mülevven olarak çalışılmıştır. Kullanılan kahverengi derinin gomalak sürülürken boyası maalesef dağılmıştır .Hızlı bir müdahale ile şemse ve salbeklerin üzerine gelen deri boyası tamponlanarak temizlenmiştir. Ancak köşebentlerin bir kısmı temizlenememiştir. Bu sebeple altının renginde değişikliğe sebep olunmuştur.

Resim 90: 1069 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.13.1 Uygulama 13

Resim 91: 1069 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.13.2 Uygulama 13

Resim 92: 1069 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.14 Uygulama 14

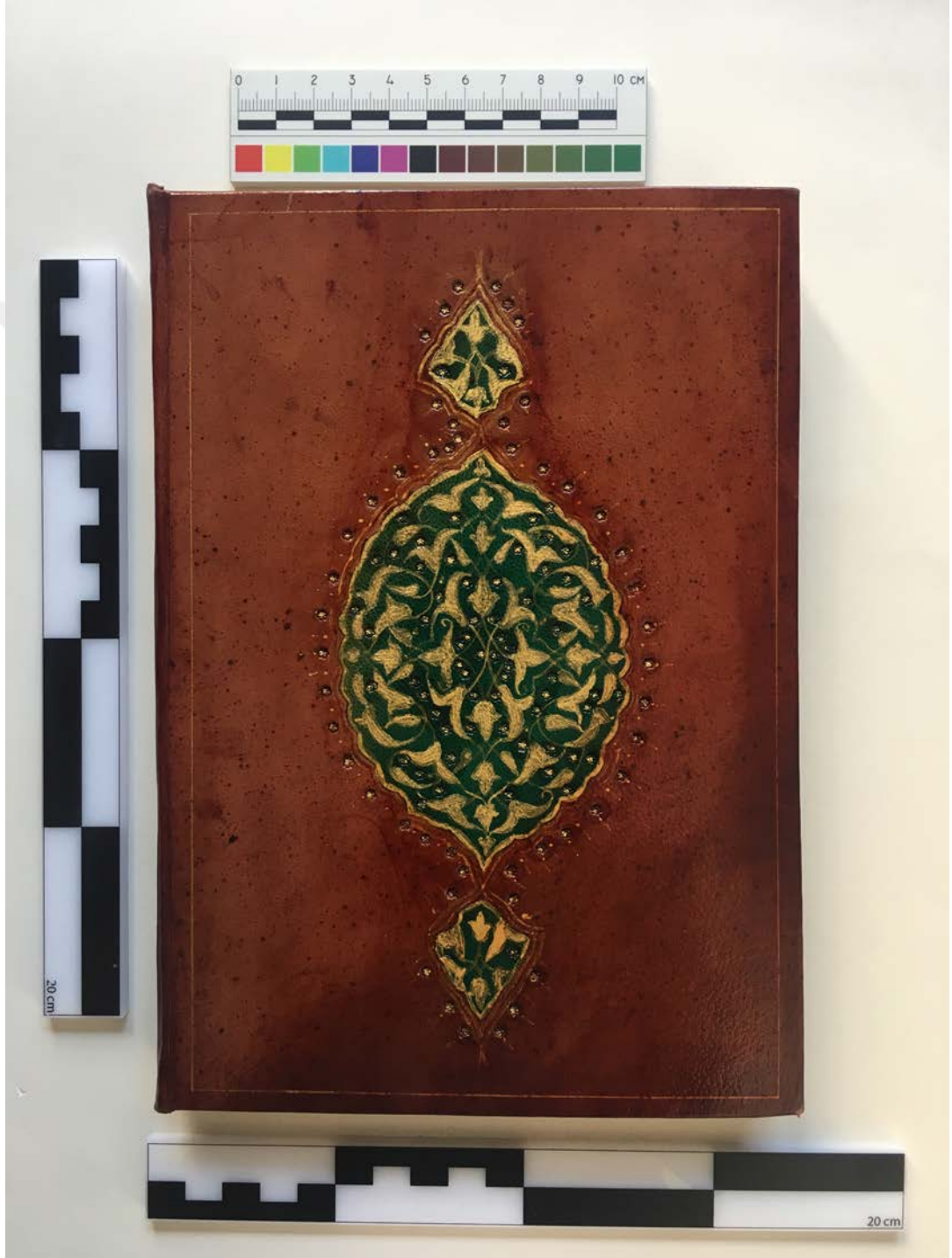
Bu uygulamada da lacivert renkli deri boyası ile boyanan ham deri kullanılmıştır. 1088 no lu eserin şemsesinin bir tam boğumu ve birer yarım boğumları alınarak özgün olarak çalışılmıştır.

Resim 93: 1088 No'lu Eserin Farklı Tasarımında Yekşah Uygulaması

4.15 Uygulama 15

Yeşil renkli deri boyası ile boyanmış ham deri şemse ve salbek zemininde kullanılmıştır. Kahverenkli derinin gomalak uygulaması sırasında rengi dağılmıştır. Yine hılı bir tamponlama ile şemse ve salbekler üzeri temizlenmiştir.

Resim 94:1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.15.1 Uygulama 15

Resim 95:1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

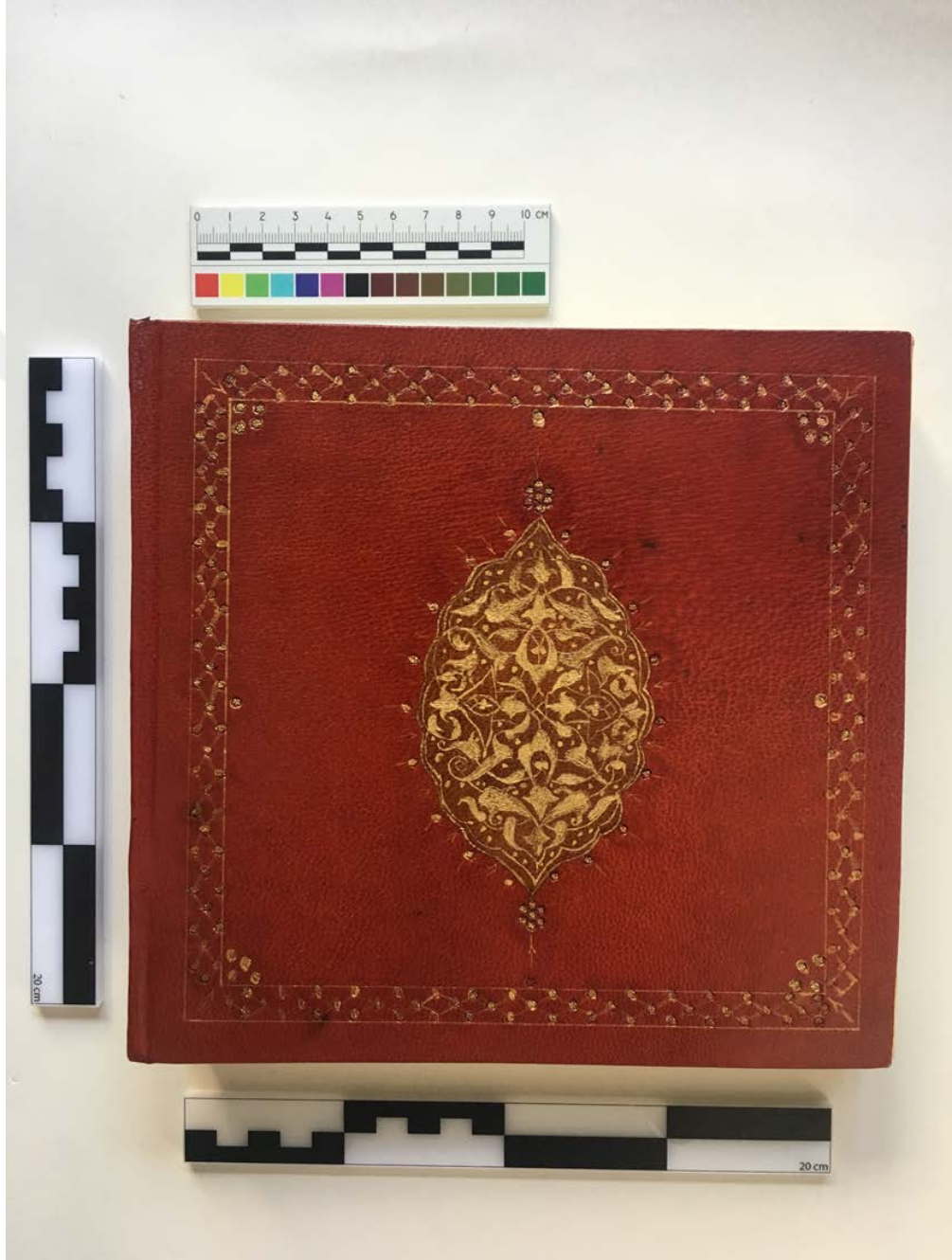
4.15.2 Uygulama 15

Resim 96:1210 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.16 Uygulama 16

1217 no'lu eser, kırmızı renkli deri üzerine şemse zemini kahverengi deri kullanılarak mülevven olarak çalışılmıştır. Bordür ise tamamen serbest olarak tasarlanmıştır.

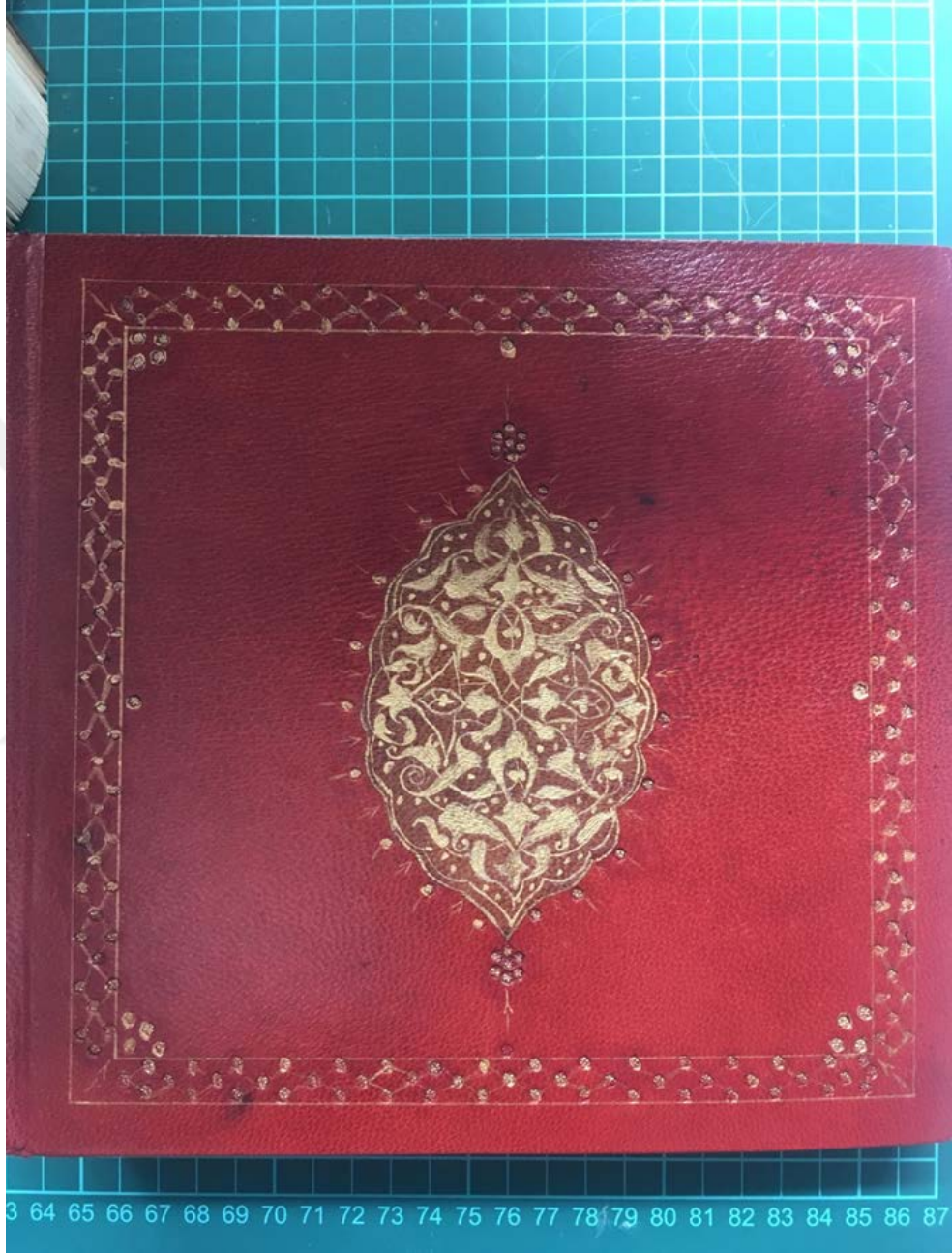
Resim 97: 1217 No'lu Eserin Tasarımı Üzerinde Yekşah Uygulaması

4.16.1 Uygulama 16

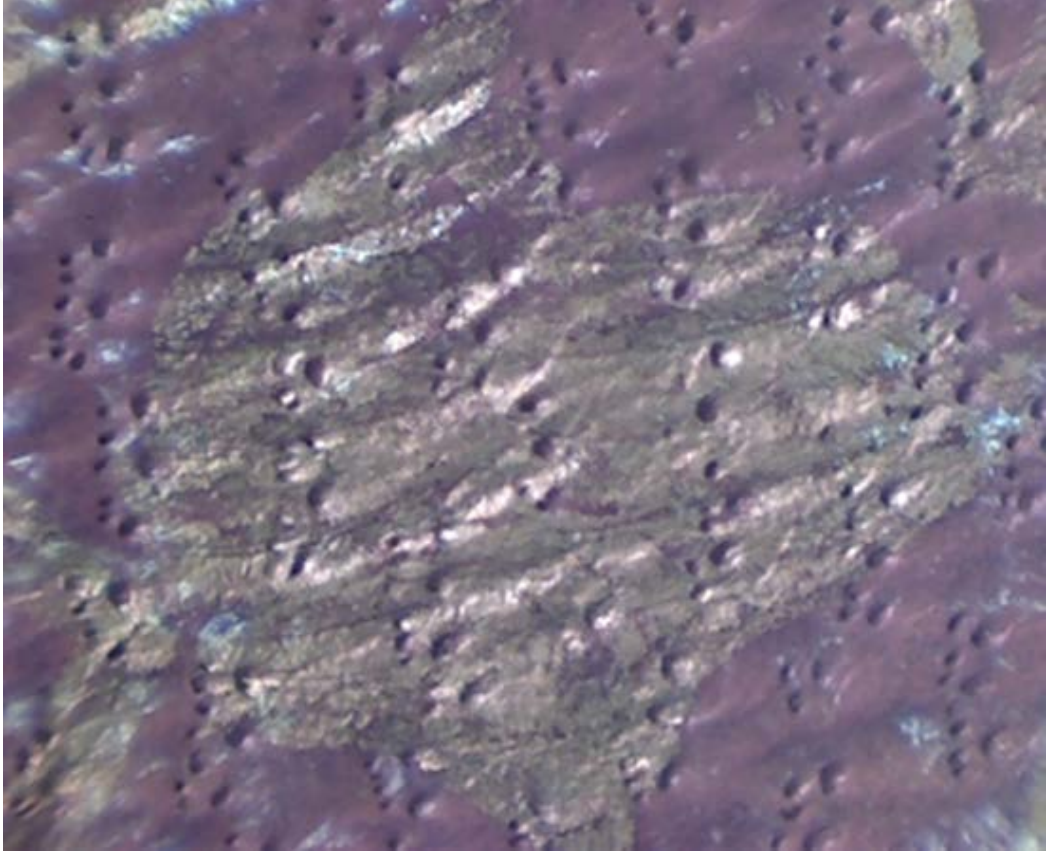
Resim 98: 1217 No'lu Eserin Şemse Tasarımında Yekşah Uygulamasından Kesit

4.16.2 Uygulama 16

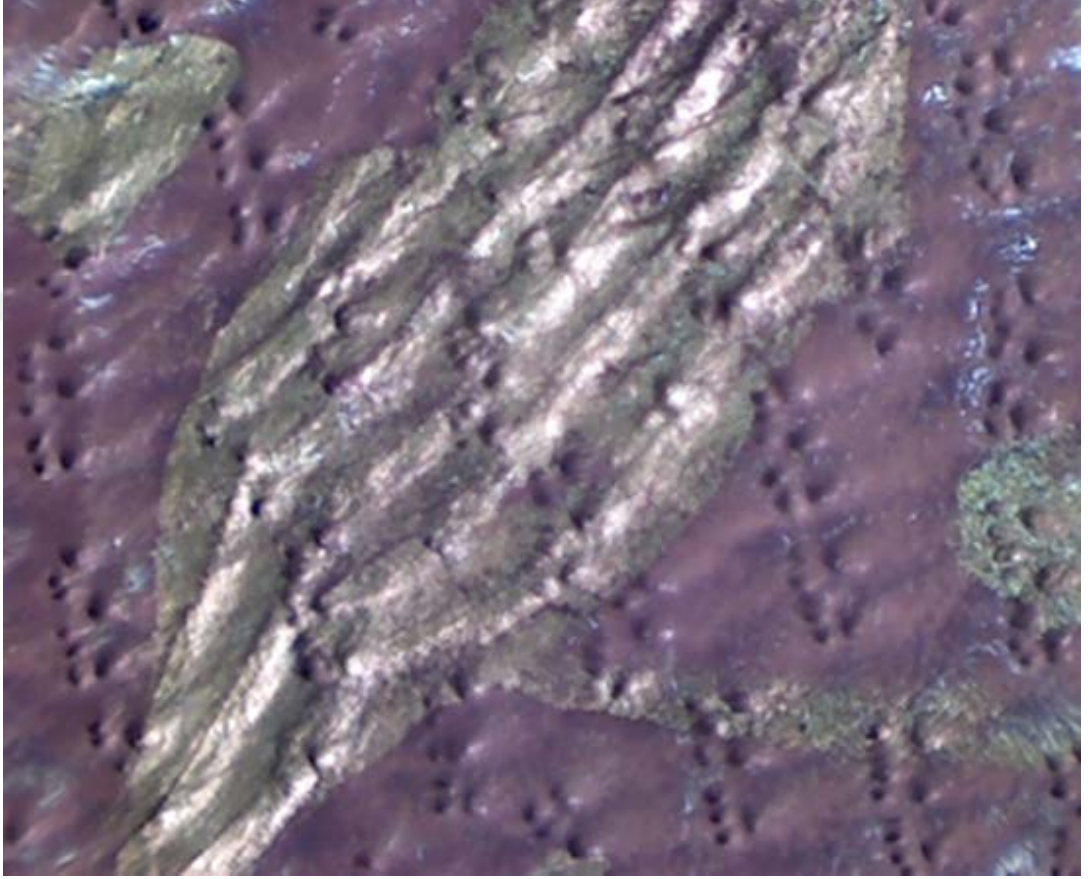
Resim 99: 1217 No'lu Eserin Tasarımı Üzerinde Yekşah Uygulaması

4.16.3 Uygulama 16

Resim 100: 16 No'lu Uygulamada Birbirine Paralel Yapılan Yekşah Uygulaması .USB Mikroskop; 200X.

4.16.4 Uygulama 16

Resim 101: 16 No'lu Uygulamada Birbirine Paralel Yapılan Yekşah Uygulaması .USB Mikroskop; 200X.

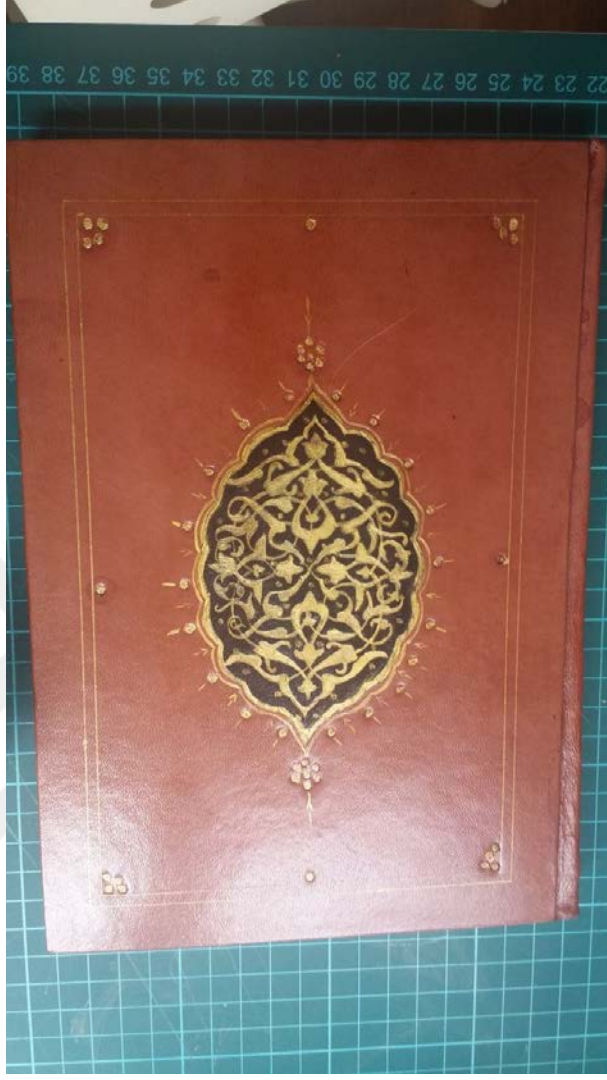
4.17. Uygulama 17

1217 no'lu eserin benzer çalışması yapılarak, yekşah uygulaması yapılmıştır.

Resim 102:1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.17.1. Uygulama 17

Resim 103:1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.17.2 Uygulama 17

Resim 104:1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

4.17.3 Uygulama 17

Resim 105:1217 No'lu Eserin Benzer Çalışmasında Yekşah Uygulaması

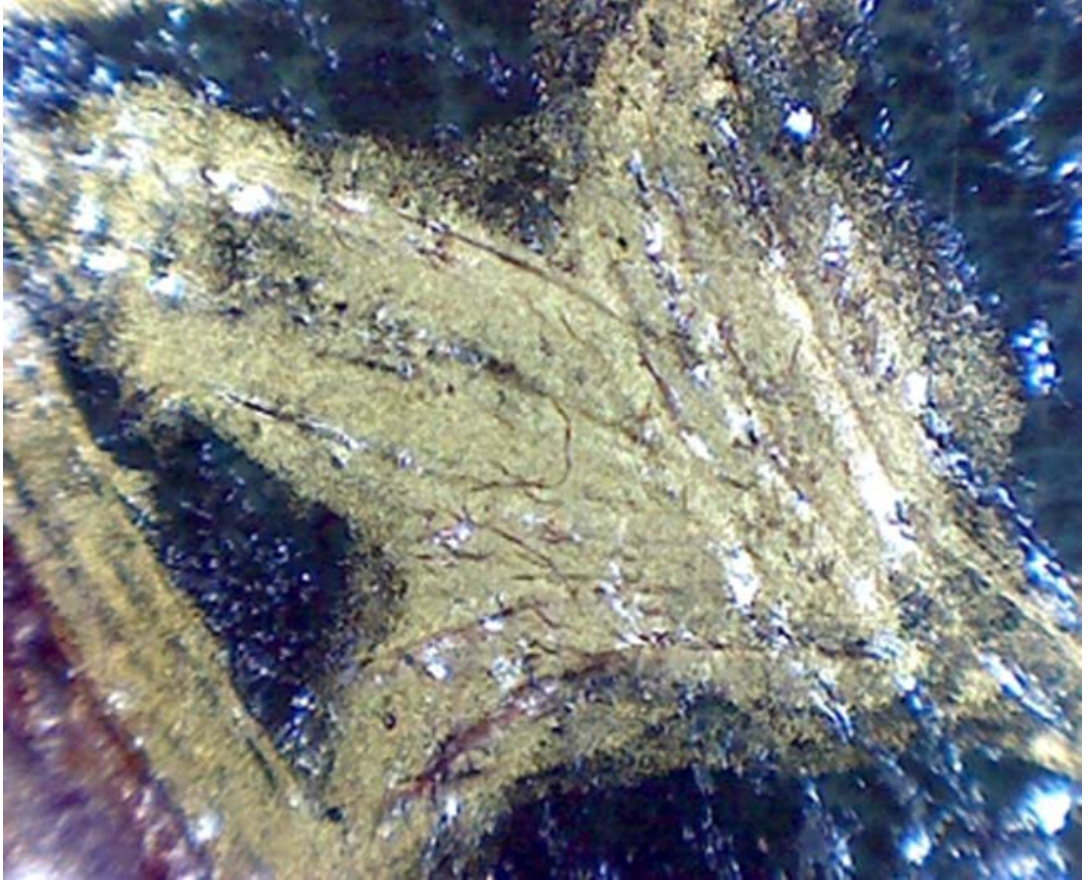
4.17.4 Uygulama 17

Resim 106: 17 No'lu Uygulamanın Salbekten Bir Kesit

USB Mikroskop;200X

4.17.5 Uygulama 17

Resim 107: 17 No'lu Uygulamannın Salbekten Bir Kesit

USB Mikroskop;200X

4.18. Uygulama 18

811 no'lu eserin Şemse motifinin yarısı kahverengi deri üzerine uygulanmıştır. Orijinal motifin köşebentleri ise kırmızı renkli deri üzerine mőlevven olarak őzgőn tasarımı da çalışılmıştır.

Resim 108: Yekşah Uygulaması

4.18.1 Uygulama 18

Resim 109: Yekşah Uygulaması

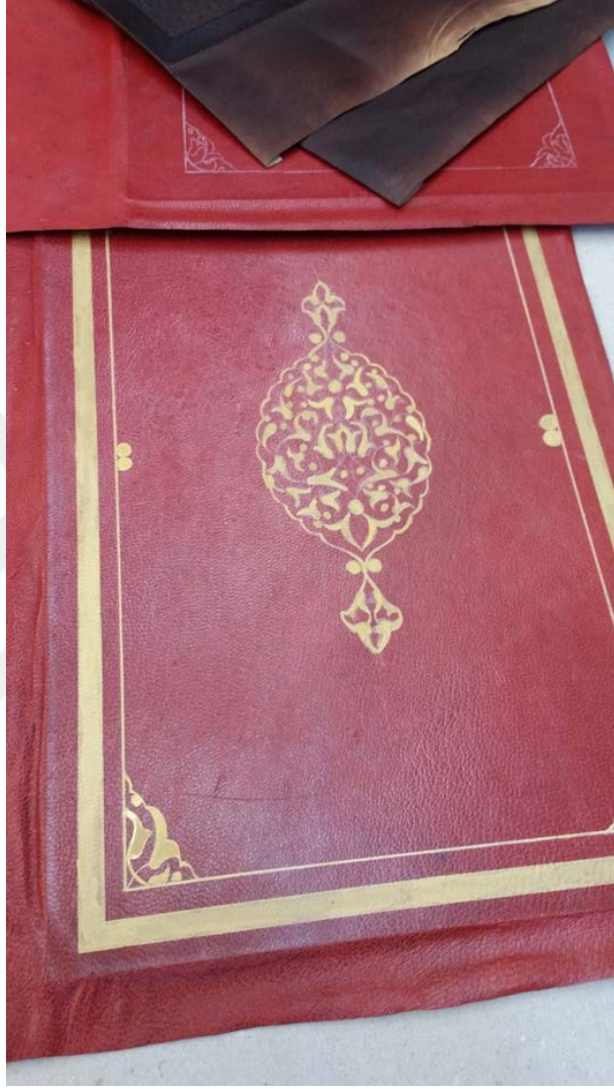
4.18.2 Uygulama 18

Resim 110: Yekşah Uygulaması

4.19 Uygulama 19

Dikilen defterin kırmızı renkli deri kabı üzerine 1069 no lu eserin şemse ve salbek motifleri 22 ayar sarı altın ile işlenmiştir.

Resim 111: Yekşah Uygulama Hazırlığı

4.19.1 Uygulama 19

Resim 112: Yekşah Uygulama Denemeleri

4.19.2 Uygulama 19

Resim 113: Yekşah Uygulama Denemeleri

4.19.3 Uygulama 19

Resim 114: Yekşah Uygulama Denemeleri

4.19.4 Uygulama 19

Resim 115: Yekşah Uygulama Denemeleri

4.20 Uygulama 20

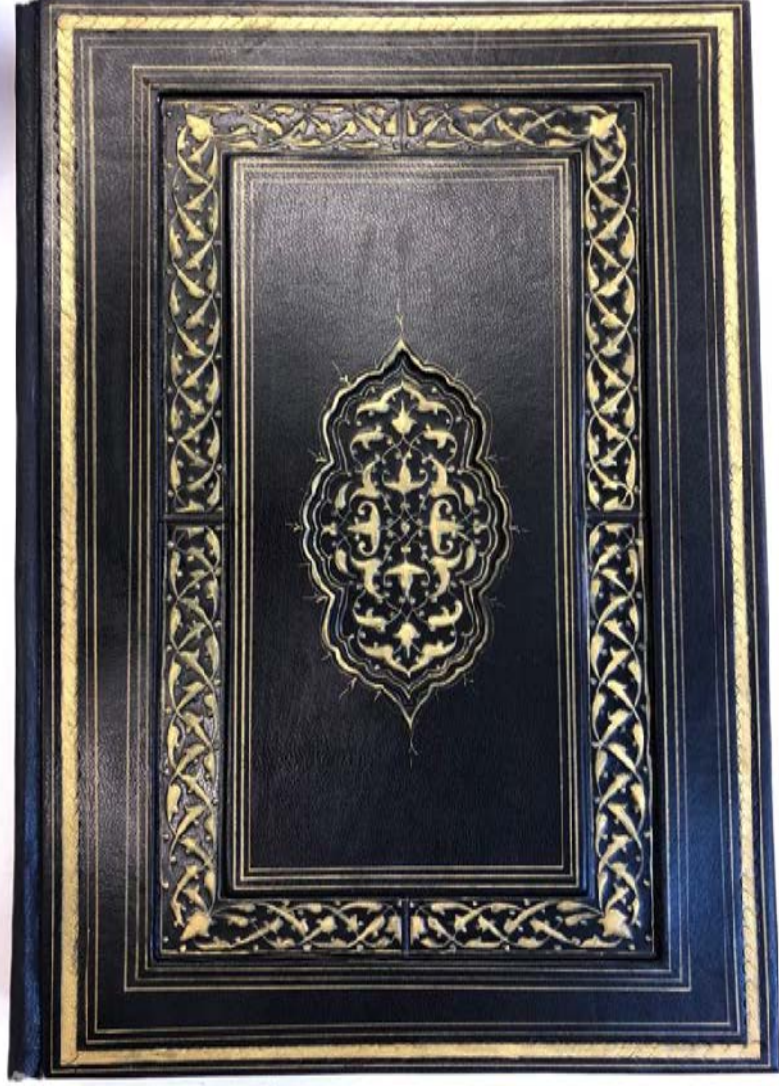
Koleskiyondaki 411 envanter nolu eserin klişe çalışması için özel çizimler yapılmış ve eserin kalıbı bastırılmıştır. Ancak kalıbı yapılan eser yekşah olarak değil gömme şemse olarak çalışılabilmiştir. Bastırılan bir kalıp ile iki farklı cilt tasarlanmıştır. İlk çalışmada bordür ve şemse lacivert renkli deri üzerinde (Resim 117), ikincisinde ise sadece şemse ve salbek kalıpları kahve renkli deri üzerinde uygulanmıştır. (Resim 118).

Resim 116: 411 Envanter No'lu Yazma Eserin Şemse ve Bordur Kalıbı ile Uygulaması

4.20.1 Uygulama 20

Resim 117: 411 Envanter No'lu Yazma Eserin Şemse ve Bordur Kalıbı İle Uygulaması

4.21 Uygulama 21

Resim 118: 411 Envanter No'lu Yazma Eserin Şemse, Salbek ve Köşebent Kalıpları İle Uygulaması

4.21.1 Uygulama 21

Resim 119: 411 Envanter No'lu Yazma Eserin Şemse, Salbek ve Köşebent Kalıpları İle Uygulaması

4.21.2 Uygulama 21

Resim 120: Şemse, Salbek ve Köşebentlerdeki Altının Mührelenmesi

Resim 121: 411 No'lu Yazma Eserin Kalıpları

DEĞERLENDİRME

Tez kapsamında incelenen kaynaklarda yeterli bilgi ve görseller bulunamadığından yekşah ciltlerin tez konusu olarak belirlenmesi uygun görülmüştür. Öncelikle Hacı Selimağa Kütüphanesinde bulunan koleksiyonların digital görsellerinin taranması ile başlanmıştır. Hacı Selimağa Koleksiyonunda 42, 45, 155, 167, 234, 375, 411, 558, 566, 811,987, 1022, 1069, 1088,1210,1217 demirbaş numaralı , Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonunda 208 demirbaş no lu, Hüdai Koleksiyonunda 1607 demirbaş no'lu toplam 18 adet yekşah cilt tespit edilmiştir. Koleksiyondaki en eski yekşah cilt 811 envanter numaralı, 1309 tarihli eserdir. En yakın yekşah cilt 1217 envanter no lu, 1796 tarihli eserdir . Bu tarihlerin büyük olasılıkla eserin metin kısmına ait olduğu düşünülebilir. Ancak 42-375-411-1022-1088 no'lu ve Hüdai Koleksiyonu 1607, Kemankeş Koleksiyonu 208 no'lu eserlerin tarihleri belli değildir.

18 yekşah cilt arasında , Hacı Selimağa Koleksiyonu 42-1088-45-1217- 155-566-558-375-411-167-987-1210 ve Kemankeş Koleksiyonu 208 no'lu eserler (13 adet) mülevvendir.

Kalıp ile çalışılan Hacı Selmağa Koleksiyonu 155-566-558 ve Kemankeş Koleksiyonu 208 no'lu eserlerin şemseleri; penç, hatai, hançer yaprak motifler ile bezelidir. Bu eserlerde salbek ve köşebentlerde yer alan motifler üzerinde yekşah uygulaması yapılmıştır. Yazma olarak çalışılan eserlerde şemse, salbek,bordür ve köşebentlerde rumi motifler kullanılmıştır. Motiflerin tamamında yekşah uygulaması yapılmıştır.

Eserlerin digital taramaları yapılırken maalesef salbekleri dikkate alınmamıştır. Bu sebeple hangi eserlerin miklebi olduğu iç ve dış kapak görsellerinin kontrol edilmesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre Hacı Selimağa Koleksiyonu 42-155-167-411-1022-1088 ve Hüdai Koleksiyonu 1607 no'lu eserlerin miklepleri vardır. Maalesef mikleplerin digital görselleri mevcut değildir.

Koleksiyonlardaki yekşah eserlerin orijinal moriflerinden yola çıkarak 22 adet uygulama yapılmıştır. Uygulamalarda yekşah aleti olarak medikal el aletleri kullanılmıştır. Öncelikle aletler yekşah uygulaması için uygun hale getirilmiştir. Bu sebeple uçları törpülenmiş, biraz eğim verilmiş ve cam yüzeyde uç kısımları düzleştirilmiştir. 411 no'lu eserden yola çıkarak yapılan, 8 no'lu uygulamada (Resim 75) yekşah tekniğinin orijinal kaba çok benzer olduğu görülmektedir.

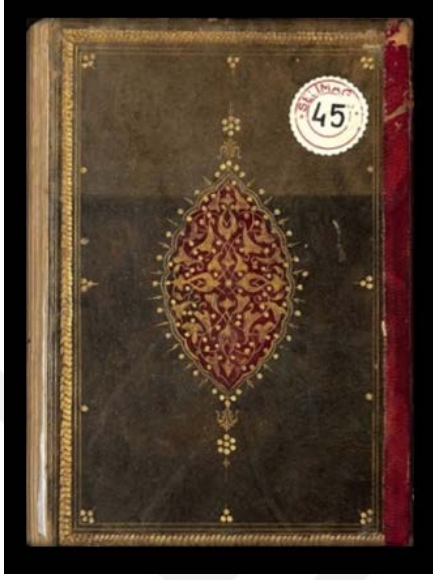

Resim 122: 42 No'lu Yazma Eser

Resim 123: 1088 No'lu Yazma Eser

Resim 116 ve 117 de görülen eserlerin şemseleri bakımından birbirleri ile çok benzerlik göstermektedirler, şemseler üç boğumludur, her ikisi de mülevvendir. Her iki eserin de salbekleri vardır ve motifleri rumidir. Yekşah çizgileri rumi motifler üzerinde, birbirine paralel olarak uygulanmıştır. Bordürleri kalın bir sıra altın üzeri zencerek ile çevrilmiş olup, iki sıra cedvel arasındadır.

Resim 124: 45 No'lu Yazma Eser

Resim 125: 1217 No'lu Yazma Eser

Resim 118 ve 119 da görülen eserlerin şemseleri ovaldir, mülevven olup, motifleri rumidir. Yekşah çizgileri birbirine paralel olarak yapılmıştır. Rumi motiflerinin formu boyunca yekşah çizgileri devam etmektedir. Her iki şemsenin de salbekleri yoktur. Salbek yerlerinde altın noktadan süslemeler kullanılmıştır. Kapak çevresi altın üzeri kalın zencerek ile süslenmiş ve iki sıra cedvel çekilmiştir. Köşelere altından nokta süslemeler yapılmıştır.

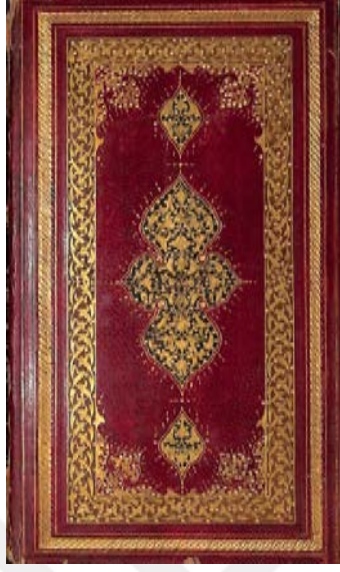

Resim 126: 155 No'lu Eser Resim 127: 566 No'lu Eser Resim 128: 558 No'lu Eser

Resim 129: Kemankeş Koleksiyonu 208 no'lu eser

155-566-558 ve 208 no'lu eserlerin şemseleri gömmedir, motifleri penç,hatai ve buluttur. 155 no lu eserin de salbek ve köşebentleri yekşah tekniğinde süslenmiş rumi motiflidir. 566 no lu eserin salbekleri rumi motifleri ve yekşah tekniğindedir. 558 no lu eserin de şemse ve köşebentleri gömmedir, bulut ve hatai motifleri ile bezenmiştir. Sadece köşebent tepelikleri yekşah tekniğinde yapılmış, rumi motiflidir. 208 no'lu Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonuna ait eserin de sadece salbeklerindeki rumi motiflerde yekşah tekniği uygulanmıştır.

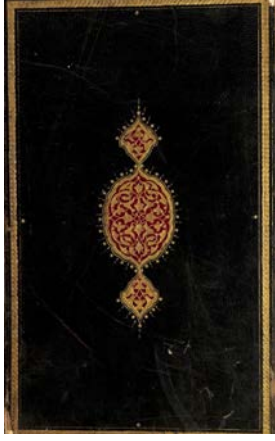

Resim 130: 375 No'lu Eser

Resim 131: 411 No'lu Eser

Koleksiyondaki 375 ve 411 demirbaş no lu eserler, bezeme açısından benzerlik göstermektedirler. Şemseler her ikisinde de üç boğumludur. Köşebentleri ve salbekleri vardır. Bordürleri kalın, sarmal rumi dallar ile çevrilidir. En dış bordürleri, kalın altın üzeri zencerek ve cedveller ile süslenmişlerdir. Her iki eser de şemse zemininde siyah, bordürde ise kahve renkli deri kullanılarak mülevven ve üstten ayırma olarak yapılmıştır. 411 no lu eserin köşebentlerinde siyah deri kullanılarak yine mülevven ve üstten ayırma olarak yapılmıştır. Motifler üzerindeki yekşah uygulama tekniği, birbirine paralel olarak, rumi motif formunu takip ederek yapılmıştır.

**Resim 132: 167
No'lu Eser**

**Resim 133: 987
No'lu Eser**

**Resim 134: 1210
No'lu Eser**

Hacı Selimağa Koleksiyonundaki 125,126 ve 127 no'lu ciltlerin, şemse zeminleri farklı renkte deri ile kaplanmış, mülevven tarzı olup üstten ayırma olarak yapılmıştır. Her üç şemsenin de salbekleri vardır, köşebentleri yoktur. Kullanılan motifler rumidir. Altın yazma üzerine yekşah aleti ile uygulama yapılmıştır. Yekşah çizgileri birbirine paralel olarak rumi motiflerin kıvrımları boyunca devam etmektedir. 1210 no lu eserin bordüründe kahve renkli deri kullanılarak etrafına cedvel geçilmiştir. 167 ve 987 no lu yazma eserlerde ise şemse zemini dışında aynı renkte deri kullanılarak bordürleri yapılmıştır.

Resim 135: 811 No'lu Yazma Eser

Resim 128 de görülen 811 no lu yazma eserin şemsesi, salbekleri, köşebentleri ve karşılıklı, her iki uzun kenar ortasında yarım şemse motifi mevcuttur. Hacı Selimağa Koleksiyonundaki yekşahlar arasında süsleme bakımından farklı, tek örnektir. Deri üzerine altın ile yazma olarak işlenen rumi motifler, yekşah tekniği ile yapılmıştır. Bu örnekte de yekşah çizgileri birbirine paralel olarak, motiflerin formunda devam ettirilmiştir.

**Resim 136: 234
No'lu Eser**

**Resim 137: 1022
No'lu Eser**

**Resim 138: 1069
No'lu Eser**

Yukarıda görülen 234 ve 1022 ve 1069 no lu eserler doğrudan deri üzerine altın ile yazma olarak işlenmiştir. Motiflerde rumi kullanılmış, yekşah çizgileri rumi motifler üzerinde birbirine paralel olarak çekilmiştir. 234 ve 1022 no lu eserlerin köşebentleri yoktur. 1069 no lu eserin rumi motifler ile bezeli yekşah tekniğinde köşebentleri vardır.

Hacı Selimağa Kütüphanesindeki Koleksiyonlar dışında, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi Farsça Yazma Eserler Koleksiyonu da tez araştırması kapsamında incelenmiştir. Sonuç olarak farklı tekniklerde yekşah uygulamalarının olduğu tespit edilmiştir.

İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi Farsça Yazma Eserler Koleksiyonu'ndaki araştırma sonucunda kumaş cilt üzerinde deri ile mülevven olarak yapılmış şemse ve bordürlerde yekşah tekniğinin uygulandığı görülmüştür. Bu eserlerden en eski tarihlisi 699 envanter numaralı eserdir. Tarihi 1126'dır (Resim 139) .

Resim 139: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu

699 No'lu Eser

Aynı zamanda yine deri kapak üzerine kumaş kullanılarak şemse ve salbekleri mülevven olarak yapılmış ve yekşah tekniği uygulanmıştır, 1768 tarihlidir.

Resim 140: İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu

812 No'lu Eser

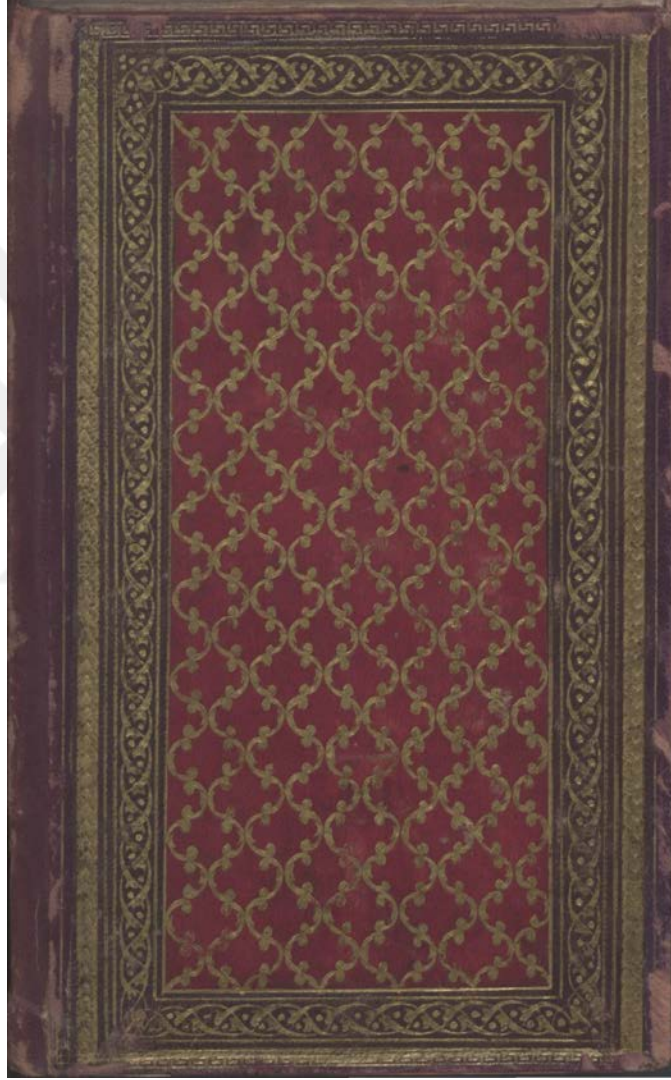
Araştırma sonucunda tüm eserlerde rumi motiflerinin hakim olduğu görülmekle birlikte, sadece farsça yazma eser koleksiyonundaki 1166 no lu yazma eserde, modern tarzdaki çiçek demeti, deri üzerine yazma olarak işlenmiş ve birbirine paralel fakat kısa ve üst üste gelen sık yapılmış çizgiler ile yekşah tekniği uygulandığı tespit edilmiştir. 1390 tarihlidir.

Resim 141: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu

1166 No'lu Eser

Hacı Seliğa Kütüphanesi Koleksiyonlarında hiç rastlanmayan, zerbahar tarzı bezemenin de yekşah tekniği ile yapılmış olduğu İ.Ü. Nadir Eserler Farsça koleksiyonu 778 nolu yazma eserde tespit edilmiştir.

Resim 142: İ.Ü.Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu

778 No'lu Eser

Yine İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi Farsça Yazma Eserler Koleksiyonu'ndaki araştırma sonucunda modern tasarımlı, 913 nolu eserin şemse motifinde yekşah çizgileri hem kıvrımlı olarak hem de kısa kısa, birbirine paralel olacak şekilde çekilmiştir. Bu uygulamadan yekşah aleti ile, motiflerin formuna göre taramalar yapıldığı hatta aynı motif üzerinde birden fazla yekşah aleti kullanıldığı sonucuna varılabilir. Zira yapılan çizikler motife göre bazen kısa ve düz, bazen uzun ve kıvrımlı olabilmektedir. Özellikle kıvrımlı ve uzun motiflerin çizgilerinde ucu daha iç bükey olan alet kullanmanın daha kolaylık sağladığı, kısa ve düz çizgilerin yapımında ise ucu düz olan aletin daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Aletin uc kısmı incedir, ancak deriyi kesmeyecek kadar da kördür.

Resim 143: İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazma Koleksiyonu

913 No'lu Eser

SONUÇ

Yekşah ciltler hakkında çok fazla ve önemli bilgiler içeren yeterli kaynaklar tespit edilemediğinden, tez kapsamında incelenmesi uygun görülmüştür.

Üsküdar ilçesi, İstanbul ilinde bulunan Hacı Selimağa kütüphanesindeki Nur Banu Sultan, Kemankeş Abdulkadir Emir Hoca, Yakup Ağa, Aziz Mahmut Hüdai ve HSA koleksiyonlarının tamamı, mevcut dijital görsellerden yekşah ciltler bakımından taranmıştır. Sonuç olarak; Hacı Selimağa Koleksiyonunda 16 adet yekşah cilt Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonunda bir adet ve Hüdai Koleksiyonunda bir adet yekşah uygulaması olduğu görülmüştür.

Hacı Selimağa koleksiyonunda 411 envanter no' lu eserin kalıp çalışması yapılmış ve iki farklı tasarımda cilt çalışması yapılmıştır.

Hacı Selimağa Koleksiyonundaki 42-1088-45-1217-155-566-558-375-411-167-987 1210 no'lu eserler (12 adet) aynı zamanda mülevven şemseli, yekşah ciltlerdir.

Hacı Selimağa Koleksiyonunda kalıp ile yapılmış olan 155-566-558 no'lu eserler ile Kemankeş Emir Hoca Koleksiyonunda'ki 208 no'lu eserin şemseleri penç, hatai, hançer yaprak motifler ile bezelidir. Bunların dışındaki ciltlerin şemse, salbek ve köşebent motifleri rumidir.

Hacı Selimağa koleksiyonundaki en eski yekşah cilt 811 envanter numaralı, 1309 tarihli eserdir. En yakın tarihli olanı ise yekşah cilt 1217 envanter no lu, 1796 tarihli eserdir. Ancak bu tarihlerin ciltlere ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

Koleksiyondaki yekşah eserlerin digital taramaları yapılırken maalesef miklepleri dikkate alınmamıştır. Bu sebeple hangi eserlerin miklebi olduğu iç ve dış kapak görsellerinin kontrol edilmesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Zira 42-155-167-411-1022 ve 1088 no'lu eserlerin sağ kapaklarında miklep izleri oldukça belirgindir. Ancak mikleplerin digital görselleri mevcut değildir. Sadece Hacı Selimağa koleksiyonundaki 155 envanter no'lu ve Hüdai Koleksiyonundaki 1607 no'lu eserlerin, miklep görseli mevcuttur.

Ayrıca İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi Farsça yazma eserler koleksiyonunda tespit edilen en erkeni 1126 tarihli ve 699 demirbaş no'ludur. Ancak bu tarih cildin değil, içerisindeki metin kısmına ait olabileceği de şüphelidir.

Geleneksel sanatlarımız, Türk Kültürü'nün çok önemli bir göstergesidir. Bu çalışmada; Osmanlı Saraylarından, belki daha evvelinden günümüze dek ulaşmış bu üstün değerdeki eserlerimizin korunmasına ve gelecek nesillere ulaştırılmasına, katkı sağlamak amacı ile görsel, çizim, kullanılan aletler ve uygulama tekniklerinde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmanın günümüzde kaybolmak üzere olan geleneksel sanatlarımızın sürdürülebilirliğinin sağlanması adına faydalı olacağı şüphesizdir.

KAYNAKÇA

ALPASLAN, Ebru, Uluslararası Ahmed Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bildirileri, Romanya-Köstence, 03-07-eylül,2008.

ARITAN, Ahmet Saim, Konya Dışındaki Müze Ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Uslubunu Taşıyan Cild Kapakları, Selçuk Üniversitesi, Doktora tezi, Konya 1992.

ARITAN, Ahmet Saim, İslam Ansiklopedisi, Ciltcilik Maddesi, s. 551.

ARSLAN, Necla, Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, İstanbul 1992.

ASLANAPA, Oktay, “ The art of the bookbinding”Tha arts of the book in central asia, ed.B. Gray,London,1979,s.59-91.

ASLANAPA, Oktay, Türkiyemiz Dergisi, 1982, S.38, s. 17.

BALKANAL, Zeynep, “Bilgi ve Sanatı Kaplayan Sanat: Ciltçilik”, Türkler Ansiklopedisi, s.341, Ankara 2002.

BİNARK, İsmet, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Ayyıldız Matbaası, 1975 Ankara.

BOSCH, G, Carswell, J.Petherbridge, G., Islamic Binding and bookmaking,Chicago, 1981.

ÇAĞMAN, F. “Osmanlı Sanatı”, Avrupa konseyi 18. Avrupa sanat sergisi Anadolu medeniyetleri III, İstanbul,1982,s.97-323.

ÇAĞMAN, F, “Serzergen Mehmed usta ve eserleri” Kemal Çığ'a armağan,Ist. 1984,s.51-87.

ÇIĞ, Kemal, Türk Kitap Kapları, İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 1971.

DURBALI, Yıldız, İstanbul Kütüphaneleri ve Sıbyan Mektepleri, İ.Ü. Edeb. Fak.San. Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi,Istanbul-1963.

EL-HAC SELİMAĞA, Defter-i kütüphane-i İstanbul,1310-1311 Şirket-i Mürettebiye Matbası.134.

GÖKÇEN ,Rıfat 'İlçeleri ile İstanbul ve Marmara Bölgesi-Özyürek basımevi-ist.-1987-s.48.

HASKAN , Mehmet Nermi –Yüzyıllar Boyunca Üsküdar- 2001- s.952.

HEPWORTH, Paul, Uluslararası Cilt Buluşmaları 2014. s. 161.

HEPWORTH, Paul, Yek-shah Tooling , Copenhagen (Repaired) final –revised 2017-Denmark.

KARATEPE, Tuba Çavdar, Tanzimat'tan Günümüze Kadar Osmanlı Kütüphaneleri'nin Gelişimi, yayınlanmamış doktora tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

KUT, Günay - İstanbul daki Yazma Kütüphaneleri -İ.Ü. tarih dergisi-1980-81-S333-s.361.

MALKOÇ, Neriman, İstanbul ve Ankara kütüphaneleri,Milli kütüphane Basım ve Cilt evi-Ankara-1957-s. 94-95.

MERİÇ, R.M. Türk Cilt Sanatı Tarihi Araştırmaları, I. Vesikalar Ankara 1954.

MUTLU, Belkıs, Türk Cilt Sanatına Toplu Bir Bakış, Akademi S.5, İstanbul 1966.

MÜLAYİM, Selçuk, Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında, s. 103.

ÖCAL, Orhan, Kitabın Evrimi, T.İş Bankası Kültür Yayınları-Faydalı Eserler Dizisi 7.

OHTA, A., Filigree Bindings Of The Mamluk, Ottoman And Renaissasnce Bookbinding'' 13. İnt. Congress Of Turkisch Art, Budapeste, 2009, pp.491-503.

ÖTÜKEN, Adnan, TKDB de yayınlanan ''Eski bir defter 60 yıl önceki İstanbul kütüphaneleri'' -1962

ÖZDENİZ, Engin, ''Türk Cilt Sanatı'', Sanat Dünyamız S.21, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1981.

ÖZEN, Mine Esiner, Türk Cilt Sanatı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

RABY J., TANINDI, Zeren, Turkish Bookbinding In The 15 th Century. The Foundation Of An Ottoman Court Sytle, ed.,T. Stanley, London 1993.

RENDA, Günsel, Osmanlı Minyatür Sanatı, Promete Yayınları, İstanbul 2001.

SEREZLİ, Esat, HSA Kütüphanesi –Tanin Gazetesi-25.haziran.1947

SERT ,Selda , ‘XVIII. y.y.dan bir kebikeç: HSA Kütüphanesi’’ s.93.2008

STANLEY, T., ‘The Rise Of The Lacquer Binding Hunt For Paradise. Court Arts Of Safavid Iran 1501-1576,eds.J. Thompson and S.R.Canby,Milan,1993,pp,184-201.

SÖZEN, Metin , TANYELİ , Uğur, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü

TEMATİK Ansiklopedi, Ciltcilik, c.6, Sanat ve Kültür:Türk İslam.

TANINDI, Zeren, ‘Rugani Türk Kitap Kaplarının Erken Örnekleri Kemal Çığ’a Armağan’’ İstanbul,1984,s.223-253.

TANINDI, Zeren, İslam’da Kitap Kapları ve Ustaları, Boyut Plastik Sanatlar Dergisi,3/23 1984 s.20-22.

TANINDI, Zeren, Cilt sanatında kumaş sanat dünyamız 32 1985 s.27-34.

TANINDI, Zeren, Topkapı sarayı müzesindeki ortaçağ islam ciltleri TSM yıllık-4 1990 s.102-149.

TANINDI, Zeren, Manuscript Production In The Ottoman Palace Workshop – Manuscript Of The Middle East, V 1990-1991-s.67-98.

TANINDI, Zeren,..Kadife Ciltler -9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi – III 1995-s.309-320.

TANINDI, Zeren, Kitap ve Cildi-Osmanlı Uygarlığı 2, Haz. N. İnalçık ve G. Renda, İstanbul, 2003, s.841-883.

TANINDI, Zeren, Safevid Bookbinding-Hunt For Paradise-Court Atrs of Safavid Iran 1501-1576, eds.J.Thompson and S.R.Canby , Milan -1993-pp 154-183.

TANINDI, Zeren,..Gilding And Binding In The Muslim World-Arts And Craft In The Muslim World- Proceeding Of The International Congress On Islamic Arts And

Crafts, Isfahan, 04/09 October 2002-Prep-by N.T.Maarouf –S. Çavuşoğlu,İstanbul-2008-pp 397-412.

TANINDI, Zeren,.. Majestic Apparels Of The Ottoman Books-P. Art And Culture Magazine, Book and Art,16 2088-s.32-43.

TANINDI, Zeren,.. Kuranı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri,1400. Yılında Kuranı Kerim-TİEM Kuranı Kerim Koleksiyonu, İstanbul-2010,s.87-122.

TANINDI, Zeren, Uluslararası Cilt Buluşması, 2014.

TEKİN, Şinasi, “Eski Türkler’de Yazı, Kağıt, Kitap ve Kitap Damgaları”.

ÜNALAN, Sibel H. , Üsküdar’da Kütüphane Mimarisi, Sanat Tarihi Dergisi, S.19/2, 2010,s.55-84.

Vakıflar Dergisi , XVI. Cilt. 1982.

ÖZGEÇMİŞ

Nil Mucuk, 01.05.1967 İstanbul doğumludur. Eğitim hayatının bir kısmını Türkiye 'de bir kısmını da Almanya'da tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümü mezunudur. Ali Rüşdi Oran, Ali Alparslan, Dr. Süleyman Berk gibi hattatlardan hüsn-i hatt dersleri almıştır. Marmara Üniversitesi Arşivcilik Bölümü öğretim üyesi Sayın Talip Mert'ten Osmanlı Türkçesi dersleri almıştır. Osmanlı Arşivciler derneğinden ilk kağıt restorasyonu dersi almıştır. Konservatör Paul Hepworth' den kağıt restorasyonu ve konservasyonu hakkında eğitime devam etmektedir. Şuan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Cilt Anasanat Dalı'nda yüksek lisans yapmaktadır.